

Otto Ikkävalko

”TYÖTÄ, TYÖTÄ, TYÖTÄ TEHDÄÄN, JOTTA, JOTTA LEIPÄÄ SYÖDÄÄN”
SIPILÄN HALLITUKSEN KÄSITYKSET TYÖSTÄ JA TYÖNTEOSTA EDUSKUNNAN
AKTIIVIMALLIKESKUSTELUISSA

Pro gradu -tutkielma
Politiikkatieteet, Valtio-oppi
Kevät 2020

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”Työtä, työtä, työtä tehdään, jotta, jotta leipää syödään” Sipilän hallituksen käsitykset työstä ja työnteosta eduskunnan aktiivimallikeskusteluissa

Tekijä: Otto Ikävalko

Koulutusohjelma/oppiaine: Valtio-oppi

Työn laji: Pro gradu -työ Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 84

Vuosi: kevät 2020

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmassani tutkimusaiheenani on Juha Sipilän 2015-2019 johtaman hallituksen puolueiden kansanedustajien käsitykset työstä ja työnteosta eduskunnan aktiivimallikeskusteluissa. Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää yleisemmin käsityksiä työstä ja työnteosta yhteiskunnassamme, jossa aktiivimalli paljon keskustelua herättäneenä työvoimapolitiisena ilmiönä toimi ikään kuin kehyksenä syvemmälle yhteiskunnalliselle analyysille. Teoreettisena viitekehyksenäni ohjaamassa tutkimusta toimi käsitys palkkatyöstä yhteiskunnallisen järjestyksen perustana, eli koko yhteiskuntajärjestyksen perustuminen sille, että jokainen työkykyinen ihminen elättää itsensä ansiotyöllä. Tutkimusaineistonani oli eduskunnan pöytäkirjat, joissa käsiteltiin aktiivimallia rajattuna hallituspuolueiden edustajien puheenvuoroihin. Aineistoani analysoin kriittisen diskurssianalyysin menetelmällä ja havaitsin aineistosta kolme eri diskurssia: eettinen, taloudellinen ja paimentava. Näistä diskursseista koostin kolme erillistä analyysilukua. Ensimmäisessä analyysiluvussa käsittelem eettistä diskurssia, joka sisältää hallituksen käsitykset yksilöön kohdistuvista velvollisuuksista työn ja työnteon piirissä. Toisessa analyysiluvussa käsittelem taloudellista diskurssia, johon kuuluu työn rooli hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitäjänä sekä hallituksen käsitykset työn merkityksestä taloudessa yleisemminkin. Kolmas analyysiluku käsittelee paimentavaa diskurssia, mikä sisältää analyysini siitä, miten Sipilän hallitus käsitti valtion roolin työvoimapolitiikan alueella ohjaamassa kansalaisia kohti työnteoa. Näillä keinoin olen voinut päätellä Sipilän hallituksen käsittäneen työn ominaisuuksiltaan melko staattiseksi aktiviteetiksi, jonka tuottavuus korreloi suoraan tehtyjen työtuntien määrän kanssa, vaikkei asia ole läheskään näin yksiselitteinen. Samaten hallitus halusi ohjata sosiaaliturvaa kohti työhön kannustavaa suuntaa yleiseurooppalaisen trendin mukaisesti, muttei kuitenkaan ollut valmis kokonaisvaltaisiin uudistuksiin sosiaaliturvassa. Aktiivimalli oli lähinnä yksittäinen laajemmasta kokonaisuudesta poimittu keino, jonka onnistumisedellytykset ovat huonot ilman sitä tukevia kokonaisvaltaisempia toimenpiteitä. Lisäksi yleisemmin hallitus käsitteellisti ja ymmärsi työn ja työnteon jälkitekollisen yhteiskunnan aikana edelleen teollisuusyhteiskunnan käsittein, joten

Avainsanat: Työ, aktivointipolitiikka, työvoimapolitiikka, aktiivimalli, eduskunta

Sisällysluettelo

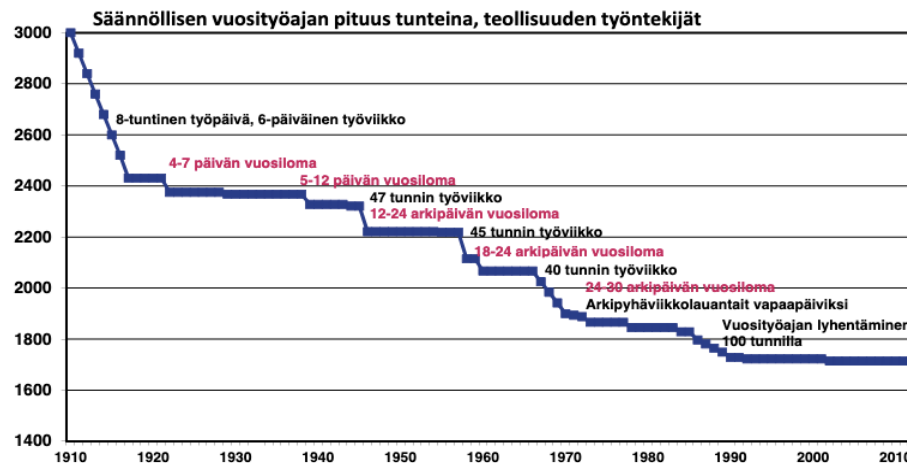
1. Johdanto	4
2. Aktiivimalli aktiivisen työvoimapolitiikan sovelluksena	8
2.1 Historiallinen tausta	9
2.2 Aktivointipolitiikkaa meillä ja muualla.....	11
2.3 Aktiivinen yksilö	13
3. Työ, tuo ihmisen aktiviteeteista jaloin	14
3.1 Pakollisesta pahasta kaiken perustaksi	15
3.2 Palkkatyön yhteiskunta	18
3.3 Välttämätön vaivannäkö	20
3.4 Käyttöarvojen tuottaminen	23
3.4 Työ sosiaalisena suhteena	27
4. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	29
4.1 Diskurssi.....	29
4.2 Kriittinen diskurssianalyysi	31
4.3 Tutkimusaineisto	35
5. Eettinen diskurssi	36
5.1 Työ on oikeus ja velvollisuus	37
5.2 Rukoile ja tee työtä, tai kunhan ainakin teet työtä	42
5.3 Ei pakkolähtöjä – leipää kotiseudulta	46
6. Taloudellinen diskurssi	51
6.1 Pohjoismainen kansankoti.....	52
6.2 Kansakotiin soitetaan Chicagosta	55
6.3 Tee työtä jolla on tarkoitus.....	61
7. Paimentava diskurssi	63
7.1 Oman taloudellisen hyödyn maksimointi.....	64
7.2 Keppiä ja porkkanaa	67
8. Johtopäätökset	71
Lähdekirjallisuus	78
Aineistolähteet:	83

*Otsikon suora lainaus kappaleesta: ”Isän ja äidin työlaulu” Säv. & San. M.A. Numminen
Albumilta: Jestapa Jepulis - Herra Huun ihmeelliset seikkailut (1973)

1. Johdanto

Loppukesästä 2019 Suomen tasavallassa lehtien palstamillimetrejä, Twitter-päivityksiä ja erilaisia blogitekstejä suorastaan pursusi. Aihe oli jälleen kerran niinkin arkipäiväinen ja tuttu, kuin työ sekä erilaiset käsitykset siitä, mitä se on ja kuinka sitä tulisi tehdä. Tällä kertaa julkisen debatin kohteena oli työaika ja tarkalleen ottaen sen vähentäminen. Silloinen liikenne- ja viestintäministeri Sanna Marin, joka myöhemmin samana syksynä tulisi nousemaan aina pääministeriksi, esitti Suomen Sosialidemokraattisen puolueen 120-vuotisjuhilla pitämässään puheessa lähitulevaisuudessa toteutettavana utopianaan neljäpäiväisen ja kuusituntisen työviikon¹. Tämä ehdotus herätti runsaasti voimakasta kritiikkiä², sillä julkista keskustelua oli vuosikaudet hallinnut käsitys siitä, että Suomessa tehdään liian vähän töitä. Työn historia on kuitenkin ollut teollistumisen alkua ajoista lähtien ollut myös työajan vähentymisen historiaa, kuten voimme havaita kuviosta 1.

Säännöllinen vuosityöaika on lyhentynyt 400 tuntia 50 vuoden aikana

Lähde: Elinkeinoelämän keskusliitto EK

11.12.2012

EK Työmarkkinat

4

Elinkeinoelämän keskusliitto

Kuvio 1.

¹ Demokraatti 17.8.2019

² HS 19.8.2019

Tässä kohden esimerkkinä mainittakoon Microsoft, joka lyhensi Japanin toimipisteissään työviikon nelipäiväiseksi, jonka seurauksena yrityksen myynti kasvoi 40 prosenttia³. Juha Sipilän vuonna 2015 toimintansa aloittanut porvarihallitus, eli keskusta ja kokoomus vahvistettuna perussuomalaisilla, ei kuitenkaan vähentänyt työaika, vaan ensi töikseen pyrki ns. kilpailukyky sopimuksen avulla lisäämään suomalaisten työaika. Sopimuksen tavoitteena oli kilpailukyky sopimuksen avulla tehostaa työn tuottavuutta ja siten nimensä mukaisesti parantaa Suomen talouden kansainvälistä kilpailukykyä. Jatkona tälle hallitus sääti vuonna 2017 lain työttömyysturvan aktiivimallista, joka herätti suurta keskustelua koko valtakunnassa ja sai kohdakseen huomattavan paljon kritiikkiä sekä vastustusta mm. sitä vastustaneen kansalaisaloitteen ja poliittisen lakkoliikehdinnän muodossa. (Suoranta & Leinikki 2018, 10.)

Työ ja työnteko ovat aina olleet keskeisiä julkisen debatin aiheita, niin Suomessa kuin myös ympäri teollistunutta maailmaa. Työvoimapolitiikka on keskeinen sosiaali- ja talouspolitiikan osa-alue ja sen vaikutus yksilöiden aivan arkipäiväiseen elämään on vahva. Tässä tutkimuksessa onkin tarkoitus perehtyä siihen, miten työstä puhutaan ja minkälaisia käsityksiä siitä esiintyy. Kuten mainitsin, työ on keskeinen instituutio yhteiskunnassamme, joten on äärimmäisen relevanttia pyrkiä selittämään, millä tavoin näinkin perustava yhteiskunnan osa-alue käsitetään.

Tarkemmin rajattuna tutkimuksessani tulen käsittelemään käsityksiä työstä ja työnteosta Sipilän hallituksen toteuttaman aktiivimallin ja siitä eduskunnassa käydyn debatin kautta. Tutkimuskysymykseni kuuluukin seuraavalla tavalla: *Minkälaisia käsityksiä työstä ja työnteosta esiintyy Sipilän hallituksen puheenvuoroissa eduskunnan aktiivimallikeskusteluissa?* Tarkoitukseni ei ole niinkään perehtyä aktiivimalliin itseensä tai siihen, miten se on vaikuttanut Suomen työmarkkinoihin, vaan pikemminkin tutkia sen kautta Sipilän hallituksen *käsityksiä* työstä ja työnteosta. Aktiivimalli ja siitä käyty työvoimapolitiittinen keskustelu toimii tässä tutkimuksessa pikemminkin kontekstina, jonka puitteissa tarkastelen laajempaa ilmiötä. Olen nimenomaisesti halunnut tutkia työtä ja työntekoa laajempaa ilmiönä, mistä johtuen olen päätenyt edellä kuvailemani kaltaiseen tutkimusasetelmalliseen ratkaisuun. Aktiivimallia voidaan pitää ilmiönä, joka tulee ja menee, ja itse asiassa tätä

³ HS 5.11.2019

tutkimusta tehtäessä kyseinen laki on seuraavan hallituksen toimesta ehditty jo kumoamaankin. Aktiivimalli on kuitenkin työkäsitysten kaltaisen ilmiön tutkimukseen erinomainen kehys, sillä kuten tulemme huomaamaan, kyseessä on monisyinen ja kompleksinen ilmiö.

Hallituksen julkilausuttu tavoite oli saada suomalaiset tekemään enemmän töitä Suomen talouden pelastamiseksi. Tässä onkin nähtävissä olettama siitä, että hallituksella on jonkinlainen käsitys työn ja talouskasvun ja sitä kautta hyvinvoinnin yhteydestä. Tutkimuksessani syvennyinkin tähän yhteyteen syvällisemmin ja pilkon näitä käsityksiä pienemmiksi osiksi selvittääkseni, mistä tällaiset käsitykset juontuvat ja miten ne vaikuttavat hallituksen toimintaan. Menetelmällisenä tutkimuksessani toimii diskurssintutkimus, mikä soveltuu ominaisuuksiltaan erinomaisesti käsitysten tutkimiseen sekä analysointiin. Diskurssintutkimuksen keinoin pystyn analysoimaan työkäsityksiä aktiivimallin taustalla, minkä johdosta kykenen havainnoimaan ilmiötä kokonaisuudessaan, enkä ainoastaan yhdestä lakikokonaisuudesta käytyä parlamentaarista debattia.

Sipilän hallituksen tilannekuva hallitusohjelmassaan Suomen tilanteesta vuonna 2015 on synkkä. Suomi on ”näivettymisen kierteessä monista vahvuuksistaan huolimatta”. Talouskasvu on hiipunut, kilpailukyky naapurimaihin verrattuna on heikentynyt, vienti ei vedä eikä sosiaaliturvan tai työmarkkinoiden rakenteita ole onnistuttu uudistamaan ja vaikka mitä muuta. Yhtä kaikki pääministeripuolue Keskustan vaalisloganin mukaisesti Suomi on laitettava kuntoon ja se tapahtuu asettamalla talous ”kestävän kasvun ja työllisyyden uralle”. Tämä vaatii talouden tasapainottamista, mikä onnistuu ratkaisemalla Suomen perimmäiset ongelmat: heikko kasvu ja korkea työttömyys. Näiden ollessa Sipilän hallituksen näkökulmasta suuria rakenteellisia ongelmia hallituksen tavoitteena onkin toteuttaa suuria rakenteellisia uudistuksia, jotka tukevat työllisyyttä, yrittäjyyttä sekä talouskasvua. Samalla työn tekemisen kannustimia parannetaan ja valtion velkaantumiselle tulee saada loppu. (Valtioneuvosto 2015.)

Näihin päämääriin hallitus pyrki pääsemään muun muassa juurikin aktiivimallin avulla, joka astui voimaan vuoden 2018 alusta ja kuten tuli jo ilmi, se herätti suurta vastustusta. Aktiivimallin tarkoituksena oli leikata työttömälle maksettavaa työttömyysetuutta, ellei hän

osoittaisi riittävää määrää työllistymistä edellyttävää aktiivisuutta tiettynä ajanjaksona. Kokonaisuudessaan aktiivimallissa oli kyse seuraavassa:

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi työttömyysturvalakia. Työttömyysturvalakia muutettaisiin siten, että työttömyysetuus maksettaisiin 65 työttömyysetuuden maksupäivältä 4,65 prosentilla alennettuna, jos henkilö ei ole 65 edeltävän työttömyysetuuden maksupäivän aikana osoittanut aktiivisuutta olemalla työssä yhteen työssäoloehto kerryttävään kalenteriviikkoon vaadittavaa työaika tai ansainnut yritystoiminnasta vastaavaa tuloa taikka ollut viittä päivää työllistymistä edistävässä palvelussa mainitun 65 päivän aikana. Lisäksi ehdotetaan, että omavastuu-aika lyhennetään seitsemästä päivästä viiteen päivään.

Esityksessä ehdotetaan myös, että työttömyysetuuksien rahoituksesta annettua lakia ja työttömyyskassalakia muutettaisiin niin, että valtion rahoitusosuus alennettua ansiopäivärahaa maksettaessa vastaisi peruspäivärahan suhteellista osuutta täydestä ansiopäivärahasta. Sairausvakuutuslain mukaisten etuuksien määrittelyyn ehdotetaan tehtäväksi muutos, jonka perusteella työttömyysetuuteen tehtävä alentaminen ei vaikuttaisi työttömyysetuutta mahdollisesti seuraa-van sairausvakuutuslain mukaisen etuuden määrään. (HE124/2017).

Esityksen ensisijainen tavoite oli edistää työllisyyttä seuraavalla tavalla:

Esityksen tavoitteena on lisätä työllisyyttä kannustamalla työttömiä työnhakijoita aktiivisuuteen ja omatoimisuuteen työhaussa koko työttömyyden keston ajan. Uusien omavastuupäivien tavoitteena on, että työttömät aiempaa enemmän hakeutuisivat myös lyhytkestoiseen ja osa-aikaiseen työhön, millä pyritään ehkäisemään työttömyyden pitkittymistä. Ehdotettu malli koskisi sekä työttömyyspäivärahan että työmarkkinatuen saajia. (Emt.)

Toisaalta samassa esityksessä todetaan myös vaikutusten arvioinnin olevan hyvin vaikeaa, mutta työllisyyden arvioidaan kuitenkin lisääntyvän 5000 – 12000 henkilötyövuodella ansiopäivärahaa saavien työttömien keskuudessa. (Emt.) Aktiivimallia oli ollut luomassa valtiosihteeri Martti Hetemäen vetämä kolmikantainen työryhmä, jonka tehtävänä oli etsiä keinoja työttömyysjaksojen lyhentämiseksi sekä työllisyyden nostamiseksi. Työryhmän yhtenä

annettuna tavoitteena oli kehittää ansiosidonnaista työttömyysturvaa kannustamaan sen saajia nopeampaan työllistymiseen. (Emt.)

Tässä vaiheessa oli hallituksen sisälläkin nähty jo melkoisen paljon draamaa perussuomalaisten vaihdettua puheenjohtajansa kesällä 2017. Tämän seurauksena puolueesta ja eduskuntaryhmästä lohkesi Siniseksi Tulevaisuudeksi itsensä nimennyt ryhmittymä, joka jatkoi hallituksessa sitoutuen sen alkuperäiseen hallitusohjelmaan perussuomalaisten siirtyessä oppositioon.

Tutkimusaineistonani tässä tutkimuksessa toimii Sipilän hallituksen edustajien puheenvuorot aktiivimallilakia käsittelevissä keskusteluissa mukaan lukien aktiivimallin kaatamiseen tähänneestä kansalaisaloitteesta käydyt keskustelut. Rajasin tutkimukseni koskemaan pelkkää hallitusta ensinnäkin tutkimusaiheen rajaamisen kannalta, sillä tämän kokoiseen tutkimukseen se oli laajuudeltaan juuri sopiva. Toisekseen hallituksen ideologinen asetelma oli nähdäkseni herkullinen lähtöasetelma tällaisen tutkimuksen toteuttamiseen.

2. Aktiivimalli aktiivisen työvoimapolitiikan sovelluksena

Tässä luvussa käyn läpi aktiivisen työvoimapolitiikan historiallista taustaa sekä perustavia periaatteita, jotta voimme ymmärtää Sipilän hallituksen politiikkaa laajemmassa kontekstissa. Koko tutkimusaiheen ymmärtämisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää hahmottaa aktiivisen työvoimapolitiikan koko kuva, sillä se vaikuttaa niin vahvasti taustalla Sipilän hallituksen toiminnassa. Periaatteiltaan aktiivimalli meneekin suoraan yleisempään eurooppalaiseen ja erityisesti pohjoismaiseen työvoimapolitiikan viitekehykseen, jossa perimmäisenä tavoitteena on ns. rakenteellisen työttömyyden purkaminen. Kyseessä on aktivointipolitiikaksi nimetty malli, jossa tavoitteena on se, että mahdollisimman vähäinen määrä työkäisistä kansalaisista eläisi sosiaaliturvan varassa. Työttömyysturvaa tai toimeentulotukea saava henkilö pyritään saamaan mahdollisimman pian palaamaan takaisin palkkatyön piiriin, elättämään itsensä ja perheensä omalla työllään ja osallistuvan yhteiskunnan rahoittamiseen veroja maksamalla. Tätä kautta työllisyys on tullut entistä vahvemmin osaksi sosiaalipolitiikkaa ja onkin alettu

puhua aktiivisesta sosiaalipolitiikasta sekä ylipäänsä aktiivipolitiikasta. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8.)

Aktivointipolitiikan taustalla on (hyvinvointi)valtion sosiaaliturvamenojen vähentäminen, jonka taustasyynä on mm. väestön ikääntymisestä johtuvat tekijät. Hyvinvointivaltion näkökulmasta tämä tarkoittaa mm. ”tavoitteiden, säädösten ja keinojen uudelleenarviointia sekä yleistä työkeskeisyyden lisääntymistä” (Emt., 8). Erityisen huomion kohteena ovat syrjäytymisvaikutusten minimointi nuorten keskuudessa ja yleisesti pitkäaikaistyöttömyyden sekä sen aiheuttamat syrjäytymisen mekanismit. Pelkän työvoima- ja sosiaalipolitiikan lisäksi aktivointipolitiikan nimellä kulkevaan kokonaisuuteen sisältyy niin terveys- ja koulutuspolitiikkaa kuin nuoriso- ja ikäpolitiikkaakin. Kokonaisuudessaan aktivointipolitiikka tähtää työikäisen väestön mahdollisimman laajaan työhön osallistumiseen. (Emt., 8-9.)

2.1 Historiallinen tausta

Aktiivisen työvoimapolitiikan luojina pidetään kahta ruotsalaista taloustieteilijää Gösta Rehniä ja Rudolf Meidneriä, joiden tavoitteena oli keynesiläisen talusteorian hengessä kehittää työvoimapoliittinen ratkaisu, joka mahdollistaisi täystyöllisyyden ilman inflaatiota. Keynesiläisen teorian mukaan täystyöllisyys olisi mahdollista saavuttaa lisäämällä yleistä kysyntää, mutta haittapuolena on hintatason ja inflaation kohoaminen. Uusklassisessa taloustieteessä taasen keinona rajoittaa markkinoiden ylikuumenemista olisivat finanssipoliittiset ratkaisut ja siten työllisyysasteen mitoittaminen täystyöllisyyttä alemmaksi, josta seuraa työttömyyttä. Rehnin ja Meidnerin ollessa Ruotsin ay-liikkeen palveluksessa tällainen talous- ja työvoimapoliittinen ratkaisu ei sopinut heidän agendaansa, vaan he pyrkivät ratkaisemaan inflaation ja täystyöllisyyden välisen ongelman. (Koistinen 2014, 357.)

Aktiivisen työvoimapolitiikan alkuhämärissä taustalla vaikuttavana tekijänä toimikin vahvasti sitoutuminen täystyöllisyyteen, mistä kertoo mm. Rehnin toteamus siitä, ettei työttömyysturva ole koskaan hyväksyttävä väline työllisyyden hoitoon oli se sitten miten runsas tahansa. Aktiivinen työvoimapolitiikka täystyöllisyyttä korostavalla agendallaan johti kuitenkin sellaiseen politiikkaan, joka ei tuonut sinänsä mitään varsinaista uutta keinoa työttömyyden vähentämiseksi, vaan jonka pyrkimyksenä oli työmarkkinoiden

tasapainottomuuksien poistaminen. Eräänä ratkaisuna työllisyyden ja inflaation välisen dilemman oli antaa työvoimapolitiikalle laaja yhteiskunnallinen tehtävä. Rehnin ja Meidnerin mallin mukaan tähän sisällytettiin stabilisaatio- allokatio- ja tulonjakopoliittisia tavoitteita. (Emt., 357–358; Sihto 2018, 62.)

Rehn ja Meidner tarttuivat mahdottoman tehtävän kimppuun, jossa heidän tavoitteenaan oli ratkaista tasapainottomuudet sekä vakauttaa talous yleisellä rajoittavalla talouspolitiikalla, joka kuitenkin synnyttäisi työttömyyttä. Tämän työttömyyden poistamiseen tarvittaisiin aktiivista työvoimapolitiikkaa, joka taas palauttaisi täystyöllisyyden tasapainottomuuksiin, jolloin oltaisiin jälleen lähtötilanteessa. Heidän ratkaisustrategiansa keskiössä olikin työmarkkinoiden jakaminen osatyömarkkinoihin, toisin kuin uusklassisessa taloustieteessä, jossa työmarkkinat nähdään homogeenisenä kokonaisuutena. Tarkoituksena oli poistaa osatyömarkkinoiden välillä olevia liikkuvuuden esteitä ja siten tasapainottaa näitä osatyömarkkinoita keskenään, sillä joillakin osatyömarkkinoilla saatetaan kärsiä työvoiman ylikysynnästä, toisilla työttömyydestä ja joillakin kysyntä ja tarjonta ovat tasapainossa. (Sihto 2018, 63.)

Alkuperältään aktiivinen työvoimapolitiikka oli stabilisaatio- ja suhdannepoliittinen strategia, jonka kritisoihtiin ehkäisevän talouden rakennemuutosta. Aktiivisen työvoimapolitiikan nähtiin ylläpitävän konkurssikypsiä yrityksiä, mutta kritiikki otettiin huomioon ja työllisyystoimien väliaikaista luonnetta korostettiin. Tosin edelleen otettiin huomioon se, että yritysten vaikeudet saattoivat olla vain suhdannetaantumaa sidottuja. Rakennemuutoksen suhteen Rehnin ja Meidnerin kanta oli hyvinkin myönteinen ja aktiivinen työvoimapolitiikka muodostui suorastaan keskeiseksi rakennemuutosta edistävän politiikan muodoksi. Päinvastoin kuin taloustieteen perinteisissä ratkaisumalleissa, aktiivisen työvoimapolitiikan työvoiman tarjontaan kohdistuneiden työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla pyrittiin edistämään rakennemuutosta ja talouskasvua työvoiman ammatillista ja alueellista liikkuvuutta edistämällä. (Emt., 68-69.)

2.2 Aktivointipolitiikkaa meillä ja muualla

Vahva talouskasvu ja sen tarjoama korkea työllisyys kohtasivat 1970-luvulle tultaessa suuria vaikeuksia kehittyneissä maissa, jolloin keynesläinen talouspolitiikka kyseenalaistettiin monilta tahoilta. Työ- ja sosiaalipolitiikassa ajan henkeä voidaan mainiosti kuvata Bob Jessopin (2002) käsiteparilla: ”from Keynesian welfare state to Schumpeterian workfare state”. Schumpeterlaisessa tarjontakeskeisessä talousajattelussa kiinnittydyttiin mm. taloudellisten toimijoiden kilpailukykyyn, yrittäjyyteen, työvoiman tarjontaan ja yleisesti työnteon kannustimiin. Keynesiläinen kokonaiskysyntää ja työllisyyttä hoitava ajattelu sai väistyä taka-alalle. (Julkunen 2013, 26-27.)

Aktivointipolitiikan läpimurtoa voidaan tarkastella tanskalaisen Gösta Esping-Andersenin vuonna 1990 ilmestyneen teoksen *The Three Worlds of Welfare Capitalism* esittelemällä mallilla, jossa hän jakaa eri hyvinvointiregiimit kolmeen eri pääluokkaan. Nämä pääluokat ovat sosialidemokraattinen, konservatiivis-korporatistinen ja liberaali. Näitä tyyppejä on alan keskusteluissa myös pohjoismaiseksi, bismarcklaiseksi ja anglosaksiseksi. Näin suomalaista aktivointipolitiikkaa käsittelevässä tutkimuksessa pohjoismaisen mallin tarkastelun lisäksi on olennaista syventyä myös keskimmäiseen malliin, joka on mannereurooppalainen malli, sillä se on hyvin syvään juurtunut käytäntö mm. Saksassa, joka on euroalueen poliittinen ja taloudellinen veturi. Lisäksi saksalaista mallia sivutaan useasti myös tutkimusaineistoissani. (Emt., 23.)

Pohjoismaissa on tehty aktivointipolitiikan hengessä rakenteellisia muutoksia, joiden avulla on pyritty siirtymään ”toimeentulon tarjoamisesta työhön mobilisointiin”. Erityisesti tätä on toteutettu Tanskassa, jossa on pyritty rakentamaan eräänlaista kompromissia työllistämisen ja työn vastaanottokynnystä madaltavan markkinaehtoisin linjan ja sosialidemokraattisen, jossa julkisella vallalla on iso rooli syrjäytymistä ehkäisevien toimenpiteiden toteuttamisessa, linjan välille. Tässä aineistossakin useita kertoja esiintyvässä ”Tanskan mallissa” on peruseriaatteena heikko irtisanomissuoja, mutta vastavuoroisesti hyvä työttömyysturva ja runsaat aktivointipanostukset. (Emt., 28.)

Tanskaa pidetäänkin yleisesti joustavan työvoimapolitiikan, eli *flexicurity*-mallin, mallimaana, mitä Euroopan unioni myös markkinoi eräänlaisena esimerkkimallina muille jäsenmailleen

2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, joskaan ei kovin mainittavalla menestyksellä. Tämä paljon kehuksi Tanskan malli perustuu ns. ”kultaisen kolmion” varaan, jonka muodostavat alhainen irtisanomissuoja, korkea työttömyysturva sekä hyvin resursoitu aktiivinen työvoimapolitiikka. Hyvin resursoitu aktiivinen työvoimapolitiikka tarkoittaa käytännössä kunnallistasolla toimivia työvoimatoimistoja ja vaikeasti työllistyvien erityistä huomioinnin ottamista. (Arnkil & Spangar 2018, 238-240.)

Saksassa taas kärsittiin pitkään korkeasta työttömyydestä, joka kuitenkin käännettiin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä Euroopan alhaisimmaksi. Tässä yhteydessä myös Saksan taloudesta tuli Euroopan vahvin, joten kiinnostus saksalaista työ- ja talouspolitiikkaa kohtaan on ollut suurta. Saksan vahvuudet voidaan nähdä liittyvän muutamaankin toisiinsa yhteydessä olevaan tekijään, jotka ovat mm. vahvasti globalisaation myrskyissä pärjännyt teollisuus sekä etenkin työvoimapolitiikan kannalta ns. Hartz-reformit. Hartz-reformeiksi kutsutaan sosialidemokraattisen Gerhard Schröderin liittokanslerikaudella tehtyjä uudistuksia, joilla pyrittiin joustavoittamaan työmarkkinoita. Hartz-reformien sisältönä oli esimerkiksi tiukentaa työttömyysturvaa ja uudistaa työvoimahallintoa. (Emt., 243.)

Työnhakijoiden aktivointi oli keskeinen osa Schröderin uudistuksia. Työmarkkinoita uudistettiin muun muassa luomalla entistä laajempia matalapalkka-alojen työmarkkinat, ja Saksassa onkin mahdollista työllistyä ns. *Mini-Job* tai *One-Euro-Job* -työhön, jossa voi tienata 450 euroa kuukaudessa menettämättä työttömyysturvaa. Samalla työmarkkinat ovat kuitenkin jakautuneet entistä enemmän. Toisaalta nämä minityöt ovat myös velvoittavia, sillä pitkäaikaistyöttömiä on veloitettu tekemään tällaisia töitä euron tuntipalkalla enintään 15 tuntia viikossa toimenkuvien ollessa erinäisiä ”hanttihommia”, kuten avustavia töitä sosiaali- ja hoiva-aloilla. (Emt., 243.; Julkunen 2013, 33.)

Suomessa aktiivisen työvoimapolitiikan periaatteita ei ole koskaan omaksuttu vaikkapa Ruotsiin verrattavissa määrin. Ajattelutavan muutosta on kuitenkin havaittavissa 90-luvun laman jälkeisenä aikana, joka aiheutti massatyöttömyyttä ja täten pakotti ajattelemaan työ- ja sosiaalipolitiikkaa uudesta näkökulmasta. Suomessa työvoimapolitiikan saralla onkin keskitytty pikemminkin työttömyys-, köyhyys- ja byrokraatialoukkujen purkamiseen, missä keskiössä on ollut kynnyispalkan madaltaminen, eli sen tason alentamisen milloin työttömän

kannattaa taloudellisesti ottaa vastaan työtä. Aktivointitoimia ei ole kuitenkaan täysin unohdettu myöskään Suomessa, sillä esimerkiksi vuosien 1990-1996 välisenä aikana aktivointitoimenpiteisiin luokiteltavien toimien rahoitus kaksinkertaistui. Myöskin vuonna 2005 toteutetun eläkeuudistuksen puitteissa pyrittiin työurien pidentämiseen, ja kyseisen uudistuksen toteuttaneen työryhmän loppuraportissa esitettiin lukuisia erilaisia aktivointipoliittisia toimenpiteitä toteutettavaksi. (Julkunen 2013, 35-36.)

Laman jälkimainingeissa Suomessakin siirryttiin täystyöllisyyden tavoittelusta vaatimattomampiin työllisyystavoitteisiin, kuten työllisyyden puolittamisen ja työllisyysasteen noston kaltaisiin tavoitteisiin. 90-luvulla vahvasta talouskasvusta huolimatta työttömyys aleni hitaasti, joten katseet käännettiin ”suhdanteista riippumattomaan rakennetyöttömyyteen ja sen purkamiseen”. Tällöin Suomessa tehtiin erinäisiä uudistuksia, joilla pyrittiin työllistämään esimerkiksi pitkäaikaistyöttömiä. (Arnkil & Spangar 2018, 251-252.) Kun vertaamme tätä kehityskulkua johdannossa sivuttuun Sipilän hallituksen hallitusohjelmaan, voimme havaita samojen periaatteiden vaikuttavan myös aktiivimallin taustalla.

2.3 Aktiivinen yksilö

Yksilön näkökulmasta hyvinvointivaltion kehittäminen kohti aktiivisempaa työ- ja sosiaalipolitiikkaa on tarkoittanut ajattelun muutosta sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta ja laajempaa yksilön vastuuta itsestään. Pelkkien oikeuksien sijaan kansalaisille on lisätty heidän velvollisuuksiaan, jolloin painopiste on muuttunut pelkästä toimeentulon turvaamisesta myös työllisyyden ja yhteiskuntaan osallistamisen suuntaan. Tässä kohden oikeus sosiaaliturvaan on linkitetty vahvemmin työhön ja koulutukseen ja sen tavoitteena on edistää ”työssä tarvittavien tietojen ja taitojen saavuttamista.” (Keskitalo 2013, 44-45.)

Työvoimapolitiikan tutkija Elsa Keskitalo tiivistääkin aktiivisen työvoimapolitiikan vaikutukset yksilön näkökulmasta seuraavassa mainiosti:

Aktiivisen sosiaalipolitiikan uudistukset ovat merkinneet uudistuksia monella eri tasolla – niin politiikan tavoitteiden ja sisällön kuin toimeenpanon tasoilla. Sosiaaliturva, työ ja koulutus kytkeytyvät toisiinsa. Aktiivisen sosiaalipolitiikan uudistukset merkitsevät

sosiaalisen kansalaisuuden uudelleen määrittelyä tai ainakin tarkentamista. Sosiaalinen kansalaisuus on yhtä kuin aktiivinen kansalaisuus. Sosiaalisten oikeuksien rinnalla korostetaan velvollisuuksia. Rakenteiden sijaan korostetaan yksilön toimintamahdollisuuksia. Yksilöllisyyteen liittyen oikeuksista ja velvollisuuksista pyritään sopimaan neuvotellen. Uudistuksessa on monia, ristiriitaisia elementtejä. Siinä on aineksia uusliberaalista politiikasta, mutta myös uudesta paternalismista. (Emt., 66.)

Aktivointipolitiikka ei toisaalta tarkoita pelkästään sitä, että yksilölle säilytetään enemmän velvollisuuksia itsestään ja työllistymisestään, vaan työttömällä on myös *oikeus* osallistua aktivointitoimenpiteiden piiriin. Tässä ei ole sinänsä mitään uutta, vaan asiaa lähestytään vain erilaisesta näkökulmasta, sillä työttömällä on aina ennenkin ollut oikeuksia ja velvollisuuksia koskien työttömyysturvaa esimerkiksi työnhakuvelvoitteen muodossa. Aktiivisen työvoimapolitiikan tavoitteena onkin ottaa näitä keinoja entistä tehokkaammin käyttöön. Tässä yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon aktivointitoimenpiteiden käytännön toteutukset. Näitä toimenpiteitä kohtaan kohdistuva kritiikki on osittain johtunut siitä, että aktivointitoimenpiteiden joukkoon on lisätty muita työkeskeisiä toimenpiteitä, jolloin työttömät ovat velvoitettuja työskentelemään ilmaiseksi tai erittäin matalalla korvauksella. (Sihto 2018, 80-81.)

3. Työ, tuo ihmisen aktiviteeteista jaloin

Tutkimusaiheen ollessa työ ja työnteko, on ennen sen syvällisempää analyysia purettava käsite *työ* alkutekijöihinsä. Tutkimukseni lähtökohtana määriteltäessä käsitettä työ on saksalais-yhdysvaltalaisen Hannah Arendtin vuonna 1958 julkaistu teos *The Human Condition*, joka on käännetty suomeksi nimellä *Vita activa - Ihmisenä olemisen ehdot*. Arendt näkee työn yhtenä kolmesta ihmiselämän kolmesta perusaktiviteetista, jotka nivoutuvat toisiinsa muodostaen kokonaisuuden. Kirjan suomenkielisen käännöksen nimessä esiintyvällä termillä *vita activa* Arendt tarkoittaa kolmea ihmisen perusaktiviteettiä: työtä, valmistamista ja toimintaa. Nämä perusaktiviteetit vastaavat jokainen yhtä perusehdoista, joiden mukaan elämä maapallolla on annettu ihmiselle (Arendt 2017, 19). Tämän tutkimuksen kannalta työn aktiviteetti on luonnollisesti näistä keskeinen.

Näistä kolmesta aktiviteetista työ vastaa ihmisruumiin biologista prosessia, jossa ihmisruumiin spontaani kasvu, aineenvaihdunta ja rappeutuminen ovat sidoksissa niihin välttämättömyyksiin, joita työ elämänprosessissa tuottaa. Työn ehto on elämä itse. Valmistaminen taas perusaktiviteettina ei ole sidoksissa ihmiselämän jatkuvaan kiertokulkuun, eikä ole luontoperäinen. Valmistaminen tuottaa selkeästi luonnonympäristöstä poikkeavan ”keinotekoisena” ihmisten maailman, jonka on tarkoitus ylittää ihmiselämälle välttämätön kuolevaisuus ja kestää niitä kauemmin. Valmistamisen ehto on maailmallisuus. (Ks. Arendt 2017.)

3.1 Pakollisesta pahasta kaiken perustaksi

Työn käsitettä määriteltäessä Arendtin ajattelun kautta on merkittävää juurikin se, miten hän tekee eron työn ja valmistamisen välille. Hän esittää vähäisestä historiallisesta todistusaineistosta huolimatta vahvan todisteen väitteensä tueksi: ”Kaikissa eurooppalaisissa kielissä, niin antiikin kuin nykyisissäkin, on kaksi etymologisesti erilaista sanaa, joiden on alettu ajatella tarkoittavan samaa aktiviteettia. Sanat itse ovat säilyneet niiden syväänjuurtuneesta synonyymisesta käytöstä huolimatta” (Emt., 88.) Esimerkkinä tästä hän käyttää englannin sanoja *labor* (työ) ja *work* (valmistaminen), josta voimme havaita näiden kahden käsitteen välisen eron. (Emt., 88-89.)

Tässä kohden voimme myös havainnollistaa tätä eroa John Locken kautta hänen puhuessaan ihmisen ruumiin työstä ja käsien aikaansaannoksista (Locke 1995, 67). Arendt sanoo tämän muistuttavan jollakin tavalla antiikin Kreikan jakoa käsityöläisten ja ruumiillista työtä tekevien välille. Hän jatkaa edelleen sanojen *work* ja *labor* välisen eron käsittelyä väittämällä, että näiden kahden sanan käyttö synonyymeina on epäonnistunut vain yhdessä kohden, joka on kuitenkin se kaikkein tärkein, eli substantiivin muodostamisessa. Sana *labor* substantiivina ollessaan ”ei merkitse valmista tuotetta, työnteon tulosta, vaan se on verbistä muodostettu substantiivi, joka vastaa englannin gerundimuotoa. Tuote itsessään taas juontuu sanasta *work*.” (Arendt 2017, 88-89.)

Työn ja valmistamisen käsitteiden sulautumisen taustalla on havaittavissa melko ilmiselvä ilmiö: antiikin aikana työtä halveksittiin. Työ koettiin elämän ylläpitämisen kannalta

välttämättömyytenä, josta antiikin aikana yritettiin kiihkeästi vapautua. Arendtin mukaan työn ja valmistamisen halveksuminen sen johdosta, että sitä tekivät orjat, on historiantutkijoiden väärinymmärrys. Syy orjien omistamiseen oli nimenomaan pyrkimys vapautua pakollisesta työnteosta, sillä elämää ylläpitävät tehtävät olivat luonteeltaan orjamaisia. Käsityöläisiä sen sijaan ei arvostettu yhtä matalalle, vaikka heitäkin epäiltiin voimakkaasti elämän välttämättömyyden orjallisiksi palvelijoiksi ja ammatteja arvotettiin niiden vaatineen ruumiillisen ponnistelun perusteella. Mitä enemmän työ vaati ruumiillista ponnistelua, sitä orjaisempaa se oli. Koko orjuusinstituution tarkoitus ei antiikissa ollut keino hankkia halpaa työvoimaa tai taloudellisen hyväksikäytön väline, vaan pyrkimys poistaa työnteon välttämättömyys ihmiselämästä. Ominaisuuksien jotka ihminen jakaa animaalisten elämänmuotojen kanssa ei pidetty inhimillisenä, mistä juontuu termi *animal laborans*, parhaimmillaan korkein kaikista maailmaa asuttavista eläinlajeista. (Emt., 89-91.)

Työn nousu halveksutuimmasta ihmisen aktiviteetista kaikista arvostetuimmaksi tapahtui äkkiä ja dramaattisesti. Tässä taustalla oli kolmen tunnetun yhteiskuntateoreetikon, Locke, Smith ja Marx, antaessa teorioissaan työlle sellaisia piirteitä, joita on vain valmistamisella. He pitivät työtä ihmisen korkeimpana kykynä rakentaa maailmaa, vaikka tosiasiasa työ on ihmisen aktiviteeteista kaikkein vähiten maailmallisin. Täten he kaikki ajautuivat ajattelussaan ristiriitaisiin tulkintoihin työn luonteesta. Alkusysäys arvonnousulle syntyi John Locken havaittua työn olevan omaisuuden lähde. Adam Smithin väitettyä työn olevan kaiken rikkauden lähde tilanne jatkoi kehittymistään entisestään. Huippunsa työn arvostus saavutti Marxin teorioissa, joissa työstä tuli kaiken tuottavuuden lähde ja nimenomaisesti ihmisen inhimillisyyden ilmentymä. Kaikkia näitä merkittäviä teoreetikkoja erilaisista lähestymistavoistaan huolimatta yhdisti käsitys työstä ihmisen korkeimpana kykynä rakentaa maailmaa. Tämän johdosta he ajautuivat ajattelussaan ristiriitoihin, sillä tosiasiallisesti työ on ihmisen aktiviteeteista kaikkein vähiten maailmallisin. Tämän tutkimuksen kannalta ei ole oleellista syventyä sen syvällisemmin juuri näiden edellä mainittujen teoreetikkojen ajattelun ristiriitoihin, mutta on kuitenkin otettava huomioon se tosiasia, miten nykypäivänä keskusteltaessa työstä tämä käsitteellinen ristiriita on edelleen olemassa työn ja valmistamisen väliltä. Ehdottoman huomionarvoinen seikka on kuitenkin se, että Locke, Smith ja Marx eivät tunnistanee työn ja valmistamisen käsitteiden välistä eroa, mikä johti heidät näihin ristiriitoihin. Perimmäisinä syinä tälle työn arvonnousulle ja työn ja valmistamisen

käsitteiden sekoittumiselle olivat uudella ajalla alkanut ennenäkemätön varallisuuden, omaisuuden ja tuottavuuden kasvu, joka politiikan tutkijoiden on pitänyt kohdata ja yrittää selittää. Selvittäessään tätä he ovat luonnollisesti kiinnittäneet huomionsa itse etenevään prosessiin ilmiönä. Täten prosessista tuli avaintermi kehittyneissä tieteissä ja se ymmärrettiin, sen ilmeisen loppumattomuuden tähden, luonnolliseksi prosessiksi ja siten kuvaksi elämänprosessista itsestään. Kuitenkin ihmisen aktiviteeteista vain työ on loppumatonta. Valmistaminen päättyy siihen, kun valmistamisen tuote, eli esine on valmis. (Emt., 106, 109-110, 144.)

Työn arvonnousussa suurena taustavaikuttaja oli myös uskonpuhdistus. Sen opit käsittivät työn Jumalan määräämänä kutsumuksena ihmiselle, joten työstä tuli siten entistä keskeisempi osa-alue niin yksittäisen ihmisen elämässä kuin myös yhteiskunnan alueella. Erityisen tärkeä vaikutin tässä oli juurikin työn käsittäminen kutsumuksena. Koko kutsumuksen käsitettä nykyisessä merkityksessään ei oikeastaan edes ollut ennen Martti Lutherin osana uskonpuhdistusta kääntämää saksankielistä Raamattua. Uskonpuhdistuksen vaikutuksesta kuitenkin nämä kaksi käsitettä kietoutuivat ennenäkemättömällä tavalla toisiinsa ja työ sai aivan uudenlaisen merkityksen ihmiselämässä. (Weber 2011, 57-58.)

Keith Grint kritisoi Arendtin tekemää eroa työn ja valmistamisen välille määrittellessään työn käsitettä. Hän väittää, että vain harvat modernissa teollisuusyhteiskunnassa tuotetut tuotteet päätyvät välittömään kulutukseen ja toisaalta metsästäjä-keräilijäyhteisöissä vain vähäinen osa aktiviteeteista tuottaa materiaalisia esineitä antamaan objektiivisuutta maailmaan. (Grint 1992, 8.)

Nähdäkseni tämä on malliesimerkki siitä, miten työn ja valmistamisen käsitteet ovat sekoittuneet toisiinsa aikojen saatossa. Grint takertuu liikaa ajatukseen tuotteiden välittömästä kulutuksesta, eikä ota huomioon sitä tosiseikkaa, että työn tuotosten syöttäminen elämänprosessin ylläpitämiseen sinänsä, tai niiden luonne ei ole teknologisesta ja yhteiskunnallisesta kehityksestä huolimatta peruseriaatteiltaan muuttunut millään tavoin. Työn tuotteiden luonne ei ole muuttunut, vaikka aamulla omassa pihassa asustavasta lehmästä lypettyä maitoa ei syötetä elämänprosessiin välittömästi samana päivänä. Siitä huolimatta, että tänä päivänä maidontuotanto on teollinen prosessi, jossa lehmästä lypsetyn

maidon päätyminen ihmisen biologisen elämänprosessin ylläpitämiseen saattaa kestää useita viikkojakin, ei se muuta sitä tosiseikkaa, että itse prosessin luonne peruseriaatteiltaan on täysin sama. Kyseessä ei ole maidon valmistaminen, jossa maito tulisi osaksi esineiden maailmaa riistettynä pois luonnon kiertokulusta, vaan työluonteinen teollinen prosessi, jossa maito pysyy osana ihmisen ja luonnon välistä kiertokulkua ihmiselämän ylläpitämiseksi.

3.2 Palkkatyön yhteiskunta

Työn ja valmistamisen käsitteiden sekaantumisen tapahduttua jo vuosisatoja sitten herääkin kysymys: mihin tämä kaikki on sittemmin johtanut? Kyetäksemme tutkimaan työtä ja sen merkityksiä meidän aikamme on syvennyttävä siihen, minkälaisia käsityksiä työstä esiintyy modernissa yhteiskunnassa. Olen edellä esitellyt arendtilaisen määritelmän itse työn käsitteelle, joten seuraavassa syvennyn teoreettiseen keskusteluun siitä, minkälaisia merkityksiä työllä ja työnteolla on. Tutkimusaiheen kannalta tämä on välttämätöntä, sillä tutkin tässä nimenomaisesti tämän päivän käsityksiä työstä ja työnteosta, joten emme voi sivuuttaa näitä käsitteellisen sekaannuksen jälkeisiä teorioita.

Edellisessä luvussa esitellyn työn arvonnousun johdosta elämme Arendtin termistöä käyttäen työyhteiskunnassa, tai vaihtoehtoisesti nykypäivää paremmin kuvaavassa palkkatyön yhteiskunnassa. Palkkatyön yhteiskunta kuvaa arendtilaista työyhteiskuntaa sosiaalisena järjestyksenä, jonka takana on ”tuotannon ja uusintamisen kapitalistisen yhteiskunnallistumisen historia”. Työyhteiskunnassa työ tarkoittaa kaikkein tavallisimmin sitä, mitä ihmiset tekevät työkseen, eli ammattia tai ansiotyötä ja osallistumista työelämään. Keskeistä on kuitenkin työstä vastineena saatava ansio. Tämä ansiotyömerkitys työn käsitteelle on syntynyt historiallisesti ”silloin kun ammattien harjoitus ja elatuksen hankinta kapitalismin kehittyessä laajassa mitassa eriytyi kotitalouksien ulkopuolelle ts. yhteiskunnallistui. Nyky-yhteiskunnassa ansiotyö on varsinaista työtä.” (Aho 1988,10-11 17-18.)

Työn käsitteen merkityksestä nyky-yhteiskunnassa on kirjoittanut tutkija Simo Aho mm. seuraavalla tavalla:

Vaikka työn yleiskäsite syntyy työn yhteiskunnallistuesssa, se ei kuitenkaan viittaa ainoastaan yhteiskunnallistuneeseen työhön. Ansiotyön ohella työtä on millaisten tehtävien tahansa suorittaminen, itse asiassa ylipäänsä kaikki tietoinen toiminta. Kuitenkin sosiaalisessa todellisuudessa tällainen työn yleiskäsite ei päde: arkipuheessa työn käsitettä käytetään rajatummassa merkityksessä. Mikä on työtä ja mikä ei, on kulloisestakin asiayhteydestä ja puhujasta riippuva, varsin vaihtelevainen asia, jonka kriteereitä ei voida johtaa työn yleisistä määritelmistä. (Emt., 19.)

Työyhteiskunnan käsitteellä on yleensä viitattu ansio- tai palkkatyön keskeiseen asemaan yhteiskunnassa, mutta selvyuden vuoksi olisikin järkevää puhua palkkatyön yhteiskunnasta (emt. 29). Palkkatyön yhteiskunnan käsite sisältää asian todellisen ytimen, eli sen, miten koko elämäntapamme perustuu epäitsenäiseen palkka- tai ansiotyöhön. Keskeinen elementti on juurikin ansiotyön merkitys yhteiskunnallisena perustavana rakenteena. Tiivistetysti sanoen palkkatyön yhteiskunnassa elämä nähdään työnä ja työ ansiotyönä. (Huber 1984, 104-105.)

Ahon mukaan nyky-yhteiskunnassa ei ole edes järkevää yrittää määritellä työn käsitettä mitenkään yleispätevästi, sillä sille on kehittynyt niin paljon erilaisia merkityksiä. Sen sijaan olisikin järkevämpää pyrkiä tiedostamaan näitä erilaisia merkityksiä. Näistä merkityksistä hän nostaa esille kolme seuraavaa, jotka olisi etenkin tieteellisessä yhteydessä hyvä erottaa toisistaan: **1) välttämätön vaivannäkö 2) käyttöarvojen tuottaminen ja 3) työ sosiaalisena suhteena.** Näistä kaksi ensimmäistä ovat yhteydessä työhön elämän ylläpitämisen välttämättömänä ehtona. Täten työ on kautta historian kaikkien yhteiskuntien järjestysperiaate, joten kautta aikain erilaisia yhteiskuntia tarkasteltaessa ne perustuvat aina ”muuttuviin tuotantotapoihin, työnjakoihin ja työn sosiaalisten suhteiden muotoihin, joiden välityksellä väestö ja samalla kulloisetkin sosiaaliset instituutiot ja rakenteet uusinnetaan.” (Aho 21-22, 28.)

Yhteiskunnan modernisoituessa ei muutu ainoastaan työnteon arvostus ja merkitys, vaan myös olennaisesti työ itse. Tätä yhteiskunnan modernisoitumista voidaan tarkastella useista eri näkökulmista, mutta pohjimmillaan siinä on kyse tuotannon ja uusintamisen radikaalista muuttumisesta ja ennenäkemättömästä yhteiskunnallistumisesta. Tässä yhteydessä myös itse työn käsite on saanut uudenlaisen sisällön, jossa se tarkoittaa ennen muuta ”kulutusta

yhteiskunnallistuneessa tuotannossa, joka pääsääntöisesti tapahtuu palkkatyön muodossa.” Palkkatyön yhteiskunta käsitteenä tarkoittaa ajallisesti ja paikallisesti vaihtelevaa sosiaalista järjestystä, jossa palkkatyö on normalisoitu toimeentulon ehto. Tällaisessa yhteiskunnassa palkkatyöstä tai muunlaisesta ansiotyöstä, tai ylipäänsä työelämään osallistumisesta tulee ”toimeentulon vallitseva muoto, että yleinen kaikkia koskeva normi.” Oletuksena on, että työ on palkkatyötä ja normaali väestö saa toimeentulonsa palkkatyöstä. Viralliset instituutiot, normit, käytännöt ja ajatusmuodot toisin sanoen tuottavat ja uusintavat väestön työvoimana. (Emt., 29-30.)

Tällaisen palkkatyön yhteiskunnan kehitys on ollut edellytys työn, toimeentulon, tuotannon ja uusintamisen järjestelmän mullistukselle, jonka liikkeelle sysäävä voima on teollisessa vallankumouksessa ja kapitalistisen järjestelmän kehittymisessä. Ennen teollista vallankumousta uusintamisen muotona oli oman ”perhetalouden” yksikkö, jonka piirissä hyödykkeitä tuotettiin pääasiassa omiin tarpeisiin ja vain pieni osa päätyi myyntiin varsin rajatuille paikallisille markkinoille. Samoin oli markkinoilta hankittujen hyödykkeiden laita. Teollistuneessa yhteiskunnassa taasen käytännössä kaikki hyödykkeet hankitaan kansainväliseksi sekä globaaleiksi laajentuneilta markkinoilta työnteosta ansaittua rahaa vastaan. Sekä tuotanto että uusintaminen ovat muuttuneet radikaalisti johtuen näiden olennaisesti ”laajemmasta abstraktista yhteiskunnallistumisesta”. Teollistumisen synnyttämä elinkeinorakenteen muutos ja siitä johtuva kulutustavaramarkkinoiden valtava kasvu on johtanut tähän ennenäkemättömään yhteiskunnalliseen murrokseen. (Emt., 35-36)

3.3 Välttämätön vaivannäkö

Karl Marx määrittelee teoksessaan *Pääoma* työn kaikista yhteiskuntamuodoista riippumattomaksi ihmisen elinehdoksi, ”ikuisesti luonnonvälttämättömyydeksi”, jonka tehtävänä on ylläpitää ihmiselämän jatkumisen kannalta välttämätöntä luonnon ja ihmisten välillä tapahtuvaa aineenvaihdantaa. Työ on tarkoituksenmukaisesti tehtyä tuottavaa toimintaa, jossa ihminen muovaa luonnonaineita perusmuodostaan omaan käyttötarkoitukseensa sopiviksi tavaroiksi, joita hän voi hyödyntää oman elämänsä ylläpitämiseen. (Marx 1974, 52.)

Arendt on Marxin kanssa samoilla linjoilla työn perusfunktiosta luonnon ja ihmisen välisenä aineenvaihdantana; ihmiselämän kannalta välttämättömien tarpeiden tyydyttämisen mahdollistavana aktiviteettina. Työn tuotokset ovat tarkoitettu syötettäväksi takaisin elämänprosessiin lähes välittömästi niiden tuottamisen jälkeen ylläpitämään elämää. Työnteko ja kulutus siis seuraavat toisiaan erittäin tiiviisti ja muodostavatkin käytännössä yhtenäisen liikkeen, joka tuskin ehtii loppua ennen kuin se on aloitettava uudestaan alusta. (Arendt 2017, 104.)

Kuten olemme havainneet, työ on aktiviteetti, jonka tehtävä perusmuodossaan on ylläpitää ihmiselämää vuorovaikutuksessa luonnon kanssa. Työtä tehdessään ihminen muokkaa luonnosta saamiaan antimia oman elämänprosessin ylläpitämiseen ja sen uusintamiseen kuluttamalla näitä ”työnsä hedelmiä”, josta ne palaavat takaisin luonnon kiertokulkuun. Voimme havainnollistaa tätä käyttämällä esimerkkinä leipää: Omavaraistaloudessa elävä maanviljelijä kasvattaa kesällä vehnää omiin tarpeisiinsa leipoakseen vehnästä leipää ja käyttääkseen sitä ravintonaan. Vehnänkorren muuttaminen leiväksi on kuitenkin useita eri vaiheita sisältävä prosessi. Ensinnäkin vehnän pitää voida kasvaa sellaiseksi, että se on mahdollista korjata pellolta jatkokäsittelyä varten. Aluksi vehnänsiemen pitää kylvää pellolle, korjauskelpoiseksi kasvettuaan se pitää korjata pois pellolta, siemenet pitää erottaa korsista, jonka jälkeen ne pitää jauhaa jauhoksi ja jauhoista pitää vielä leipoa itse leipä, jotta se voidaan syöttää ihmisen elämänprosessiin. Tämä kaikki vaatii toteutuakseen työtä, sillä vehnänsiemen ei itsestään muutu leiväksi. Vehnän kasvaminen on luonnonprosessi, jota ihminen käyttää hyödykseen ylläpitääkseen omaa elämänprosessiaan. Syötyään vehnästä tehdyn leivän vehnä palaa ihmisestä takaisin osaksi luonnon kiertokulkua, joka mahdollistaa taas uuden vehnänkorren kasvamisen. Tästä syntyy käytännössä loputon sykli, jossa ihminen hyödyntää luontoa oman elämänprosessinsa ylläpitämiseen.

Päinvastoin kuin työn tuotteet valmistamisen tuotokset eivät ole enää osa ihmisen ja luonnon välistä aineenvaihdantaa, jossa luonnon antimia hyödynnetään elämän ylläpitoon, ja josta ne palaavat takaisin luonnon kiertokulkuun. Valmistamista varten luonnon kiertokulku katkaistaan ja ainesta otetaan hyödynnettäväksi valmistusprosessiin ottamalla se väkivalloin pois luonnolliselta paikaltaan. Luonnonprosessi keskeytetään joko tappamalla elämä, kuten esimerkiksi puu hyödynnettäväksi valmistusmateriaalina, tai keskeyttämällä jokin hitaampi

luonnonprosessi vaikkapa hyödynnettäessä rautamalmia naulojen valmistamiseen (Emt., 142-143.)

Käyttö ja kulutus eivät ole sama asia, kuten eivät ole työ ja valmistaminenkaan, mutta niiden luonne limittyy tietyillä tärkeillä alueilla, mistä johtuu näiden kahden aktiviteetin ymmärtäminen samaksi. Esineiden käyttämiseen sisältyy kuluttamiselementti, etenkin mitä läheisemmässä yhteydessä käyttöesine on elävään kehoon, mistä johtuen esimerkiksi vaatteiden tapauksessa käyttö vaikuttaa hitaalta kulutukselta. Tässä on kuitenkin huomattava se tärkeä seikka, että vaikka käyttöesineen tuhoutuminen ennen pitkää on väistämätöntä, se on kuitenkin vasta käyttämisen toissijainen seuraus. Arendt käyttää tästä esimerkkinä kenkiä seuraavalla tavalla: ”Kehnommatkin kengät erottaa pelkistä kulutustavaroista se, että ne eivät mene pilalle, jos niitä ei käytetä. Niillä on itsenäisyyttä, on se kuinka vaatimatonta tahansa, joka mahdollistaa kenkien säilymisen jopa huomattavan ajan omistajansa vaihtelevista mielialoista huolimatta.” (Emt., 141.)

Tätä kuluttamisen ja käyttämisen välistä eroa voimme havainnollistaa vaikkapa seuraavalla tavalla: Lypsäessään lehmää lypsäjä tekee työtä saadakseen maitoa elämänprosessin ylläpitämistä varten. Lypsämisestä mukavampaa tehdäkseen hän on kuitenkin valmistanut itselleen lypsyjakkaran voidakseen istua siinä samalla, kun hän lypsää lehmää. Toisin kuin maito, jonka eteen hän tekee työtä, lypsyjakkara ei mene pilalle, jos sitä ei käytetä välittömästi, vaan jakkara pysyy esineiden maailmassa, vaikka se olisi vuosikaudet käyttämättömänä navetan nurkassa lypsäjän päätettyä sittenkin lypsää lehmänsä istumatta. Maito taasen ei säily käyttämättömänä navetan nurkassa vuosikausia, vaan menee suhteellisen äkkiä pilalle, jollei sitä kuluteta käytännössä välittömästi.

Arendtin mukaan työn toinen tärkeä tehtävä on maailman puhtaana pitäminen luonnon loputtomia hyökkäyksiä ihmisten valmistamaa maailmaa kohtaan. Tämä puhtaana pitäminen ja luonnon prosessien aiheuttamien hyökkäysten torjuminen kuuluu yksitoikkosiin päivittäisiin tehtäviin. Puhtaana pitäminen on läheisessä yhteydessä maailmaan, vaikka se saattaakin olla tuottamattomampaa kuin ihmisen ja luonnon välinen suora aineenvaihdanta, sillä se ei ole suoraan yhteydessä ihmisen elämänprosessin ylläpitämiseen. Esimerkiksi navetan siivoaminen päivittäin on välttämätön työvaihe, jotta siellä olisi mahdollista tuottaa

maitoa hyödynnettäväksi biologiseen elämänprosessiin. Tässä tapauksessa navetta on valmistamisen tuote, jota pitää suojella luonnon siihen kohdistamaa rappeutumisprosessia vastaan. (Emt., 105.)

3.4 Käyttöarvojen tuottaminen

Jo 1970-luvulla eräessä työväenlaulussa⁴ laulettiin rahan sikiävän työmiehen työstä, eikä suinkaan pankkien holveissa. John Locken mukaan työ on keino, jonka avulla ihminen voi ottaa haltuunsa omaisuutta. Pohjimmiltaan työ on keino, jolla kaikille ihmisille yhteiseksi annettusta luonnosta yksittäinen ihminen voi siihen omaa työtään sekoittamalla ottaa haltuunsa jotakin, mikä on sen jälkeen vain hänen. Työ on se, mikä luo pohjan omistusoikeudelle, ja kuka tahansa ihminen voi haalia itselleen niin paljon omaisuutta omalla työllään, kuin pystyy sitä pilaantumatta käyttämään. Esimerkiksi jos kerään metsästä mustikoita mustikkapiirakkaan sen verran kuin pystyn niitä omassa käytössäni hyödyntämään ennen kuin ne pilaantuvat, minulla on Locken mukaan täysi oikeus näin toimia, vaikka keräänkin ne kaikille ihmisille yhteisestä metsästä. Tämän oikeuden minulle suo se, että näen vaivaa näiden mustikoiden keräämiseen metsästä, eli teen työtä, sillä vaikka kaikki maa ja alemmat olennot olisivatkin yhteisiä minun ja kaikkien muiden ihmisten kesken, on minulla silti omaisuus omassa henkilössäni. Locken sanoin ruumiini työ ja käsieni aikaansaannokset ovat varsinaisesti minun. Tämä oikeus koskee jokaista ihmistä. Hän näkee työnteon ei pelkästään oikeutena ottaa omaksi jotakin yhteistä, vaan Jumalalta tulleen velvollisuutena, jota ihmisen kokema puutteenalainen tila vaatii. Ihmisellä on sekä järjen että Jumalan määräys raivata maata ja parantaa sitä elämälle hyödyksi sekä liittyy siihen jotain omaa, eli työtään. (Locke 1995, 67-71.)

Se miksi, asioille muodostuu arvo, on juurikin työn ansiota. Esimerkkinä Locke käyttää sitä, miten maan parantaminen kasvattamalla siinä jotakin nostaa maan arvoa verrattuna vastaavan kokoiseen maa-alueeseen, missä ei kasva mitään. Luonto antaa vain mahdollisuuden työn avulla muokata maata sellaiseksi, jossa sitä voidaan hyödyntää sen

⁴ KOM-teatteri *Riistäjän lait* (1971) sanat: <https://www.musixmatch.com/lyrics/KOM-teatteri/Riist%C3%A4j%C3%A4n-lait>

arvon lisäämiseksi. Maa-alue on kuitenkin arvoton, jollei sen antamia mahdollisuuksia muokata ja siten hyödynnetä. Luonnollinen maan arvo on sinällään sama, mutta hyöty jonka maa ihmiskunnalle tuottaa riippuu siitä, miten maata työtä tekemällä hyödynnetään. (Emt., 80-81.)

Omaisuuuden kerryttämisen yli sen tarpeen, minkä itse pystyy pilaantumatta kuluttamaan, on mahdollistanut rahan ottaminen käyttöön kestävästä tavarana, jota voidaan säilyttää pilaantumatta ja jota voi keskinäisestä sopimuksesta vaihtaa muihin hyödykkeisiin. Rahan ottaminen käyttöön yhteisellä sopimuksella on tehnyt ylipäätään mahdolliseksi sen, että omaisuus on jakautunut epätasaisesti ihmisten kesken, sillä ilman rahaa, ainoastaan omaan käyttöön kerättävien pilaantuvien hyödykkeiden eteen työskentely olisi turhaa sen enempää, mitä pystyy itse hyödyntämään. (Emt., 84-86.)

Lockelaisittain ajateltuna työ muodostaa perustan omistamiselle. Se, mitä olen itse yhteisestä luonnosta muovannut omaan tarkoitukseeni sopivaksi, on siis näin ajateltuna minun omistusoikeuteni suojassa, sillä olen uhrannut henkilökohtaisesti omaa vaivaani sen hyödyntämiseen. Minun on kuitenkin järkevää muokata luonnosta ottamiani resursseja hyödynnettävään muotoon ainoastaan sen verran, kuin pystyn sitä oman elämäni ylläpitämiseksi pilaantumatta hyödyntämään, eikä ole järkevää, saati kohtuullista tehdä ”turhaa työtä”, sillä se ylimääräinen osuus, mitä en kykene kuluttamaan pilaantuu. Kuten edellä kävi ilmi, rahan käyttäminen omaisuuden arvon määrittäjänä on kuitenkin se mekanismi, jonka perusteella omaisuuden omistaminen yli oman kulutuksen tarpeen on mahdollista, koska raha ei pilaannu. Työn ja omaisuuden verrannollinen suhde ei siis päde enää rahataloudessa samalla tavoin, vaan on ajalta ennen rahan käyttöä omaisuuden mittarina. Työ on kuitenkin täydellisesti ihmisen omaa, eikä kuulu muille yhteisesti (Emt., 82).

Se, mistä tietylle tavaralle tulee jokin arvo, on marxilaisittain ajateltuna tavaran tuottamiseen käytetyn työpanoksen määrä. Erilaiset työn teon tuotokset ovat vaihtoarvoltaan suhteessa toisiinsa siis niihin käytetyn työn määrällä. Esimerkiksi jos minä haluan vaihtaa tuottamani naulan, jonka tuottamiseen minulla on mennyt tunti työaika vaikkapa ruuviin, jonka tuottamiseen jollakin toisella on mennyt kaksi tuntia, on tässä tapauksessa ruuvi arvoltaan kaksinkertainen verrattuna naulaan. Toisin sanoen yksi ruuvi on kahden naulan arvoinen.

Tässä tapauksessa puhumme nimenomaisesti tavaroiden vaihtoarvosta, jota voimme mitata esimerkiksi rahalla, emmekä käyttöarvosta, sillä ruuvi ja naula voivat olla erisuuruisesta vaihtoarvosta huolimatta käyttöarvoltaan yhtä suuria. Molemmilla saamme kiinnitettyä vaikkapa laudan lattiaan. (Marx 1974, 54-55.)

Marxin mukaan tavaroilla onkin erillinen käyttö- ja vaihtoarvo ja tämä ilmiö perustuu kehittyneelle yhteiskunnalliselle työnjaolle, joka ”muuttaa työn tuotteen tavaraksi ja tekee siten välttämättömäksi sen muuttumisen rahaksi” (Emt., 109). Tavarän siirtyessä vaihtoarvon piiristä käyttöarvon piiriin se siirtyy samalla kulutuksen piiriin. Yhteiskunnallinen työnjako lyhyesti sanottuna johtaa Marxin ajattelussa siihen, että tuotamme kapealla sektorilla yksittäisiä työn tuotoksia vaihtomarkkinoille, josta vaihdamme niitä muiden vastaaviin samanlaisiin tuotoksiin. Saamme siis vaihtomarkkinoilta tavaroita, joita voimme vaihtaa itse tuottamiimme tavaroihin, jotka ovat eri tavalla hyödyllisiä tarpeisiimme, kuin sinne tuottamamme tavarat. Marxin omin sanoin sanottuna: ”Tavaranomistajamme huomaavat siis, että sama työnjako, joka tekee heidät riippumattomiksi yksityistuottajiksi, tekee samanaikaisesti heistä itsestään riippumattomiksi yhteiskunnallisen tuotantoprosessin sekä heidän suhteensa tässä prosessissa, ja että henkilöiden riippumattomuutta toisistaan täydentää esineiden kaikinpuolisen riippuvaisuuden järjestelmä”. Tavara kohtaa tässä prosessissa kaksi vastakohtaista, mutta toisiaan täydentävää muodonvaihdosta: tavara muuttuu ensin vaihtomarkkinoille mennessään rahaksi, josta poistuessaan kulutuskäyttöön, se muuttuu takaisin tavaraksi. (Emt., 105-107.)

Vaihtomarkkinoilla itsessään ei vielä kuitenkaan ole sellaista mekanismia, jossa raha muuttuisi pääomaksi, eli tuottaisi lisäarvoa, vaikkakin pääoman lähtökohta onkin juurikin tavarän kiertokulku. Kiertokulku itsessään ei synnytä vielä mekanismia, jossa sinne syötetty tavara tuottaisi lisäarvoa sen sinne laittajalle, vaan markkinoilta olisi ainoastaan saatavissa takaisin sen tavarän arvon verran, mitä sinne on tuottanut. Rahan arvonmuutos, jossa se muuttuu pääomaksi ei voi tapahtua itse rahassa, sillä se on ainoastaan maksuväline, joka ostettaessa tai myytäessä realisoi tavarän hinnan. Markkinoilla on olemassa ainoastaan yksi tavara, joka voi toimia itse arvonlähteenä, eli toisin sanoen tuottaa tähän kiertokulkuun jotakin lisäarvoa. Tämä tavara on työvoima. (Emt., 141, 158-159.)

Työvoiman, samoin kuin muidenkin tavaroiden, arvo määrittyy sen tuottamiseen ja siten myös uusintamiseen käytetyn välttämättömän ajan perusteella. Arvo siis määrittyy sen perusteella; paljonko työvoiman omistajan ylläpitämiseen tarvittavien elinhyödykkeiden arvo yhteensä on. Toisin sanoen työntekijän on saatava korvauksena työstään riittävästi palkkaa välttämättömien elinhyödykkeidensä hankkimiseen ja kuluttamiseen, jotta hän kykenee työskentelemään. Lisäksi työntekijöiden ollessa resurssina kuolevaisia heitä poistuu työntekijäreservistä luonnollisen poistuman kautta jatkuvasti, joten heillä pitää olla myös tarpeeksi resursseja itsensä uusintamiseen, eli lisääntymiseen. (Emt., 162-163.)

Työvoiman hyödyntämisen tavoite sen ostajan kannalta on tuottaa lisää pääomaa, eli hän haluaa työvoimaan sijoittamalleen rahalle voittoa. Hänen tavoitteensa on tuottaa käyttöarvon, jolla on vaihtoarvo, eli myytäväksi tarkoitettun esineen ja ennen kaikkea tavarana, jonka arvo on korkeampi, kuin siihen panostamansa tuotantovälineiden ja työvoiman arvosumma. Lyhyesti sanottuna hän ei halua pelkästään arvoa, vaan myös lisäarvon. Kuten jo edellä kävi ilmi, lisäarvon perustana on työvoima ja käsittelimme myös sen, mistä työvoiman hinta muodostuu ja tässä onkin lisäarvon muodostumisen ydin: Lisäarvo syntyy siitä, että työntekijä tuottaa yli oman elämänsä perustarpeiden ylläpitämisen ja uusintamisen verran. Tätä Marx kuvaa seuraavalla tavalla:

Se että tarvitaan puoli työpäivää pitämään hengissä työmiestä 24 tuntia, ei suinkaan estä häntä tekemästä työtä koko päivää. Työvoiman arvo ja työvoiman kulutusprosessissa luotu arvo ovat siis kaksi eri suuretta - - Se seikka, että työvoiman päivittäinen ylläpito maksaa vain puoli päivää, vaikka työvoima voi vaikuttaa, työskennellä koko päivän, että siis se arvo, jonka työvoiman käyttäminen yhden päivän aikana luo ja joka on kaksi kertaa niin suuri kuin sen oma päiväärvo, on vain ostajan erikoinen onni, mutta ei suinkaan mikään vääryys ostajaa kohtaan. (Emt., 176, 182-183.)

Kuten olemme huomanneet, työ on aktiviteetti, joka luo perustan omaisuudelle ja jokaisella ihmisellä on omassa kehossaan omaisuus, jota vain hän itse kykenee hyödyntämään. Toisaalta työ luo myös perustan lisäarvon syntymiselle, sillä kuten huomasimme lisäarvoa syntyy ainoastaan työn kautta. Samaten olemme huomanneet, miten rahan käyttöönotto on mahdollistanut omaisuuden kerryttämisen yli oman kulutuksen tarpeiden ja miten tätä

omaisuutta voi kerryttää entisestään ostamalla työvoimaa tuottamaan lisäarvoa siihen panostetuille tuotantovälineille. Täten on selvää, että palkkatyön ja markkinatalouden hallitsemassa järjestelmässä työnteolla on merkittävä rooli lisäarvon syntymisessä. Yhteiskunnan kannalta oleellista rahan ja omistamisen suhteesta on kuitenkin hahmottaa jo Adam Smithin esiin nostama tosiseikka: yleensä työntekijä itse ei voi nauttia hänen työpanoksensa raaka-aineisiin tuottamastaan lisäarvosta, vaan se jää omistajalle ja työntekijälle maksetaan korvauksena tästä palkka (Smith 2015, 84-85.)

3.4 Työ sosiaalisena suhteena

Kolmas tärkeä merkitys palkkatyön ominaisuuksista puhuttaessa on työn sosiaalinen puoli, eli työ sosiaalisena suhteena. Tämä merkitsee edellä käsiteltyihin tuotantoprosesseihin osallistumista tietyssä asemassa, eli työsuhteeseen osallitumista. Nämä työn sosiaaliset muodot voidaan jakaa kahteen eri päätyyppiin, jotka ovat oma työ ja vieras työ. Kaikessa yksinkertaisuudessaan omaa työtä tehdään itseä tai itseä lähellä olevalle saman yhteistalouden piirissä elävälle ihmisjoukkioille ja vierasta työtä taasen jollekin muulle. (Aho 1988, 26.)

Robinson Crusoen kaltaisten yksineläjien omaa työtä ei voida kutsua sosiaaliseksi suhteeksi, mutta taasen jo muinaisissa metsästäjä-keräilijöiden yhteisöissä on esiintynyt työnjakoa, eli tuotannon sosiaalisten suhteiden vakiintuneita muotoja. Viimeistään luokkayhteiskunnan kehittyessä on oman työn perusyksiköksi muodostunut yhä tähän päivään asti sellaisena säilynyt perhe- tai kotitalouden yksikkö. Koti- tai perhetaloutta ei voida mitenkään yleispätevästi määritellä niiden erilaisten ominaisuuksien mukaan, sillä niiden sisäisen työnjaon ja sosiaalisten suhteiden erilaisia tyyppejä on esiintynyt niin paljon. Joka tapauksessa koti-/perhetalous on edelleen oman työn perusyksikkö. (Emt., 26-27.)

Vieraan työn elementti omaan työhön tulee, kun tuotantovälineet ovat tuottajan omassa hallinnassa, mutta työn tuote vaihdetaan tai myydään markkinoilla eteenpäin. Markkinoiden syntyessä kehittyy käsityön ja eräiden muiden työn muotojen eriytyessä omiksi ammattitehtävikseen siten myös uudenlainen työn sosiaalisten suhteiden tyyppi mukaan lukien kauppiaan ammatti.

Keskiajan Euroopassa käsityöläiset elivät kiltayhteisöissä, mutta kapitalismin ja teollistumisen myötä käsityöläisistä ja kauppiaista tuli porvareita ja palkkatyön yhteiskunnassa edelleen yksityisyrittäjiä. (Emt., 27.)

Vanhin tunnettu vieraan työn muoto on pakkotyö, johon sisältyy mm. orjuus, maaorjuus ja pakkotyö rankaisemisen muotona. Pakkotyö veron tai vuokran suorittamisen muotona on tulkittavissa askeleena kohti ansiotyötä. Tällainen entisaikainen tapa tehdä eräänlaista varhaista palkkatyötä eroaa nykyisestä muodosta kuitenkin siten, että se oli enemmänkin työläisen tai työurakan myyntiä ja sitä voidaankin verrata enemmänkin palvelukseen. Sinänsä tällöin ei myyty työvoimaa toisin kuin nykyään. Sosiaalisena suhteena käsitettynä palkkatyö onkin työnantajan ja työntekijän välinen kauppasopimus, jonka puitteissa työntekijä myy työvoimaansa työnantajan käyttöön määräajaksi palkkaa vastaan. Muissa suhteissa itse työtä lukuun ottamatta työntekijä on työntajansa nähden muodollisesti riippumaton. Olennaista työstä sosiaalisena suhteena puhuttaessa on ennen kaikkea se, että silloin ei puhuta työn sisällöllisestä laadusta tai kohteesta, eli itse työn tekemisestä sinänsä, vaan työsuhteesta. Palkkatyösuhteessa oleva työntekijä modernissa palkkatyösuhteessa ollessaan on yhtä lailla työssä tehtävistään riippumatta; tuotti tai teki hän sitten yhtään mitään. Toinen olennainen seikka työstä sosiaalisena suhteena puhuttaessa on käyttää sekaannuksen välttämiseksi tarkasti määrittäviä käsitteitä, kuten vaikkapa tässä käsiteltävä palkkatyötä. (Emt., 29.)

Palkkatyön yhteiskunnassa työnteon ollessa perustavanlaatuinen elementti koko yhteiskuntajärjestyksen kannalta; on ilmeistä, että se on myös yksilöille merkittävä tekijä oman identiteetin määrittäjänä. Työnteko ei ole ainoastaan keino ansaita elanto, vaan se myös sitoo yksilön laajempaa yhteisöön, tarjoaa (mielekästä) tekemistä ja tuo elämään sisältöä, joita ei olisi mahdollista saavuttaa esimerkiksi työttömänä. Työtä ei siis tehdä pelkästään sen välineellisen arvon takia, vaan se on myös sosiaalisen pääoman lähde. Työnteko on äärimmäisen keskeinen keino yksilölle kiinnittyä ympäröivään yhteiskuntaan ja osaksi jotakin suurempaa yhteisöä myös yksilön itsensä näkökulmasta. (Morse & Weiss 1955, 191, 198.)

Se, millä tavalla ja minkälaista merkitystä tuottaa yksilön elämään, on kuitenkin riippuvainen yksilön asemasta niin yhteiskunnassa, kuin myös ammatissaan. Toisin sanoen sosiaalinen

status vaikuttaa siihen, millä tavalla työ tuottaa sisältöä yksilölle. Mitä korkeampi luokka-asema yksilöllä on yhteiskunnassa, sitä enemmän hänellä on taipumusta käsittää työnsä kutsumuksena, hänen työllään on jokin erityinen tarkoitus, tai hänen tehtävänsä on auttaa muita ihmisiä. Alemmalla tasolla taasen työtä ei ajatella näin ylevien periaatteiden mukaisesti, vaan työnteko käsitetään enemmänkin työnä sanan varsinaisessa merkityksessään. Yksilön taustalla, sukupuoliella ja perhesuhteilla on myös vaikutus näihin käsityksiin työstä. Näiden lisäksi luonnollisesti muilla sosiaalisen toiminnan tavoilla mukaan lukien se, millaisiin sosiaalisiin ryhmittymiin, esimerkiksi uskonnollisiin yhteisöihin, hän kokee kiinnittäytyvänsä. (Davidson & Caddell 1994, 136-137.)

4. Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Tutkimusmenetelmänäni olen käyttänyt diskurssianalyysiä ja diskurssintutkimuksen tyyleistä olen päätenyt tarkalleen ottaen kriittiseen diskurssianalyysiin. Diskurssianalyysi perustuu sosiaalisen konstruktionismin teoriatte, jossa todellisuus rakentuu sosiaalisissa prosesseissa ja käsitteiden kautta, joiden avulla ihmiset pyrkivät kuvailemaan todellisuutta. Menetelmällisesti tämä tarkoittaa sitä, että diskurssianalyysiä tehtäessä keskitytään pohtimaan, miten erilaiset toimijat tekevät ymmärrettäväksi eri asioita omalla kielenkäytöllään. Lähtökohtaisesti että yhtä ja samaa ilmiötä voidaan kielenkäytön keinoin kuvailla eri tavoin riippuen asiayhteydestä ja taustalla olevan totuuden olettamusta ei voida pitää yksiselitteisenä. Eräs yleisesti käytetty lähtökohta on tarkastella esimerkiksi käytettyä sanastoa kuvailemaan selitettyä ilmiötä sekä sitä, minkälaisessa yhteydessä kieltä käytetään. Toisaalta olennainen osa diskurssianalyysiä on myös ”muu merkitysvälitteinen toiminta” kielenkäytön lisäksi. Täten olennaista on myös tarkastella kielenkäyttäjän toimintaa osana analyysiä. (Suoninen 2002, 17-19.)

4.1 Diskurssi

Itse termi *diskurssi* voidaan kielentutkimuksen näkökulmasta ymmärtää myös termillä *teksti*, ja näitä termejä on käytettykin kirjallisuudessa rinnakkain. Perinteisesti tekstillä on tarkoitettu kirjoitetussa muodossa olevaa tekstikatkelmaa, mutta nykypäivänä se ymmärretään yhä enenevissä määrin puhutuksi tai kirjoitetuksi kieleksi. Kielitieteilijöiden lisäksi myös

yhteiskuntatieteilijät ovat olleet pitkään kiinnostuneita diskursseista. Tosin yhteiskuntatieteen puolella käsite diskurssi ymmärretään laajemmassa merkityksessä esimerkiksi foucault'laisittain merkityssysteeminä, tapoina rakentaa tietoa ja sosiaalisina käytänteinä. Joka tapauksessa kielitieteilijöille diskurssi on nimenomaisesti kirjoitusta tai puhetta, kun taas yhteiskuntatieteilijöille kyseessä on teoreettisempi käsite ja se on yhteydessä tietokäsitteeseen sekä siihen, miten diskurssit muokkaavat ja välittävät tietoa. (Luukka 2000, 134-135.)

Foucault'laisittain diskurssi muodostuu ajallisesti ja muodoltaan erilaisista mielipiteistä sekä toteamuksista, joilla kaikilla viitataan yhteen tiettyyn objektiin. Esimerkkinä Foucault käyttää hulluuden diskurssia. Hullulla tai hulluudella ei viitata täten ajateltuna kehenkään yksittäiseen henkilöön, joka on tietyssä ajassa tai paikassa määritelty toisten toimesta *hulluksi*, vaan juurikin näihin määritelmiin. Hullu tai hulluus on eri aikoina ymmärretty tarkoittavan ja määrittävän eri asioita, sillä hulluuden diskurssi ja sitä määrittävät säännöt ja käytännöt ovat myös muuttuneet ajassa. Diskurssi ei siis luo itse objektia kieleen, vaan pikemminkin määrittelee sen. Diskurssi tavallaan luo objektille sielun. (Foucault 2002, 35-36.) Tässä tutkimuksessa pyrkimyksenäni on hahmottaa diskursseja, joilla konstruoidaan käsityksiä työstä ja työnteosta. Nämä ovat laajoja sekä moniulotteisia käsitteitä, joten erilaisten diskurssien havainnointi on ensiarvoisen tärkeää tämän tutkimuksen yhteydessä.

Diskurssi on aktiivisessa suhteessa todellisuuteen ja kieli on väline, joka ilmentää todellisuutta konstruoimalla merkityksiä. Diskurssi ei siten ole passiivisessa suhteessa todellisuuteen pelkästään nimeämässä sitä. Vaikkakin diskurssit itsessään muodostavat hyvin rajattuja objekteja, niiden väliset keskinäiset suhteet muokkaavat toisiaan. Esimerkkinä tällaisesta voidaan mainita edellä käsiteltyä hulluuden diskurssia, johon on vaikuttanut myös muun muassa juridinen, lääketieteellinen ja psykologinen diskurssi. (Fairclough 1992, 41-43.)

Norman Fairclough'n mukaan diskurssi on keino vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Hänen mukaansa diskurssilla ja sosiaalisella rakenteella on dialektinen suhde, jossa diskurssi on sosiaalisen rakenteen rajaama ja muokkaama, mutta samalla vastavuoroisesti myös sitä rakentava. Diskurssit konstruoivat Fairclough'n mukaan kolmea sosiaalisen elämän osaa: 1) sosiaalisia identiteettejä 2) ihmisten välisiä sosiaalisia suhteita ja 3) tiedon sekä

uskomusten systeemejä. Diskurssit uudelleentuottavat, eli jäljentävät, mutta myös muuttavat ylläpitämällä, tai vaihtoehtoisesti muuttamalla, sosiaalista maailmaa vaikuttamalla identiteetteihin ja suhteisiin. Esimerkiksi opettajan ja oppilaiden välillä on tietynlainen suhde, joka perustuu vakiintuneille sosiaalisille käytännöille, jolle perustuu myös koko koulutusjärjestelmän ydin. Käytäntöjen on myös mahdollista muuttua opetuksellisten diskurssien muuttuessa erilaisten sosiaalisten tilanteiden vaikutuksen alaisuudessa. (Emt., 63-65.)

Diskurssi on poliittinen ja ideologinen käytäntö. Poliittisena käytäntönä se luo, ylläpitää ja muuttaa valtasuhteita sekä ryhmittymiä (kuten yhteiskuntaluokat tai puolueet), joiden välillä käytetään valtaa. Ideologisenä käytäntönä taasen diskurssi muodostaa, luonnollistaa, ylläpitää ja muuttaa merkityksiä eri paikoissa valtasuhteiden sisällä. Poliittisena käytäntönä diskurssi ei ole ainoastaan näyttämö valtakamppailulle, mutta myös valtakamppailun kohde. Diskursiiviset käytännöt normalisoivat vallankäytön käytänteitä, valtasuhteita, ideologioita sekä miten näitä ilmaistaan ja täten ovat itsessään myös kamppailuiden kohteina. (Emt., 67.)

4.2 Kriittinen diskurssianalyysi

Diskurssianalyysi perustuu olettamukselle, jossa tutkimus nähdään yhtenä puheenvuorona muiden puheenvuorojen joukossa. Omaa tutkimusta ei pidetä lopullisena totuutena, joka pyrkii laittamaan viimeisen pisteen tietystä aiheesta käydylle keskustelulle, vaan pikemminkin juurikin päinvastoin. Kriittinen diskurssianalyysi perustuu oletukselle, että on olemassa tiettyjä alistussuhteita ja tutkimuksen tehtävänä on niiden käytäntöjen tarkastelu, joilla näitä alistussuhteita oikeutetaan ja ylläpidetään. Diskurssianalyttisen tutkimuksen on siten mahdollista olla pelkän tutkimusmetodin lisäksi väline poliittisten päämäärien ajamiseen näyttämällä toteen alistussuhteita tai joidenkin ihmisryhmien alistettua asemaa. Kriittisessä diskurssianalyysissä kulttuuri ymmärretään tutkimusainestoa kehystävänä ja laajempana valta- ja alistussuhteiden läpäisemänä kontekstina, jossa tutkimusaineisto pyritään hahmottamaan osana näitä mekanismeja. (Jokinen & Juhila 2016, 300-302.)

Marianne W. Joergensen ja Louise J. Philips ovat määritelleet viisi peruseriaa kriittisen diskurssianalyysin tekemiselle:

1. Diskursiiviset käytänteet ovat tärkeä osa sosiaalisia käytänteitä, jotka taasen konstruoivat sosiaalista maailmaa, joten kriittisen diskurssianalyysin tehtävä on tutkia sosiaalisten ja kulttuuristen tapahtumien kielellistä ulottuvuutta.
2. Diskurssi on sosiaalinen käytänte, joka muokkaa sosiaalista maailmaa sekä yhtä lailla on sosiaalisen maailman muokkaama.
3. Kriittinen diskurssianalyysi tutkii kieltä konkreettisesti osana sosiaalista kanssakäymistä
4. Diskurssit osallistuvat epätasa-arvoisten valtasuhteiden luontiin ja ylläpitoon eri yhteiskunnan sisällä esiintyvien sosiaalisten ryhmien välillä. Kriittinen diskurssianalyysi on siten *kriittinen*, että se pyrkii vaikuttamaan näihin suhteisiin.
5. Kriittinen diskurssianalyysi *voi olla* poliittisesti latautunutta, sillä se tunnustaa olemassa olevia valtasuhteita ja pyrkii vaikuttamaan niihin. (Joergensen & Philips 2002, 61-64.)

Kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut aikaisemmin mainitusta kielenkäytön ja yhteiskunnan dialektisestä suhteesta, jossa kiinnostus kohdistuu ensinnä kielenkäytön sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Asia havainnollistuu mainiosti seuraavassa esimerkissä:

Ajatellaan vaikka lausetta *X valtasivat lentokentän*. Jos X korvataan vaihtoehtoisesti sanoilla *sissit, sotilaat, terroristit, vapaustaistelijat, palkkasoturit, aseelliset miehet*, jokaisen vaihtoehdon kohdalla muodostuu erilainen kuva tapahtumasta. Samalla sanavalinta tarjoaa meille lukijoille näkemyksen meidän ja tämän ryhmän välisestä suhteesta, johon voimme yhtyä tai olla eri mieltä. Tämä puolestaan voi vaikuttaa siihen, mitä ajattelemme tämän lauseen kirjoittajasta ja puhujasta. Lisäksi sanavalinta omalta pieneltä osaltaan vaikuttaa myös kyseisen ryhmän sosiaaliseen identiteettiin. Tämäntyyppinen yksittäinen sanavalinta ei vielä sosiaalisilta vaikutuksiltaan ole kovin järjestyttävä, sillä kielenkäytön vaikutukset liittyvät yhden kielellisen vaihtoehdon systemaattiseen ja usein julkiseen käyttöön. (Pietikäinen 2000, 197-198.)

Kriittisen diskurssianalyysin kontekstissa kielenkäyttö hahmotetaan sosiaalisena areenana, jossa yhtäaikaaisesti ilmenee kaksi perustavanlaatuaista sosiaalista prosessia: maailman hahmottaminen ja vuorovaikutus. Tästä näkökulmasta jokainen pienikin teksti osallistuu ympäröivän maailman rakenteiden luomiseen sekä muokkaamiseen ja täten diskurssi on valtakamppailun arvoinen. Diskurssin ei kuitenkaan ajatella suoraan vaikuttavan kaikkeen ympärillämme, vaan se osana muita käytänteitä, kuten journalistisia, poliittisia tai hallinnollisia on mukana vahvistamassa tai heikentämässä tiettyjä näkemyksiä (Emt., 198.)

Toinen näkökulma tällaisen kielen ja yhteiskunnan dialektisen suhteen tarkasteluun on tutkia kielenkäyttöä rajoittavia tekijöitä ja rakenteita. Tässä tapauksessa kiinnostuksen kohteena ovat ne kielelliset ilmiöt, jotka rajoittavat, estävät tai määrittelevät kielenkäyttöä. Tätä voidaan havainnollistaa kahden eri ääripäätä edustavan tekstityypin avulla: hyvin homogeenisen, eli yhdenmukainen teksti, tai vastakohtaisesti hyvin heterogeeninen, eli eri näkökulmia yhdistelevä teksti. Esimerkki homogeenisen tekstin yhdenmukaisuudesta voisi olla tämän tutkimuksen aihepiiriin asetettuna vaikkapa työnteosta puhuminen ainoastaan kansatalouden näkökulmasta. Vastavuoroisesti samaa aihepiiriä edustava heterogeeninen teksti taas samasta aiheesta puhuttaessa ottaa huomioon taloudellisten tekijöiden lisäksi esimerkiksi työnteon sosiaaliset tekijät, merkityksen tuottamisen yksilön elämään ja työnteon erilaiset muodot. Tekstin intertekstuaalisuuden, eli homo- tai heterogeenisyyden ”ajatellaan liittyvän niihin valtarakenteisiin, jotka ovat kiinnittyneinä puheena olevaan ilmiöön ja instituutioon”. (Emt., 198-199.)

Kriittisessä diskurssianalyysissä analyysin kohteena olevien tekstien intertekstuaalisuus on yksi keskeisistä tutkimuskohteista. Yhteiskunnan rakenteiden ei nähdä muokkaavan kielenkäyttöä mekaanisesti tai yhtenäisesti, mutta yhteys näiden rakenteiden ja tekstin potentiaalisen heterogeenisyyden puuttumisen välillä on tunnustettu. Esimerkiksi sensuroidussa tiedonvälityksessä julkisesta keskustelusta poistetaan vastakkaista näkemystä esittelevät diskurssit, ja tämän voidaan tulkita heijastelevan yhteiskunnallista tilannetta ja siinä valloillaan olevia ideologioita sekä valtasuhteita. (Emt., 199.)

Tutkimuksessani tulen käyttämään Norman Fairclough’n kehittelemää kolmiulotteista kriittisen diskurssianalyysin mallia. Tämä menetelmä pohjautuu vahvasti käsitykseen kielestä

sosiaalisena käytänteenä. Kriittisen diskurssianalyysin avulla on mahdollista tutkia lukemattomia erilaisia aineistoja, mutta analyysitavoissa on kuitenkin tiettyjä yhteisiä nimittäjiä. Perustavana yhteisenä tekijänä on: ”monitasoinen analyysi, joka jostain nurkastaan ankkuroituu yksityiskohtaiseen lingvistiseen analyysiin”. Käytännössä tämä tarkoittaa seuraavien elementtien systemaattista analysointia:

- 1) Tutkia kausaalisuhteita. tekstin, diskurssikäytänteiden ja sosiaalisten ilmiöiden välillä
- 2) Tarkastella kuinka tekstit, diskursiiviset käytänteet ja ilmiöt ovat valtasuhteiden muovaamia
- 3) Analysoida kuinka ne osallistuvat valtasuhteiden muuttamiseen ts. toimivat ideologisesti

Analyysin tavoitteena on siis liikkua kolmella eri tasolla: lingvististen realistumien, diskurssin tuottamisen ja vastaanottamiseen ja sosiaalisen ilmiön tasolla pyrkimyksenä linkittää nämä tasot toisiinsa. (Emt., 208.)

Lingvististä analyysia aineistolle tehtäessä identifioidaan ja kuvaillaan tekstin piirteitä oman tutkimuksen näkökulman sekä aineistosta nousevien havaintojen mukaisesti. Tyypillinen tapa toimia tässä analyysivaiheessa on tarkastella muun muassa sanavalintoja, metaforia, prosesseja ja osallistujia. Näiden lisäksi myös vuorovaikutuksen kontrollointi, argumentaatiostrategiat ja tekstin rakenne ovat analyysissa keskeisiä mielenkiinnon kohteita. Tekstien osallistuminen sosiaalisten suhteiden sekä identiteettien rakentumiseen ja muuttamiseen on myös tarkasteltu, jossa kiinnostuksen kohteena on kielenkäytön vuorovaikutuksellinen funktio. Perusajatus taustalla on se, että merkitys on sosiaalisesti motivoitunut, eli on olemassa sosiaalisia ja poliittisia syitä yhdistää tiettyjä merkkejä tiettyjen merkitysten kanssa vaikkapa käytettävää sanastoa analysoitaessa. Esimerkkinä tästä voidaan käyttää vaikkapa sanoja *terroristi* ja *vapaustaistelija*. Ne ovat sanoina merkitykseltään vastakkaisia ja niiden välinen ero on sosiaalisesti motivoitunut. (Fairclough 2001, 75; Pietikäinen 2000, 209-210.) Aktiivimallin kontekstissa erilaiset kuvaukset työttömien töihin ohjaamisesta ovat mainio esimerkki analyysin tästä puolesta. On aivan eri asia puhua ”patistamisesta” kuin vaikkapa ”ohjaamisesta”.

Diskurssikäytänteitä tutkittaessa analyysin kohteena ovat tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen tavat. Huomion kohteena tällöin ovat erinäiset poliittiset ja taloudelliset institutionaaliset puitteet, joihin sosiaalisesti kiinnittyneitä tekstit ovat ja joissa ne tapahtuvat. Diskurssikäytänteitä analysoitaessa ei niinkään keskitytä yksilön tapaan tuottaa tai vastaanottaa tekstiä, vaan pikemminkin näiden institutionaalisten rakenteiden ja diskurssin tuottamisen sekä vastaanottamisen väliseen jännitteeseen. (Emt., 210.) Eräs tällainen tekijä, joka vaikuttaa tekstin tuottamaan merkityksiin on se, missä tekstin julkaistaan. Teksti ja sen sisältö voi saada erilaisen merkityksen riippuen siitä julkaistaanko se vaikkapa sanoma- tai aikakauslehdessä. Myöskin tekstin erilaisten diskurssien suhteita on hedelmällistä tarkastella tässä vaiheessa analyysiä, sillä se kertoo toisintaako teksti vain vakiintunutta arvomaailmaa, vai onko taustalla pyrkimys muuttaa vakiintuneita käytäntöjä. Tätä ilmiötä kutsutaan interdiskursiivisuudeksi (*interdiscursivity*). (Joergensen & Philips 2002, 81-83.)

Kolmantena tutkittavana tasona on teksti osana sosiaalisia käytänteitä, mikä nostaa tarkastelun kohteeksi kielen ja sosiaalisen maailman dialektisen suhteen, eli kielen sosiaaliset vaikutukset sekä sosiaalisten rakenteiden vaikutuksen kieleen. Erityisenä huomion kohteena ovatkin tässä kohden kielen suhde ”tiedon ja uskomusten järjestelmiin, sosiaalisiin suhteisiin ja identiteetteihin.” Kriittinen näkökulma taas tuo tarkasteltavaksi tässä vaiheessa yhteiskunnan sisällä olevien eri ryhmien välisen epätasa-arvoisuuden. Tekstistä esille nousevat havainnot ovat sidoksissa tekstin analysoijan omiin tutkimusintresseihin, ylipäänsä tutkimusaiheeseen, tutkimusaineistoon ja teoreettiseen viitekehykseen. (Pietikäinen 2000, 211-212.) Tutkimuksen kohteena on siis esimerkiksi se, minkälaisiin taloudellisiin olosuhteisiin teksti asettuu (Joergensen & Philips 2002, 86).

4.3 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani toimii siis eduskunnan pöytäkirjat, joissa käsitellään aktiivimallialakia sekä sen purkamista vaatineen kansalaisaloitteen käsittely. Aineisto ajallisesti kohdentuu vuosille 2017 ja 2018, jolloin eduskunta käsitteli aktiivimallilainsäädäntöä keskusteluissaan. Rajattuna Sipilän hallitukseen puheenvuoroja on yhteensä 159 ja yhteen Word-tiedostoon koostettuna sivumääräksi tulee 66 sivua. Yhteensä aineistoksi soveltuvia istuntopöytäkirjoja on 11 kappaletta ja niiden pituus vaihtelee laajasti riippuen siitä, miten aihetta on milloinkin

käsitelty. Aineisto on ladattavissa kokonaisuudessaan eduskunnan verkkosivuilta. Olen nimennyt jokaisen pöytäkirjan omakseen julkaisuvuoteen sekä aakkostukseen perustuvalla systeemillä, joten jokaisen eri pöytäkirjan jäljitys onnistuu vaivattomasti ja selkeästi.

Aineiston rajaus pelkästään hallituspuolueiden edustajiin perustuu luonnollisesti tutkimusasetelemaan ja ajallinen rajaus myöskin luonnollisesta syystä siihen, että Sipilän hallituksen aikana aktiivimallia käsiteltiin ainoastaan vuosien 2017 ja 2018 aikana. Olen ottanut mahdollisimman kattavan tutkimusaineiston saadakseni huomioon kaikki hallituspuolueiden edustajien käyttämät puheenvuorot huomioon sellaisenaan, sillä tutkimusaiheeni valossa en sinänsä keskity aktiivimalliin, vaan siitä käytyyn keskusteluun eduskunnassa.

Edellä kuvailemallani tavoin olen systemaattisesti ja johdonmukaisesti analysoinut tutkimusaineistoani, minkä avulla olen havainnut tutkimusaineistosta kolme erillistä diskurssia. Nämä diskurssit olen nimennyt *eettiseksi*, *taloudelliseksi* ja *paimentavaksi* ja käsitteelen jokaista diskurssia tarkemmin omassa analyysiluvussaan. Eettinen diskurssi käsittelee työ- ja työntekokäsityksiä yksilön näkökulmasta, jossa esittelen millä tavoin Sipilän hallitus käsittää työn roolin yksilön elämässä ja miten se heidän puheissaan näkyy. Taloudellinen diskurssi taas sisältää nimensä mukaisesti puhetta työn ja talouden suhteesta. Perehdyn tässä luvussa syvällisemmin hallituksen käsityksiin työstä ja työnteosta hyvinvointivaltion kivijalkana sekä esittelen heidän käsityksiään työn ja tuottavuuden suhteesta. Kolmas ja viimeinen analyysiluku käsittelee työn ja työnteon suhdetta hallinnan ja vallan näkökulmasta. Tarkastelen lähemmin sitä, miten hallitus käsittää valtion roolin paimentamassa kansalaisiaan haluamaansa suuntaan työnteon kautta ja millä tavoin valtion suorastaan pitää ohjata kansalaisiaan oikeaan suuntaan.

5. Eettinen diskurssi

Tässä luvussa käsitteelen Sipilän hallituspuolueiden kansanedustajien puheessaan tuottamia käsityksiä yksilön työetiikasta. Aineistossa toistuivat jatkuvasti käsitykset työstä ja työnteosta yksilön kannalta eräänlaisena moraalisen velvollisuutena ja toisaalta myös oikeutena. Olemmekin tässä luvussa yhden perustavanlaatuisen kysymyksen äärellä: miksi suinkaan

käydä töissä? Kuten erilaisia teoreettisia näkökulmia esitellessäni nostin esille, työ ei ole ainoastaan nykyisenkaltaisessa palkkatyön yhteiskunnassa keino pitää itsensä hengissä. Etenkin Suomen kaltaisessa laajan turvaverkon tarjoamassa sosiaalivaltiossa voi pysyä hengissä ja saada kohtalaiset elinolosuhteet, kuten katon pään päälle ja säännöllisesti ruokaa käymättä töissä. Suurin osa ihmisistä ei kuitenkaan jää lepäilemään laakereillaan, vaan tekee työtä. Kuten seuraavassa tulee ilmi, ainoa motivaattori töissä käymiseen ei suinkaan ole korkeampi elintaso verrattuna sosiaalivastuksilla elämiseen, tai varsinkaan välttämättömään ihmisen ja luonnon väliseen aineenvaihdannan prosessiin osallistuminen, vaan moraalinen velvollisuus.

Luvussa käsittelen siis työetiikkaa, joka muodostaan ensimmäisen aineistoista havaitsemani diskurssin, jonka olen nimennyt *eettiseksi diskurssiksi*. Eettinen diskurssi käsittelee työn sosiaalista puolta yksilön, yhteiskunnan jäsenen ja Suomen tasavallan kansalaisen näkökulmasta. Olennaista diskurssissa ei siten ole se, mitä valtio tekee konkreettisesti tai miten se käsittää yksilön moraalin, vaan juurikin tarkastella työtä ja työntekoa yksilön puolelta. Pohdin tässä työetiikan olemusta ja sitä, mistä se juontuu, miten se vaikuttaa ja mihin sillä pyritään. Aktiivimallin kontekstissa työetiikka onkin hyvin keskeinen havainto, sillä kuten tässä luvussa tulee ilmi, ei aktiivimallilakia laadittu todellakaan pelkästään työllisyysasteen noususta oletettavasti seuraavat euronkuvat silmissä. Taustalla vaikuttivat myös syvälle juurtuneet yhteiskunnan moraalikäsitteet sekä instituutiot.

5.1 Työ on oikeus ja velvollisuus

Näin luvun alkuun on kysyttävä yksinkertainen kysymys: mitä on työetiikka? Samaa kysymystä on pohtinut myös Zygmunt Bauman, ja hän on päätenyt johtopäätökseen, jossa työetiikka on jaettu kahteen eri osa-alueeseen. Ensimmäinen näistä perustuu siihen lähtökohtaan, että pysyäksesi hengissä yksilön tulee tehdä jotakin, mikä on muiden mielestä hyödyllistä ja arvokasta. Toisin sanoen työn pitää olla jotakin yleisesti hyödyllistä ja tuottavaa, ja vanha viisaus siitä, ettei ilmaisia lounaita ole, on arvossaan. Saadakseen jotain on siis ensin annettava jotakin. Toinen selkeä lähtökohta on se, että on yksinkertaisesti väärin, moraalisesti vahingollista ja kerta kaikkiaan typerää tyytyä vähempään, mitä voisi suinkaan kovemmin työskentelemällä saavuttaa. Raatamisen lopettaminen muuten kuin kerätäkseen voimia

raataakseen lisää on suorastaan järjetöntä. Työ on siis arvo sinänsä; jalo ja ylevöittävä aktiviteetti. (Bauman 1998, 5.)

Laveasti käsitettynä työetiikka tarkoittaa yleistä moraalista velvoitetta tehdä työtä tai käydä töissä. Työ käsitetään yleisesti hyväksi, eli siihen aktiviteettina sisällytetään sellaisia adjektiiveja kuten hyveellinen, kunnioitettu tai arvokas. Yleisesti ottaen koko yhteiskunnan arvot rakentuvat työn ja työnteon kautta vapaa-ajan kustannuksella. Työssäkäynti on siis moraalisesti toivottavaa riippumatta muista yksilölle siitä kertyvistä hyödyistä, kuten vaikkapa taloudellisista tai sosiaalisista eduista. Työetiikkaan käsitteenä on taasen perinteisesti yhdistetty sellaisia luonteenpiirteitä, kuten ahkeruus, täsmällisyys, tottelevaisuus, rehellisyys ja maltillisuus. (Noon & Blyton 1997, 39-40.)

Sipilän hallituksen puheissa tällaiset käsitykset vaikuttavat vahvasti taustalla, joka tulee esimerkiksi puhuttaessa työttömistä. Hallitus myös uskoo suurimman osan työttömistä jakavan samanlaisen ajatusmaailman. Lukuisat kansanedustajat kieltävätkin syyllistäväänsä työttömiä omasta asemastaan tai esittämästä työttömyyttä yksilön omaksi syyksi. Puheissa kieltäytyään kategorisesti liittämästä mitään negatiivisia kuvauksia työttömiä kohtaan niissä asiayhteyksissä, joissa työttömiin henkilöinä liitetään olettamus heistä syyttöminä omaan tilanteeseensa. Työttömistä puhuttaessa näissä kohden ahkeruus ja vastentahtoinen työttömyys kietoutuvat yhteen ja muodostavat ulkoisen uhan runtelemaksi joutuneen viattoman uhrin. Tässä oikeastaan liikutaankin jo runebergmaisen kansallisromantiikan hengessä, jonka runossa Saarijärven Paavo kaivaa peltonsa ojat kaksi kertaa syvemmiksi hallan vietyä sadon. Hallitus seisookin jämäkästi yhdessä rintamassa sen suhteen, ettei sen ”tarkoituksissaan nimessä syyllistää työttömiä” (Lindström 2017b).

Sipilän hallitus korostaa voimakkaasti työttömyyttä sosiaalisena onnettomuutena, jota ei haluta säilyttää työttömän itsensä niskoille, vaan pikemminkin haluna on taata mahdollisuus palata töihin, ja ennen kaikkea yhdeksi toimivaksi rattaaksi yhteiskunnan koneistossa. Tässä kohden konkretisoituu yhdellä tavalla käsitys työstä ja työnteosta sosiaalisena suhteena ja vieläpä erityisen tärkeänä sellaisena:

Kun ihminen jää työttömäksi, se on joka tapauksessa eräänlainen pieni tai suuri tragedia hänen kannaltaan. Silloin putoaa yhtäkkiä kaiken sen sosiaalisen verkoston ulkopuolelle, johon työelämän kautta on kuulunut. (Kauma 2017b.)

Työttömyyteen liittyy paljon negatiivisia puolia, eikä käsitys siitä yksilön sosiaalisena onnettomuutena ole todellakaan tuulesta temmattu. Se aiheuttaa usein mm. huonommuuden, epäonnistumisen ja häpeän tunteita. Etenkin Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa, jossa työtä arvostetaan korkealle, nämä tunteet saattavat tuntua ympäristön aiheuttamasta paineesta johtuen erityisen raskailta. Työttömyys aiheuttaa sosiaalisten ja henkisten vaurioiden lisäksi usein konkreettisia fyysisiäkin vaurioita, kuten köyhyyttä, puutteita asuinoloissa ja epäterveellisiä elämäntapoja. Työttömät myös keskimäärin voivat huonommin ja sairastavat enemmän kuin työlliset. Osatekijänä tässä on juurikin yksilön henkilökohtainen turvaverkko ja sosiaaliset suhteet, sillä työttömyydestä selviävät keskimäärin parhaiten ne, joilla on vahva sosiaalinen turvaverkko. (Pakarinen 2018, 200-201.)

Näkemykset työttömyydestä sosiaalisena onnettomuutena, suoranaisena henkilökohtaisena katastrofina, ja ajatus siitä, ettei ahkeraa, kaikkensa työllistyäkseen tekevää ihmistä saa missään tapauksessa rangaista on perustavanlaatuinen hallituksen keskuudessa. Puheissa toistuu lukemattomia kertoja se, miten hallitus ei missään nimessä halua aiheuttaa ylimääräistä päänvaivaa jo muutenkin vaikeassa tilanteessa oleville. Jokaiselle kuka haluaa osallistua yhteiskuntaan ja sen toimintaan on taattava siihen mahdollisuus. Tässä tulee myös esiin käsitys työstä juuri *välttämättömänä* vaivannäköinä. Jokainen tahtoo pysyä hengissä ja sitä varten tulee tehdä työtä:

Aivan aluksi totean — kun täällä monta kertaa on todettu, että hallitus pitää työttömiä laiskoina — että vetäkää pois minun nimeni siltä listalta. Se ei pidä paikkaansa, se ei pidä paikkaansa (Mattila 2017b).

Sen verran on omassakin lähipiirissäni työttömiä, että tiedän, etteivät he ihan lorvi vaan hakeutuvat töihin (Suutari 2017b).

Hallitus puheissaan yhdistääkin työttömyyden pelkästään negatiivisiin asioihin ja työttömän elämästä maalailaan käsitystä kärsimyksen täyteenä via dolorosana⁵. Palkkatyön yhteiskunnassa työnteko on ensisijainen tapa osallistua yhteiskuntaan, joten työttömien käsittäminen yhteiskunnan ulkopuoliseksi on siten looginen johtopäätös. Palkkatyön yhteiskuntaa edeltävänä aikana työnteko käsitettiin käytännössä ainoastaan rahvaan harjoittamaksi ruumiilliseksi työksi, josta on kuitenkin ajan saatossa palkkatyön yhteiskunnan muotoutuessa tullut sosiaalinen normi. Palkkatyö koskettaa nykyään kaikkia kansankerroksia herroista narreihin. Työ käsitetään ”miehen kunniaksi, aineellisten, sosiaalisten ja moraalisten ansioiden perustaksi ja mittapuuksi, kaikkia koskevaksi velvollisuudeksi ja jopa inhimilliseksi perusoikeudeksi.” (Aho 1988, 58.) Hallituksessa tämä käsitys elää vahvana ja puheista onkin havaittavissa myötätuntoa työttömiä kohtaan, mutta vahvan ehdollisesti, josta mainiona esimerkkinä toimii seuraava:

Ei kai meillä voi olla sellainen tilanne, että ihmisellä on subjektiivinen oikeus valita, että ei tee yhtään mitään, ja sitten sitä pitää tukea. Suurin osa työttömistä haluaa työllistyä, ja sitä pitää auttaa. (Kurvinen, 2017b.)

Työn rooli sosiaalisena suhteena näkyy tässä kohden konkreettisesti, sillä myötätunnon taustalla on käsitys siitä, etteivät työttömät pääse omasta tahdostaan huolimatta töihin ja sitä kautta osallistumaan yhteiskuntaan. Kuitenkin tässä aktiivimallikontekstissa myötätunnon kohteena ovat ainoastaan ne työttömät, jotka tekevät ”vimmatusti kaikkensa” (Zyskowitz, 2018c) ja joutuvat silti aktiivimallin leikkurin kohteeksi. Yhdeltä kantilta tarkasteltuna työ siis käsitetään yksilön *oikeudeksi*, jonka toteutumista valtiovallan taholta tulee tukea:

Ei hallitus ole mitään keppilinjaleikkauksia tässä valmistelemassa vaan sitä, että ihmiset aktivoituvat ja löytävät itselleen työpaikan ja sitä kautta uuden, paremman elämän. Se on hallituksen tavoite, ei mikään leikkaaminen ja kiusaaminen. (Lindström 2018b.)

Työ on siis eettisestä näkökulmasta oikeus, mutta kuten edeltä ilmenee, se on myös velvollisuus ja Sipilän hallituksen näkökulmasta erityisesti velvollisuus. Erityisesti työn eettistä

⁵ ”Kärsimysten tie” perimätiedon mukaan reitti, jota pitkin Jeesus vietiin ristiinnaulittavaksi myös Tommi Läntisen vuonna 1986 ilmestynyt kappale

puolta käsitellessään hallituksen puheenvuoroissa korostetaan huolta vapaaehtoisesti työttömistä ja siitä, miten tällainen mahdollisuus ”olla työttömänä aivan omasta vapaasta tahdostaan” (Kärnä 2017b) on tuomittavaa. Vapaaehtoisesti työttömiä käsitellessään hallitus kategorisesti tuomitsee tällaisen valinnan tehneet ihmiset: ”Mutta, arvoisa puhemies, ehkä kaikkein suurin vaikutus tällä lailla on siihen, että se vaikuttaa meidän itse kunkin asenteisiin. Työn tekemiseen on aina pyrittävä.” (Keränen 2017b.)

Tässä yhteydessä hallituksen puolelta kyseenalaistetaan myös opposition moraalit. Oppositiota syytetään vastuuttomuudesta ja passiivisuutta tukevasta politiikasta, joka pyrkii passivoimaan ihmisiä, eikä suinkaan hallituksen tavoin tahdo taata kansalaisille oikeutta työhön, tai etenkin velvoittaa heitä siihen. Oppositiolta kysytään useita kertoja suoraan heidän työeettisistä käsityksistään, joiden oletetaan eroavan perusperiaatteiltaan täysin hallituksen vastaavista. Keskeinen ero käsityksissä on juurikin ero suhtautumisessa aktivointiin. Hallitus nostaa itse esille olevansa vaihtoehto opposition vuosikymmeniä harjoittamalle ”passiivimallille”.

Täytyy sanoa, että ne nuoret, vanhemmat, koululaiset, jotka ovat olleet aktiivisia eivätkä ole noudattaneet opposition neuvoja, ovat myös saaneet työtä. (Lehti 2018c.)

Hämmästelen myös tätä keskustelua siitä, että tämä nykyinen malli, tämä nykyinen passivoiva malli olisi jollakin tavalla hyvä. Se ei missään tapauksessa sitä ole, vaan se antaa mahdollisuuden monelle nuorelle olla työttömänä aivan omasta vapaasta tahdostaan. He haluavat jäädä sinne, koska se toimeentulo on sen verran hyvä. Haluankin nyt kysyä koko oppositiolta: Onko se teistä oikein? Tuleeko ihmisen saada valita työttömyys ratkaisuna, jonka jälkeen valtio häntä elättää? (Kärnä 2017b.)

Vapaaehtoisesti työttömistä maalattu kuva on taas vastavuoroisesti täysi vastakohta työteliäästä Saarijärven Paavosta. Vapaaehtoinen työtön on hedonistinen yhteiskunnan vapaamatkustaja, joka hyödyntää yhteiskunnan maksamia sosiaalietuuksia häikäilemättömästi ja elää muiden työn hedelmillä. Se on suoranainen vääryys, eikä tämänkaltainen passiivisuus saa olla mahdollista. Vapaaehtoinen työtön ei osallistu yhteiskuntaan, jossa työ on välttämätöntä vaivannäköä ja on siten sille suorastaan

ulkopuolinen uhka. Toimettomia vapaaehtoistyöttömiä kuvaillaan moraalisesti rappeutuneina yksilöinä, joita käsitellään yksittäisten esimerkkien kautta kuten esimerkiksi seuraavassa:

Me olemme nimittäin saaneet tänäkin vuonna lukea useita lehtiartikkeleita sellaisista ihmisistä, jotka ovat vapaaehtoisesti valinneet niin sanotun työttömyyden polun. Itsekin tässä luin viimeksi eräästä iltapäivälehestä, kuinka eräs nuori mies, työtön, totesi, että mieluummin kuin menee töihin hän juo, lukee ja keilaa, emmekä me voi olla tällaisellekaan välinpitämättömiä tässä salissa. (Kärnä 2017b.)

Keskustan oppi-isän Santeri Alkion opetukseen ja ajatuksiin mennään puolueen edustajien puheissa toistuvasti ja aktiivimallia perustellaankin usein Alkion hengen mukaisena työvoimapolitiikan työkaluna. Yksi keskeinen moraalinen peruste tässä hengessä onkin ihmisten velvollisuus ottaa vastuu itsestään ja elannostaan:

Keskustan linja on aina ollut kansalaisen henkilökohtaisen kehitystarpeen toteuttaminen, tunnustaminen, eli haluamme luoda edellytykset sille, että kansalainen itse voi itseään kehittää. Eräs varsin kulunut sanonta kuuluukin: on paljon tärkeämpää opettaa kalastamaan kuin antaa kalaa. Yksilön itsensä kannalta on henkisesti paljon merkittävämpää tienata elantonsa itse, hankkia kokemusta, vaikka ansiotaso ei olisi juurikaan erilainen tukeen verrattuna. (Talja 2018c.)

Jokaisen siihen kykenevän on otettava vastuu itsestään myös sata vuotta Alkion jälkeenkin, vaikka maailma on niistä ajoista paljon muuttunutkin. Kalaa ja kalastamista voisikin tänä päivänä soveltaa siten, että on tärkeämpää opettaa hankkimaan palkkansa työtä vastaan, kuin Kansaneläkelaitoksen luukulta.

5.2 Rukoile ja tee työtä, tai kunhan ainakin teet työtä

Merkittävä taustatekijä koko Sipilän hallituksen käsityksissä palkkatyöstä ja siitä eettisenä velvollisuutena on protestanttisen työetiikan käsite. Käsitellessämme emme voi tietenkään olla mainitsematta Max Weberin vuonna 1905 julkaisemaa aiheen perusteesta *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Kirjassaan Weber esittää väitteen, jonka mukaan

kapitalistisen talousjärjestelmän kehityksen alkutahtit lyötiin protestanttisen etiikan vaikutuksesta Pohjois-Euroopassa. Erityisesti tähän vaikutti kalvinismi, yksi protestanttisen kristinuskon oppisuunnista, jossa taustalla vaikuttivat asketismin ja predestinaatio-opin kaltaiset periaatteet. Weberin käsityksen mukaan tyypillisiä luonteenpiirteitä protestanttiselle työetiikalle olivat mm. korkeammalta taholta tullut velvoite kovaan työntekoon, rationaalisuuden eetos, menestyksen tavoittelu ja epäluulo ”kerskakulutusta” sekä vapaa-aikaa kohtaan. Ennen kaikkea työ on uskonnon kautta legitimoitu elämän keskeisin osa-alue. Protestanttisen työetiikan Weber käsitti olevan läheisessä yhteydessä porvarillisen maailmankatsomuksen kanssa. Täten vahvasta työetiikasta tuli osa konservatiivisen maailmankatsomuksen omaavan eliitin ja keskiluokan agenda. Myöskin alempien kansankerrosten ajatusmaailmaan omaksuttiin käsitys kovan työn, säästäväisyyden ja hillityn kuluttamisen muodostaman kokonaisuuden olevan avaimia kunnolliseen elämään. Vahva työetiikka on nähty näistä ajoista lähtien, ja nähdään edelleen, vaurauden sekä elintason kasvun taustavoimana. (ter Bogt 2005, 421; Stam, Verbakel & De Graaf 2012, 269; Weber 2011.)

Työtä eettisenä velvollisuutena korostaa se, miten korostetaan aktiivimallin poistavan mahdollisuuden siihen, että sosiaaliturvajärjestelmä ilman aktivointia juurikin mahdollistaa yksilölle valinnan olla tekemättä työtä, mutta tienata silti elantonsa sen verran, että hän voi pysyä hengissä ja elää silti melko mukavasti: ”Siinä todella siis ryhdytään vapaaehtoisesti työttömäksi, ja aktiivimallilla meillä on mahdollisuus pienentää tätä työttömyyttä lisäävää, Suomen kansantaloutta heikentävää virtaa” (Vartiainen 2018g). Tässä yhteydessä on myös havaittavissa eettisen ja taloudellisen diskurssin läheinen suhde, jossa yksilön eettinen velvollisuus on myös pitää talouden rattaat pyörimässä omalla työllään. Yksilön velvollisuus on siis toisaalta kykyjensä mukaan osallistua myös käyttöarvojen tuottamiseen.

Sipilän hallituksen työetiikkaa voidaan pitää hyvinkin protestanttisena ja tätä voimme havainnollistaa aineiston lisäksi hallitusohjelmasta. Edellä kuvattuja hyveitä korostetaan myös hallitusohjelmassa korostetusti ja aineiston perusteella hallituksen ministerit sekä kansanedustajat ovat myös nämä periaatteet omaksuneet. Hallituksen tilannekuva Suomen tilanteesta taipaleensa alussa vuonna 2015 näyttääkin tältä:

Suomi on näivettymisen kierteessä monista vahvuuksistaan huolimatta. Työttömyys on korkealla. Talouden kasvu on hiipunut. Kilpailukykyämme on rapautunut 10–15 prosenttia keskeisiä kilpailijamaita heikommaksi. Vienti ei vedä. Sosiaaliturvaa ja työmarkkinoita ei ole pystytty uudistamaan, vaikka työnteon, yrittämisen ja elinkeinorakenteen muutokset olisivat sitä edellyttäneet. Osaaminen ei muutu innovaatioiksi, innovaatiot eivät kaupallistu. Olemme menettämässä osaamiseen perustuvaa kilpailuetuamme. -- Yrittämisen edellytyksiä ja työn tekemisen kannustimia parannetaan ja uusiin kestäväen kasvun mahdollisuuksiin panostetaan. Hallituksen talousohjelman mukaan velkaantuminen suhteessa bruttokansantuotteeseen taittuu vaalikauden loppuun mennessä ja velaksi eläminen lopetetaan vuonna 2021. Kokonaisveroaste ei nouse. (Valtioneuvosto 2015, 8, 10.)

Eduskunnan salissa kokouksen Eero Suutari taasen puhuu seuraavalla tavalla: ”Meillä pitää olla tietty kriteeri siinä, miten me velkaannumme, koska ei se ole meidän rahaamme, mikä tällä hetkellä on menossa, vaan se on velkarahaa, jonka maksavat meidän lapset ja lastenlapset.” (Suutari 2017b.)

Hallituspuolueet huomioon ottaen porvarillisten arvojen keskeisyys on luonnollista, sillä hallitus on muodoltaan perinteinen porvarihallitus vahvistettuna Sinisellä Tulevaisuudella. Tätä vahvistaa vielä se, että hallituksen suurimman puolueen, eli keskustan puheenjohtaja sekä pääministeri on talousnäkemyksiltään puolueensa keskiarvoa enemmän oikealla (Milton 2015). Keskustalaisessa ajatusmaailmassa näihin teemoihin kiinnittäytyään puolueelle ominaisesti alkioalaisuuden kautta, jossa on selkeästi vaikutteita protestanttisesta työetiikkäkäsityksestä, mikä näkyy itse Santeri Alkion ajattelussakin. Perinteiseen alkioalaiseen keskustalaisuuteen kuuluu porvarillis-konservatiivisten arvojen korostaminen, johon sisältyy mm. markkinatalouden ja yrittäjyyden korostaminen yhteiskunnan peruspilareina sekä yksilön olevan avainasemassa yhteiskunnan kehityksessä. Alkion ajattelussa on paljon samaa kuin perinteisten liberaalien ajattelussa, mutta hänen ajatuksissaan yksilölle on säilytetty paljon enemmän eettisiä velvollisuuksia. Yksilön tuli taistella esimerkiksi pahaa ja nautinnonhalua, mutta myös velttoutta vastaan. (Nousiainen 1998, 80-81; Mickelsson, 2015, 69.)

Alkiohan on aina puhunut itseauttamiskyvystä, ja hänhän oli sen kannalla, että meidän pitää auttaa heikko-osaisia, köyhiä, vaikeassa tilanteessa olevia ihmisiä itse auttamaan

itseään ja nousemaan sieltä köyhydestä, ei niin, että heitä erilaisilla passiivisilla tukimekanismeilla pidetään siellä kotona. (Kurvinen 2017b.)

Nämä alkioalaiset käsitykset velttoudesta ovat myös perustavia käsityksiä protestanttisessa työetiikassa, jossa Jumalan ymmärretään arvottavan ihmisten elämää työn kautta. Työ tarkoittaa mm. kuria ja moraalista velvollisuutta ja joutilaisuus on täten synnin ja pahuuden lähde. Tästä syystä työkykyisille työttömille myönnetty apu nähdään arveluttavana, mikä näkyy vaikkapa seuraavassa Juhana Vartiaisen lausahduksessa: ”Totta kai työtön voi omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, löytyykö työpaikka tai työkeikka, ja juuri tällaista käyttäytymisen muutostahan tässä haetaan” (Vartiainen 2018c). Tosin lieventävänä seikkana eläköityneiden, sairaiden ynnä muiden yleisesti hyväksytysti työkyvyttömiä oikeus sosiaaliturvaan koetaan oikeutetuksi. Sen sijaan työkykyisten työttömyys ymmärretään pitkälti yksilön omaksi syyksi, eikä (markkina)talouden rakenteellisiksi ominaisuuksiksi. (Furnham 1990, 176-177.) Nykykeskustalainen ajatusmaailma onkin aktiivimallin kontekstissa kuvattu parhaiten ja ytimekkäimmin seuraavassa Antti Kurvisen puheenvuorossa:

Santeri Alkio oli sitä mieltä, että ihmisen pitää huolehtia itsestään, ihmisen pitää yrittää ja tehdä töitä ja siihen yhteiskunnan pitää tukea. [Puhemies koputtaa] Sairaita, vammaisia ja heikkoja pitää tukea, mutta työkäiset pitää saada töihin. Se on alkiolaisuutta. (Kurvinen 2017b.)

Protestanttinen työetiikka elää ja voi hyvin edelleen, mistä Sipilän hallitus toimii mainiona esimerkkinä. Protestanttisen työetiikan ihanteet, kuten omavaraisuus ja itsenäisyys muiden avun varassa elämisen sijaan näkyvät hallituksen ajattelussa selkeästi ja selvimmin tämä tulee esille työkäsityksiä peilattaessa Santeri Alkion ajatuksiin ja etenkin niiden nykypäivän representaatioihin eduskuntasalissa työstä keskusteltaessa. Hedonismiin suhtaudutaan edelleen epäilevästi niin protestanttisen työetiikan saralla, kuin myös Sipilän hallituksen kansanedustajien keskuudessa. (Furnham 1990, 233-234.)

Työetiikkaa tarkasteltaessa on se erotettava sitä lähellä olevista käsitteistä, kuten vaikkapa työmotivaatiosta tai työn mielekkyydestä. Olennaista työetiikassa on nimenomaisesti työn *etos*, eli asennoituminen työtä kohtaan jonakin muuna, kuin pelkästään välttämättömänä

vaivannäkönä hengissä pysymiseksi. Keskeinen elementti tässä on weberläisittäin ajateltuna on se yksinkertainen tosiasia, että yksilön *tulee* tehdä työtä elääkseen tarkoituksenmukaista elämää. Eikä tämä rajoitu vain yksilöön itseensä, vaan myös muiden *tulee* toimia näin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna työ nähdään nimenomaisesti ihmiselämän ydinalueena, jossa työnteko on vapaa-aikaa määrittävämpi osa-alue elämässä. Työn merkityksellisyys ei ole riippuvainen yksilön muista työtä kohtaan kohdistamista motivaattoreista, kuten rahasta, vallasta tai sosiaalisista verkostoista. Työetiikka vain edistää näitä asenteita ja arvoja, mutta silti pohjimmiltaan on kyse vaatimuksesta, että yksilön tulee tehdä työtä. (ter Bogt 2005, 421.) ”Työ on lopulta parasta sosiaaliturvaa, ja itse toivon, että mahdollisimman moni saa tänä vuonna työtä” (Heinonen 2018c).

Mutta miksi juuri työstä tuli kapitalismin ja teollistumisen kehittyessä niinkin perustavanlaatuisesti yhteiskunnan moraalinen selkäranka? Tutkija P. D. Anthony'n mukaan työllä oli monenlaisia tästä näkökulmasta edullisia ominaisuuksia noustakseen tällaiseen asemaan. Se oli itsessään jo hyvää. Lisäksi työ tyydytti taloudellisen hyödyntavoittelun tarpeet kasvavalta joukolta pienyrittäjiä sekä itsensä työllistäjiä. Se oli sosiaalinen velvollisuus, joka vaikutti niin yksilön maineeseen yhteisön, mutta myös Jumalan silmien edessä ja siten vaikutti myös yhteiskunnan sosiaaliseen järjestäytymiseen. (Anthony 1977, 44.)

5.3 Ei pakkolähtöjä – leipää kotiseudulta

Hallituksen sisällä on kuitenkin havaittavissa kokoomuksen ja keskustan välillä vastakohtaiset näkemykset sen suhteen, mitä työttömän on tehtävä siinä kohden, jos omalta kotiseudulta ei kerta kaikkiaan löydy töitä. Määrittelen tämän eettisen diskurssi alaisuuteen kuuluvaksi, koska kyseessä on perustavanlaatuinen moraalinen dilemma yksilön kannalta. Myös Suomen perustuslaissa on seuraavanlainen kirjaus: ”Julkisen vallan on edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön” (Finlex.fi 2000). Tämä lainkohta kertoo suoraan jo edellä käsittelemäni näkökulman työhön yksilön oikeutena, mutta avoimeksi jää se, millä keinoin tämä oikeus voidaan turvata. Pitääkö ihmisen olla valmis muuttamaan työn perässä kotiseudultaan muualle vai tuleeko valtiovallan ohjata työpaikkoja sinne missä työttömiä on?

Jälkimmäisen kaltainen näkemys on hyvin vahvasti esillä keskustan kansanedustajien puheenvuoroissa. Työntekoa ei nähdä ainoastaan oikeutena, vaan oikeutena työntekoon omalla kotiseudullaan. Aineistossa nousee selkeästi ilmi, nimenomaisesti keskustan leiristä, huoli aktiivisuusehdon täyttämisen onnistumisesta juurikin pienissä kunnissa. Huoli järjestelmän alueellisesta yhdenvertaisuudesta Keskustan puolelta ei ole järin suuri yllätys. Keskusta on perinteisesti kautta puoluehistoriansa ollut äärimmäisen vahva kaupunki-Suomen ulkopuolella. Erityisesti Keskusta on nauttinut suurinta kannatustaan Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaalla, sekä Kaakkois-Suomen maatalousvaltaisissa kunnissa. Perinteisestä maanviljelijäväestön puolueesta Keskusta on onnistunut muuttumaan yleiseksi harvempaan asutun Suomen puolueeksi haalimalla riveihinsä vähentyneen maanviljelijäväestön tilalle mm. maaseudulla asuvia toimihenkilöitä. (Nousiainen 1998, 53, 58.) Keskustan puolueprofiili tältä osin on vuoden 2017 kunnallisvaalien perusteella edelleen samanlainen, sillä keskustalla on äärettömän vahva kannatuspohja ja siten osuus kunnanvaltuutetuista kunnanvaltuustoissa, mutta näin on lähinnä maaseutumaisissa kunnissa Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä eri osissa Pohjanmaata. (Borg 2018, 95.)

Kyllähän tässä lakiesityksessä on erittäin monia tapoja, joilla tämä aktiivisuusvelvoite voidaan täyttää, ja olen ihan samaa mieltä kuin edustaja Mäkipää siitä, että nyt täytyy huolehtia siellä käytännön toimeenpanossa siitä asiasta, että meillä on tarjolla näitä erilaisia työtoiminnan muotoja myös pienemmissä kunnissa ja joka puolella Suomea. (Kurvinen 2017b.)

Pidän erittäin tärkeänä sitä asiaa, että kun tätä niin sanottua aktiivimallia lähdetään jalkauttamaan ja toimeenpanemaan tuonne kentälle, niin meidän täytyy huolehtia siitä, että niitä mahdollisuuksia tämän lain tarkoittamaan aktivoitumiseen todella on joka puolella, myös tässä keskustelussa erikseen mainituissa maaseutukunnissa, harvemmin asutuissa kunnissa. Sellaista työtoimintaa, koulutusta, oman ammattitaidon päivittämistä, joka täyttää tämän lain tarkoittaman aktivoinnin, pitää olla tarjolla koko Suomessa. (Emt.)

Keskustalainen näkemys lähtee siis siitä, että jokaisella ei ole vain oikeus tehdä töitä, vaan jokaisella on myös oikeus saada työtä kotiseudullaan. Aktiivimallin puitteissa tämä näkyy edellisten esimerkkien kaltaisina puheenvuoroina, joissa huolenaiheena on aktiivimalliin

nimensä mukaisesti sisältyvän aktiivisuusehdon täyttämisen onnistumisesta maaseutukunnissa. Tämä on mielenkiintoinen, joskin myös looginen havainto, sillä aktiiviseen työvoimapolitiikkaan kuuluu olennaisena osana alueellinen liikkuvuus työntekijöiden osalta. Toisin sanoen tällaisen politiikan tavoitteena on saada työntekijät muuttamaan työvoiman perässä sellaisille alueille, missä työtä on saatavilla. (Sihto 71, 2018.) Keskustalaisten lasien läpi tulkittuna tämä työvoiman liikkuvuus tarkoittaa nimenomaisesti joko työpaikkojen liikkuvuutta maaseudulle työttömien luokse, tai vaihtoehtoisesti työttömien muuttamista työvoimapulasta kärsiville periferia-alueille. Tämä on jälleen puolueen ideologisen taustan huomioiden looginen havainto, joskin huoli työllisyydestä kohdistuu siten varsin kapealle alalle, sillä pelkästään Suomen kuusi suurinta seutukuntaa muodostivat noin 60 prosenttia kansantuotteen arvonlisäyksestä (Susiluoto 2015, 25).

Mainittakoon kuitenkin, että työmarkkinoilla oleva kohtaanto-ongelma on hallituksen yhteinen huolenaihe puoluekannasta riippumatta. Kansanedustajien puheissa nousee toistuvasti esille se, miten työntekijät ja työnantajat eivät kohtaa ja monilla alueilla kärsitään samaan aikaan sekä työttömyydestä että työvoimapulasta. Kohtaanto-ongelmaan esitetään johdonmukaisesti ratkaisuna koulutuksen lisäämistä, jolla pyritään päivittämään työttömien osaamista vastaamaan työmarkkinoiden vaatimuksia esimerkiksi uudelleen kouluttamalla. Näissä kohden hallitus ei kyseenalaista työttömien työmotivaatiota, vaan pikemminkin pyrkii tarjoamaan mahdollisuuden työllistyä kouluttautumisen kautta, eli puolustaa jokaisen kansalaisen oikeutta tehdä työtä. Esimerkkeinä tästä toimii kaksi seuraavaa lainausta:

Meidän täytyy tehdä toimia helpottaaksemme, että nuoret ja pitkäaikaistyöttömät löytävät työtä, mutta yksi iso ryhmä ovat nämä noin 640 000, jotka ovat pelkän peruskoulun varassa. Heidän työllisyysasteensa on vain 40 prosenttia. Kysyisin työministeri Lindströmiltä: uskotteko, että heille saadaan koulutusta mutta toisaalta myös työttömille täydennyskoulutusta ja muuntokoulutusta, jotta voitaisiin ratkaista näitä ongelmia, kun ei ole löydetty esimerkiksi sitä työtä, vaikka olisi ollut tahtoa töihin mennä. (Heinonen 2018c.)

Haluan antaa myös kiitosta siitä, että hallitus osoittaa nyt myös 24 miljoonaa euroa lisää rahaa työvoiman jatko- ja täydennyskoulutukseen. Moni tällä hetkellä työtä etsivä tarvitsee nyt uudenlaista osaamista, ja pidän hienona sitä, että nyt sitä osaamista ja sitä

kouluttautumista tuetaan. Näillä toimilla vastataan nopeasti osaavan työvoiman saatavuusongelmiin työvoimapula-alueilla. Kainuussa, Lapissa ja Satakunnassa on jo merkittäviä rekrytointiongelmia. Merkittävää on mielestäni myös se, että 25 vuotta täyttäneet työttömät työnhakijat voivat jatkossa työttömyysetuutta menettämättä opiskella lyhytkestoisia opintoja, jotka antavat ammatillisia valmiuksia tai tukevat yritystoimintaa. (Emt.)

Kokoomuksen puolella taas on päinvastainen ääni kellossa, ja puolueen keskeinen eettinen viesti koskien työtä on se, että yksilön tulee tehdä kaikkensa saadakseen työpaikan. Tosin tätä ei tule ymmärtää jotenkin kokoomuksen yksinäisenä soihdunkantona muuten eri mieltä olevassa hallituksessa, vaan pikemminkin kokoomuksen omana kärkenä tässä diskurssissa. Tähän liittyy myös kokoomuksen ja keskustan käsitelty näkemysero ihmisten liikkuvuudesta työvoimapolitiikan kontekstissa. Kokoomuslaisten puheissa toistuu kautta linjan käsitykset siitä, että ihmisten tulee muuttaa työn perässä ja työpaikat sijaitsevat kaupungeissa. Tätä käsitystä ei yleensä sanota suoraan, mutta tulee ilmi rivien välistä ja suoremmin mm. seuraavassa Juhana Vartiaisen puheenvuorossa, jossa hän omien sanojensa mukaan siteeraa entisen Sosialidemokraattien puheenjohtajan Rafael Paasion tai Kalevi Sorsan tokaisua Kainuussa: ”Jollekulle, joka Kainuussa valitti työttömyyttään, että muuttakaa kaupunkiin töihin. Tällä voidaan saada aikaan sellainenkin efekti, että muutetaan enemmän työn perässä, ja hyvä niin.” (Vartiainen 2017a.)

Kokoomuslaisten puheenvuoroissa näkyikin ajatus Suomesta palveluintensiivisenä jälkiteollisena yhteiskuntana, jossa perustavassa asemassa on ihmisten välinen kanssakäyminen kasvotusten. Agraarisessa- ja teollisessa yhteiskunnassa työnteko on perustunut erinäisiin objekteihin ja materiaaleihin, jotka ovat työstön kohteena, kun taas jälkiteollisessa yhteiskunnassa ”työstetään” ihmisiä ihmisten toimesta. Jälkiteollinen yhteiskunta nimensä mukaisesti seuraa yhteiskunnan evoluutiossa teollisuusyhteiskuntaa, joka perustui suuriin teollisuuskomplekseihin, jotka jälkiteollisessa yhteiskunnassa on pilkottu joustaviksi alihankintaketjuiksi ja pitkälle kehittyneeseen työnjakoon. (Cohen 2009, 2-3.) Suomi on selkeästi jälkiteollinen palveluyhteiskunta, sillä vuonna 2018 työssäkäyvistä suomalaisista 74% oli töissä palvelu- tai hallinnonaloilla teollisuuden ja rakentamisen kattaessa 22% ja maa- ja metsätalouden osuuden ollessa 4% (Tilastokeskus 2019, 4).

Kokoomuksessa esiintyykin vahva käsitys jälkiteollisen yhteiskunnan, kaupungistumisen ja työllisyyden kolmiyhteydestä. Kokoomus on, päinvastoin kuin Keskusta, ollut perinteisesti vahvimmillaan Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa (Nousiainen 1998, 52-53). Kokoomuslaisen käsityksen tiivistää Wille Rydman seuraavassa puheenvuorossa:

Olen väärä ihminen vastaamaan edustaja Taavitsaiselle hallituksen aluepolitiikasta, mutta totean yleisesti ottaen ja omasta puolestani sen, että jälkiteollisessa yhteiskunnassa työpaikat pääsääntöisesti tietysti pyrkivät keskittymään nimenomaisesti tiiviimmin asutuille alueille, ja tämä on tietysti sellaista yhteiskunnallista kehitystä, jota ei varmaan nopeasti poliittisilla päätöksillä toiseksi käännetä eikä ole ehkä tarpeenkaan. Ja on varmasti näin, että ihmiset lähtökohtaisesti hakevat työtä ensisijaisesti nimenomaisesti oman kotiseutunsa läheltä, ja tämä on aivan oikein ja näin voi hyvin olla, siinä ei ole mitään vikaa. Mutta jos sieltä omalta alueelta ei riittävästi töitä löydy, niin kaikkina aikoina ennen näin laajamittaista sosiaalivaltiota, kuin missä me nykyisin elämme, on ollut tapa, että sitten lähdetään hakemaan työtä sieltä, mistä sitä löytyy, enkä minä sitä kyllä kovin kohtuuttomana osaa pitää. (Rydman 2017c.)

Työetiikan yhä tukevaa jalansijaa moraalisen kompassimme vakaana kiintopisteenä voimme peilata teknologisen kehityksen ja työajan kehityksen kautta. Filosofi Bertrand Russell kritisoi esseessään *Joutilaisuuden ylistys* (1932) palkkatyön yhteiskuntaa, jossa teknologian kehitys kasvattaa työn tuottavuutta jatkuvasti, mutta työntekijöiden työaika ei kuitenkaan vähene samassa suhteessa, vaan pikemminkin pysyy lähes samalla tasolla. Palkkatyön yhteiskuntaan on suorastaan pinttynyt käsitys työnteosta ainoana hyvinvoinnin ja vaurauden lähteenä. Palkkatyö onkin institutionalisoitunut perustavaksi yhteiskunnalliseksi periaatteeksi, jonka varaan niin hyvinvointivaltio kuin yksilötkin rakentavat tulevaisuuttaan. Tämänkaltainen yhteiskunta perustuukin palkkatyötä tarvitseviin kuluttajakansalaisiin, jotta he voivat pitää yhteiskunnan rattaat pyörimässä ja oman elintasonsa noususuunnassa töistä saamallaan palkalla. (Pulkka 2018, 28-29.)

Yksilön näkökulmasta tarkasteltuna palkkatyön yhteiskunnan kolmesta eri osa-alueesta kaksi ovat vahvasti mukana Sipilän hallituksen työkäsityksissä. Palkkatyö yksilön henkilökohtaisena velvollisuutena ja weberiläisittäin ajateltuna kutsumuksena oli vahvasti mukana työeettisen

diskurssin osana. Samaten työ käsitettiin yhdeksi tärkeimmistä sosiaalisista suhteista, sillä ajatus palkkatyöstä ensisijaisena tapana osallistua yhteiskuntaan on kiistaton havainto. Työ vaivannäköinä on nimenomaan *välttämätön* osa ihmiselämää, johon jokainen työhön kykenevä on velvoitettu. Käyttöarvojen tuottaminen taas ei suoraan ole tässä diskurssissa kovin vahvasti mukana. Keskiössä ei ole niinkään työn lopputuotokset, vaan pikemminkin se, että yksilö ylipäänsä käy palkkatyössä. Eettisessä mielessä ei Sipilän hallitukselle näytä olevankaan niin kovin tärkeää työn tuottavuus, vaan moraalisen velvollisuuden toteuttaminen.

6. Taloudellinen diskurssi

Toinen aineistosta esiin nousut diskurssi, jota käsittelen tässä luvussa, on käsitys työn ja työnteon funktiosta kansantalouden kivijalkana. Diskurssin olen nimennyt *taloudelliseksi diskurssiksi*, sillä se pitää sisällään hallituksen käsitykset työn, työnteon ja talouden suhteesta. Yksinkertaistettuna taloudellinen diskurssi muodostuu käsityksestä, jossa Sipilän hallituksen mielestä Suomessa tulee tuottaa lisää käyttöarvoja. Käyttöarvojen lisääntymisen syntyessä työstä on aktiivimalli looginen ratkaisu, sillä se juuri pyrkii lisäämään tehtyä työtä. Perehdyn hallituksen perustaviin talouspoliittisiin periaatteisiin ja esittelen niitä palkkatyön yhteiskunnan kolmijaon näkökulmasta. Talouden ja työn suhde yhteiskunnassa äärimmäisen kompleksinen, ja ne kiinnittyvät toisiinsa monella eri tavalla.

Sipilän hallituksen viesti on selvä: suomalainen hyvinvointivaltio on kriisissä, ja pahassa sellaisessa. Oikeastaan hyvinvointivaltio on kroonisesti sairas ja ainoa lääke tähän vaivaan on se, että suomalaiset alkavat tekemään enemmän töitä; työllisyysastetta on siis nostettava, jotta hyvinvointivaltion säilyttäminen sellaisena kuin me sen ymmärrämme, on ylipäänsä mahdollista. Tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta katsoen käyttöarvoja on tuotettava enemmän. Suomen kansantalous on hallituksen mukaan kestäättömällä pohjalla. Valtio velkaantuu liian kovaa vauhtia, kestävyysvaje syvenee väestön vanhentuessa ja työttömiä on liikaa. Tulevaisuudenkuvat ovat siis synkät ja jotain on tehtävä, jotta Suomi saadaan keskustan vaalisloganin mukaisesti kuntoon ja se tapahtuu ainoastaan, jos työllisyysaste nousee. Yksi tärkeimmistä lääkkeistä Sipilän hallituksen

lääkelaukussa tähän onkin nimenomaan aktiivimalli ja sen mahdollistama työttömien aktivointi.

Arvoisa puhemies! Tämä työttömyysturvan aktiivimalli kuuluu siihen sarjaan hallituksen toimia, joilla pyritään parantamaan työllisyyttä. Työllisyyden parantaminen taas on avainasia sille, että valtion velaksi eläminen joskus loppuu ja hyvinvointiyhteiskuntamme säilyy edes jonkinlaisena. Tämän lakiesityksen arvioidaan tuovan 5 000:sta 12 000:een uutta työllistä. (Keränen 2017b.)

Hallituksen sanavalinnoista ja siten useista puheenvuoroista paistaakin se, miten hallitus on asemoinut itsensä Suomen ja hyvinvointivaltion pelastajaksi, jossa tärkein yksittäinen keino on työllisyysasteen nosto. Tähän liittyy myös osaltaan isompaan hallituksen missioon, jossa tavoitteena on tehdä suuria rakenteellisia muutoksia suomalaisiin työmarkkinoihin. Puheista voidaan havaita se, miten hallitus haluaa pelastaa hyvinvointivaltion muuttamalla sitä ja se haluaa tehdä näin, koska sen on pakko. Täten hallitus kykenee ”pelastamaan” Suomen, jonka tilanne on ”vakava”.

6.1 Pohjoismainen kansankoti

Mutta mitä tässä ollaan itse asiassa pelastamassa? Hyvinvointivaltio on käsitteenä laaja ja suomalaisessa kontekstissa se rinnastetaan yleensä pohjoismaiseen laajan sosiaalivaltion malliin. Se on yksilöperustainen hyvinvointimalli, jossa verorahoitteiset sosiaali- ja terveysetuudet kohdennetaan yksilöllisesti tarvitsijoille heidän henkilökohtaisen tarpeensa mukaan. (Nygård 2003, 29.) Pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin ytimessä on valtion laaja osallistuminen talous- ja sosiaalipolitiikkaan. Sosiaalipolitiikassa keskiössä on universalismi, eli hyvinvointivaltion turvaverkko kattaa koko väestön, eikä ainoastaan tarjoa eräänlaista perälautaa kaikkein heikoimmassa asemassa oleville. Hyvinvointi- ja sosiaalipalvelut ovat kaikkien kansalaisten käytössä yleisesti eikä malli jaa kansalaisia etuuksien saajiin ja niiden maksajiin. Malli mahdollistaa myös yhteiskunnan resurssien uudelleenjakoa, mikä johtaa myös tasaisempaan tulonjakoon. Tulonsiirtoja ja palveluita pidetään pikemminkin oikeuksina kuin hyväntekeväisyytenä. (ks. Erikson et. al 1987.)

Pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta onkin tullut poliittisesti latautunut käsite, jolla on etenkin Suomessa tärkeä symbolinen merkitys. Yleensä hyvinvointivaltiolla on sanana sinällään positiivinen taustaväre, mutta viime vuosikymmeninä kriittiset äänenpainot sen rakenteita kohtaan ovat jatkuvasti voimistuneet. Laajaa sosiaalivaltiota pidetään vanhentuneena ja ennen kaikkea liian kalliina järjestelmänä vapaan markkinatalouden ja koventuneen kilpailun muodostamassa globaalissa taloudessa. Pohjoismaissa, ja etenkin Suomessa, kritiikki hyvinvointivaltion rakenteita kohtaan voimistui erityisesti 90-luvun laman aikana ja sen jälkimainingeissa. Säästöpainot ja valtion velkaantuminen olivat taustalla tässä kritiikissä, joskin pohjoismaista mallia pidettiin ja pidetään edelleen erinomaisena pohjana, jonka päälle järjestelmää voi tehokkaasti uudistaa. Hyvinvointivaltiota kritisoivissa puheenvuoroissa kuitenkin hyvin harvoin mailla esitetään täysin kielteisessä valossa tai sitä oltaisiin kokonaan ajamassa alas. Tällaista puhetta oikeastaan ei esiinny juuri lainkaan. (Hellsten 2011, 160-162.)

Tällainen puhe on myös kuin suoraan Sipilän hallituksen suusta. Hyvinvointivaltio esitetään yhteiskunnan perustavana instituutiona ja kansallisena monumenttina, jonka uudistaminen ja siten pelastaminen on hallituksen pyhä tehtävä. Rakenteiden uudistaminen onkin viesti, jonka se haluaa tuoda esille ja uudistaminen sekä hyvinvointivaltion rahoitus ovatkin asiat, jotka puheissa kulkevat kuin rinnakkain käsi kädessä. Hyvinvointivaltiota ei kuitenkaan itsessään ikinä esitetä negatiivisessa valossa vaan juurikin päinvastoin. Hyvinvointivaltiota tai sen ominaisuuksia ei kuitenkaan ikinä määritellä, vaikka sen puitteissa perustellaan monia asioita. Aktiivimalli uudistuksena liitetäänkin vahvasti yhdeksi toimenpiteeksi tähän projektiin, jossa tavoitteena on pelastaa hyvinvointivaltio:

Aivan liian moni Suomessa on työttömänä. Me tarvitsemme tällä vaalikaudella 100 000 työpaikkaa, kuten edustaja Kaikkonen on todennut. Seuraavalla vaalikaudella me tarvitsemme suurin piirtein 100 000 työpaikkaa, jotta turvaamme suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan. (Ala-Nissilä 2017b.)

Yksi esille nostettu hyvinvointivaltion tuottama rakenteellinen ongelma työvoimapolitiikan näkökulmasta, eli hallituksen omin sanoin ”valuvika”, on ns. kannustinloukut. Tämä ei ole yllättävä havainto, sillä aktivointipolitiikassa pyritään yhtenä keinona kannustamaan

työllistymään ja kannustaminen johonkin tiettyyn aktiviteettiin on tyypillistä juurikin työvoimapolitiikan alalla (Honkanen 2018 ,133).

Täällä on puhuttu kannustinloukuista eli tuloloukuista ja byrokraloukuista. Sitten täällä on sanottu, että kyllä, niihin pitää puuttua, mutta tämä laki ei tätä tilannetta auta. Se on tietysti totta. Mutta kun me kaikki myönnämme, että näitä kannustinloukkuja on olemassa, sekä tuloloukkuja että byrokraloukkuja, niin kyllä kai sillä on ollut jonkinlainen vaikutus siihen, mikä on työttömän henkilön halukkuus ottaa vastaan esimerkiksi tarjolla olevaa pienipalkkaista keikkatyötä, jos työn vastaanottaminen ja työhön ryhtyminen ei juurikaan paranna hänen taloudellista tilannettaan tai tämän byrokraloukun vuoksi merkitsee hänelle jopa epävarmuutta toimeentulon hankkimisesta tiettyjen viikkojen aikana. (Zyskowicz 2018c.)

Hyvinvointivaltio siis pelastetaan tekemällä enemmän työtä ja nostamalla työllisyysastetta, jotta talouteen syntyy enemmän lisäarvoa ja sitä kautta hyvinvointivaltion kassaan kilahtaa enemmän verotuloja. Tämä on perustava viesti, jonka hallitus haluaa antaa ja se ohjaa koko aktiivimallista käytävää keskustelua. Oikeastaan tämä on koko aktiivimallin keskeinen tavoite, ja se todellinen syy koko lain säätämiseksi. Hyvinvointivaltio nähdään myös Sipilän hallituksessa niin keskeisenä instituutiona Suomessa, ettei se todellakaan halua leimautua sen purkajaksi, vaan pikemminkin korjaajaksi. Aktiivimallista puhutaan yhtenä keinona muiden joukossa, joka kokonaisuudessaan tähtää tähän edelliseen tavoitteeseen:

Tosiaan: työllisyysaste on yli 70 prosenttia. Tässä keskustelussa usein unohtuu se, että kiinnitetään huomio, sinällään ihan tarpeellisesti, tähän aktiivimalliin ja unohdetaan kokonaisuus. Se kokonaisuus on hallitusohjelma, jonka tavoite on 72 prosenttia. (Torvinen 2018a)

Edellinen puheenvuoro kuvasi aika hyvin myös sitä asiaa, miten tässä asiat tosiasiallisesti ovat. Mutta jos lähdetään siitä liikkeelle, mikä on tämän yhteiskunnan kaikkein suurin haaste, niin se on liian matala työllisyysaste. (Satonen 2017b.)

Ei siis jää millään tavoin epäselväksi, miten Sipilän hallituksen mielestä Suomi laitetaan kuntoon: palkkatyötä on tehtävä enemmän ja useamman suomalaisen toimesta.

6.2 Kansakotiin soitetaan Chicagosta

Työllisyysasteen nostamisen kannalta tavoitteet ja taustasyt ovat tulleet selväksi, joten seuraavaksi tarkoituksenani on esitellä niitä keinoja, joilla hallitus aikoo näihin tavoitteisiinsa päästä ja tätä kautta sitoa taloudellista diskurssia enemmän siihen, miten se muodostaa käsityksiä työstä ja työnteosta. Kuten jo hyvinvointivaltiotakin käsitellessä tuli ilmi, on pohjoismainen viitekehys tärkeä suomalaisessa työvoima- ja sosiaalipolitiikassa. Tämä näkyy vahvasti myös aktiivimallista käytävässä keskustelussa, jossa hallitus nostaa jatkuvasti esiin sen, miten Suomen työvoimapolitiikka tulisi ohjata enemmän kohti muiden Pohjoismaisten kaltaista mallia. Aineistosta käy myös ilmi se, miten useat kansanedustajat kertovat tutustuneensa ja tai käyneensä tutustumassa paikan päällä erilaisiin työvoimapolitiittisiin malleihin ulkomailla. Oikeastaan työvoimapolitiikan uudistamisessa käytännössä kaikki puhe, jossa viitataan mihin suuntaan tätä politiikkaa pitäisi olla viemässä kohdentuu pohjoismaiseen viitekehukseen ja siihen, miten muualla Pohjolassa on toimittu ja toimitaan:

Tähänhän tällaisilla aktivointijärjestelmillä, jotka Suomeen nyt tulevat 20 vuotta myöhemmin kuin muihin Pohjoismaihin, tähdätään. On havaittu kaikissa Pohjoismaissa, että ne lisäävät sitä todennäköisyyttä, että ihmiset hakevat itselleen työpaikan. (Vartiainen 2017a.)

Muiden Pohjoismaiden lisäksi mallia halutaan ottaa myös toisesta aktiivisen työvoimapolitiikan mallimaasta ja toisesta Suomessa perinteisestä ulkomaisesta viitekehuksesta, eli Saksasta. Tässä kohden voidaan myös nostaa toinen olennainen huomio, mikä koskee hallituksen näkemyksiä Suomen työvoimapolitiikasta. Tämä on työmarkkinoiden joustamattomuus:

Jos tätä työehtojärjestelmää ei haluta muuttaa, niin me olemme jatkuvasti näissä ongelmissa, että me yritämme korjata strategista virhettä tempputyöllistämällä tai joillain toisarvoisilla keinoilla, jotka eivät muuta tätä perusasetelmaa. Saksa 20 vuotta sitten oli kutakuinkin samanlaisessa tilanteessa kuin Suomi. Sosiaalidemokraattinen liittokansleri korjasi järjestelmän. Me olimme Suomen Pankissa talousvaliokunnan

kanssa, ja siellä näytettiin, kuinka Saksan työllisyys oli alkanut parantumaan sen jälkeen, kun työmarkkinoilla päästiin joustavampaan malliin, myös nuorisotyöttömien osalta. Eli tässä koko keskustelussa ei ole kausaliiteettia riittävästi, ei ymmärretä, mistä työttömyys johtuu, ja kun sitä ei haluta tunnustaa, niin toimenpiteetkin ovat vähän kyseenalaisia. (Lehti 2017b.)

Tässä yhteydessä on myös ensi alkuun hyvä ottaa esille se huomionarvoinen seikka siitä, kenelle hallitus kohdistaa puheensa. Koko opposition sijaan usein, varsinkin työmarkkinoiden joustamattomuudesta puhuttaessa, hallitus nostaa esille sen, miten muualla työmarkkinauudistuksia joustavampaan suuntaan on tehty nimenomaisesti sosiaalidemokraattien toimesta. Tällöin voidaan tulkita, että joustavampien työmarkkinoiden hyötyjä halutaan korostaa juuri Sosialidemokraattien suuntaan:

Totta kai näiden aktiivisuusvelvoitteiden tarkoitus on myös se, että ihmiset muuttaisivat työn perässä — hyvä pohjoismainen ajatus sekin, joka on ollut olennainen osa ja on muuten ollut olennainen osa myös sosiaalidemokratian politiikkaa kaikkialla Pohjolassa. On ihan hassua, että nyt hyvää, velvoittavaa aktiivisuuspolitiikkaa kritisoidaan sillä perusteella, että eri puolilla maata on erilaiset mahdollisuudet toteuttaa tällaisia velvoitteita. Totta kai on. Eihän nyt kaikkialla voi olla samanlaista, ja yksi pyrkimys tällaisilla ehdoilla on se, että ihmiset hakeutuisivat työn perässä. Minun täytyy oikein ihmetellä tällaista suhtautumista. Kun minä itse aikoinani liityin sosiaalidemokraattiseen puolueeseen, niin minä liityin siihen siksi, että se oli nimenomaan työn ja korkean työllisyyden liike. Nyt se on menossa jonnekin aivan muualle. Tanskassa, Saksassa ja Ruotsissa on nimenomaan sosiaalidemokraattien johdolla onneksi menty korkeamman työllisyyden suuntaan. (Vartiainen 2018g.)

Kritiikki osuneen lähelle Sosialidemokraattista puoluetta olevaa Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliittoa (SAK), sillä se vastusti aktiivimallia voimakkaasti⁶ (Mickelsson 2008, 109). Yleisemminkin opposition vasenta laitaa piikitellään useasti sillä varjolla, että aktiivimallia on ollut tuomassa suomalaisen työvoimapolitiikan toimenpiteeksi Vasemmistoliiton entinen puoluesihteerin Ralf Sund:

⁶ ks. esim: <https://www.sak.fi/ajankohtaista/uutiset/aktiivimalli-kykykattaa-tyottomia-hallituksen-jaarapaisyyss-vastuutonta>

Mistä sitten aktiivimalli mallina tulee, niin tässähan oli työmarkkinajärjestöjen kanssa niin sanottu kymppilista, jota neuvoteltiin, ja tämä liittyy siihen. Mallihan tuli STTK:n asiantuntijalta Ralf Sundilta, joka nyt ei mikään varsinainen oikeistolaisen arkkityyppi käsittääkseni ole. Ja miten hän on vielä viime vuonna kommentoinut tätä mallia: hän on sanonut, että kyllä meidän kannattaa muiden Pohjoismaiden tapaan kokeilla ihmisten herättelyä myös taloudellisella patistelulla, koska tiedetään, että sillä on vaikutusta ihmisten toimintaan. (Elo, 2018g.)

Taloudellisesta näkökulmasta aktiivimallin varjolla avataan myös keskustelua työmarkkinoiden joustavoittamisesta ja siten työehtosopimusten yleissitovuuden kaventamista. Ylipäänsä yleissitovuus ja työmarkkinoiden joustamattomuus on vahvasti esillä ja puheita analysoidessa kysymys herääkin, että onko hallituksen mielestä pahempi ongelma Suomen kannalta liian passiivinen työvoimapolitiikka vaiko liian jäykät työmarkkinat.

Laskeskelin, että kuinkahan paljon on näitä yleissitovuudesta aiheutuvia ongelmatapauksia, työttömiä, jotka ovat pitkään työttöminä, kun täällä Juhana Vartiainen sanoi, että 40 000 ihmistä voi olla sellaisia, jotka voidaan työllistää. Arvioisin, että meillä on 100 000 ihmistä, jotka ovat joutuneet työttömyysloukkuun sen takia, että meillä vallitsee yleissitovuusperiaate. (Lehti 2017b.)

Ammattiyhdistysliikkeen ja työnantajapuolen väliset neuvottelut nähdäänkin taloustieteessä olennaisena palkkajäykkyyttä aiheuttavana tekijänä. Palkkajäykkyydellä tarkoitetaan palkkatasoa, joka ei jousta tarpeeksi alaspäin, eivätkä työmarkkinat löydä palkkatasapainoan ja palkkataso jää täten liian korkeaksi. Ongelman ytimessä on ammattiliittojen vaatimat liian korkeat palkat, joihin yrityksiä edustavat työnantajajärjestöt suostuvat. (Ahokas, Alaja & Eskelinen 2018, 32.)

Työmarkkinoiden joustamisen vaatiminen ja yleissitovuuden heikentäminen kuuluu uusliberaalin talousajattelun piiriin, jossa valtion rooli taloudellisessa toiminnassa ja sitä kautta kansalaisten elämään osallistumisessa halutaan pitää mahdollisimman pienenä. Tässä tapauksessa Adam Smithiltä tuttua näkymätöntä kättä halutaan ohjaamaan myös työmarkkinoita ja siten ohjaamaan palkkatasoa ”luonnolliselle” tasolle. Uusliberalistien

haluavat pitää valtion roolin siis mahdollisimman pienenä, joten heidän suhtautumisensa hyvinvointivaltion kaltaiseen järjestelmään on luonnollisesti hyvin kriittistä. Uusliberalistisessa ajattelussa markkinoilla tapahtuva vaihdanta otetaan ”kaiken inhimillisen toiminnan ohjenuoraksi”, josta seuraa markkinoiden muodostuminen jopa eettiseksi doktriiniksi ja kaiken inhimillisen toiminnan perustaksi. (Riihinen 2011, 121; Harvey 2005, 2-3.)

Yleisenä havaintona koskien vaatimuksia joustavampia työmarkkinoita kohtaan on hallituspuolueen huomioon ottaminen, sillä kaksi kolmesta hallituspuolueesta on vahvasti sidoksissa työnantaja- ja tuottajapuolen etujärjestöihin. Kokoomus on läheisessä yhteydessä työnantajapuolen etujärjestöön, eli Elinkeinoelämän Keskusliittoon (EK) ja Keskustalla taas on vahva sidos Maataloustuottajien Keskusliittoon (MTK). Tässä on tosin otettava huomioon se seikka, että toisin kuin EK, on MTK yleinen maatalousväen etujärjestö, eikä ainoastaan pelkästään maataloustyöntekijöiden edunvalvoja. Yhtä kaikki molemmilla puolueilla on vahva sidos työnantajajärjestöihin, joten joustavampien työmarkkinoiden ajamista ei voida pitää järin suurena yllätyksenä. (Mickelsson 2008, 83, 344.) Kuten teoriaosuudessa jo tuli ilmi, jää työnantajalle enemmän työn tuottamaa lisäarvoa, mitä alhaisemmalla työn hinnalla työntekijä muuntaa luonnon antimia lisäarvoksi. Halvempi työn hinta on tätä kautta työnantajajärjestöjä lähellä olevien puolueiden intresseissä.

Edellistä tukee myös David Harveyn tulkinta uusliberalismista nimenomaan vastareaktiona teollistuneissa maissa tapahtuneelle vallan uusajolle, jolloin vanha eliitti menetti vanhaa valtaansa työväenluokalle. Tämä kehitys alkoi Toisen maailmansodan jälkeen ja korostui etenkin 1970-luvun alkupuolella ja valtaansa menettäneissä piireissä alkoi esiintyä voimakasta halua päästä palauttamaan asemansa entiselleen, mihin keinona nähtiin uusliberalistiset opit. Alkusyökäksenä tälle Harvey näkee myös 70-luvun alun talouskriisin, jolloin pääoman kasautuminen ajautui kriisiin työttömyyden ja inflaation yltyessä ennennäkemättömäksi stagflaatioksi. (Harvey 2005, 9-19.)

Uusliberalististen oppien vallatessa alaa tapahtui samalla paradigman muutos keynesiläisestä talouspoliittisesta ajattelusta, jossa oli mukana vahva sosiaalipoliittinen ulottuvuus. Tämä sosiaalipoliittinen ulottuvuus ei sen sijaan ole mukana uusliberalismiin vahvasti sidoksissa olevassa monetaristisessa talousteoriassa, sillä siinä valtion roolia kaihdetaan rahapolitiikkaa

lukuun ottamatta. Monetarismissa esimerkiksi korkojen korottamisen aiheuttama työttömyyttä ei nähdä ongelmana, koska työttömyyttä voidaan taas vähentää palkkoja alentamalla. (Riihinen 2011, 123.)

Uusliberaalit opit omaksuttiin myös Suomessa 90-luvun alussa, jolloin markkinoita vapautettiin entistä enemmän kilpailulle. Samalla valtion roolia alettiin supistamaan, mikä näyttäytyi esimerkiksi julkisen sektorin kulutus- ja investointimenojen supistamisena. Suomi omaksuikin ns. Washingtonin konsensuksen, jota oli kehitetty Maailmanpankin ja IMF:n kaltaisissa organisaatioissa. Keskeistä oli luonnollisesti markkinoiden avaaminen vapaalle kilpailulle, tukijärjestelmistä luopuminen sekä kaupan esteiden ja pääomaliikkeiden vapauttaminen. Tässä hengessä Suomessakin tapahtui ”politiikan koventuminen”, mikä näkyi esimerkiksi pankkikriisin aiheuttamien yksityisten ihmisten velkaloukkujen hoitamattomuutena. (Emt., 126-127.)

Hyvinvointivaltio ja uusliberalismi ovatkin kaksi vastakkaista ideologiaa, joten niiden sovittamisessa on omat melkoiset haasteensa. Uusliberalistisia reformeja hyvinvointivaltioon ajettaessa vedotaankin usein ”pakkotilanteeseen”, eli suoranaiseen vaihtoehtottomuuteen. Kuten jo luvun alussa kävi ilmi, tämä näkyy myös Sipilän hallituksen puheissa, jossa puhutaan hyvinvointivaltion pelastamisesta. Toinen tähän uusliberalismin ja hyvinvointivaltion kompleksiseen suhteeseen liittyvä huomionarvoinen seikka on se, ettei hyvinvointivaltiossa juuri kukaan halua leimautua uusliberalistiksi. (Emt., 126.) Tämä näkyy myös tämän tutkimuksen piirissä siten, ettei tutkimusaineistossa mainita kertaakaan sanaa uusliberalismi. Hyvinvointiyhteiskunta ja sen pelastusprojekti taas on kantava teema halki koko aktiivimallikeskustelun. Tämän havainnon perusteella voidaankin tulkita, että hallitus haluaa luoda kuvaa yhteisestä missiosta, jonka päämääränä on pelastaa kaikkia kansalaisia yhdistävä instituutio – hyvinvointiyhteiskunta.

Mikael Nygård onkin tulkinnut hyvinvointivaltion idean muuttuneen Suomen politiikassa merkittävästi viime vuosikymmenien aikana. Muutoksen takana on hänen mukaansa useita selittäjiä, jotka liittyvät mm. sosiaalipolitiikan liikkumavaran kutistumiseen talouden kansainvälistymisen ja yleisen epävarman taloustilanteen johdosta. Toisaalta koko Pohjoismaisen mallin hän on havainnut olevan ”voimakkaiden muutospaineiden edessä”.

Nygård näkee haaveissa siintävän ”hoikempi, liberaalimpi ja erityisesti kannustavampi hyvinvointijärjestelmä, jonka avulla ihmisille palautetaan osa siitä sosiaalista hyvinvointia koskevasta vastuusta, joka valtiolle on vuosien mittaan kertynyt, ja jolla yritysten kansainvälistä kilpailukykyä parannetaan.” Näillä diskursiivisilla keinoilla legitimoidaan hyvinvointivaltion muutosta kohti uusliberaalimpaa järjestystä ja sosiaalipolitiikan alistamista taloudellisille intresseille. Samassa sosiaalipolitiikkaa oikeutetaan lähinnä sen kannustavuudella ja siten tärkeellä talouskasvulle ja kansainväliselle kilpailukyvyllä. (Nygård 2015, 160-161.) Seuraavassa onkin kaksi esimerkkiä siitä, miten uusliberaalin doktriini näkyy myös Sipilän hallituksen puheissa:

Suomessa haaskataan rahaa kaikenlaiseen hyödyttömään elinkeinotukeen samalla, kun työvoimalle ja sen liikkuvuudelle ja työn ja ihmisen kohtaamiselle ei uhrata kuin pikkuriikkisen varoja. Tämä on suomalaisen yhteiskunnan valtava valuvika, ja jos tämän uskoo, silloin pitää olla valmis myös tekemään uudelleenpriorisointeja julkisissa menoissa. (Vartiainen 2017a.)

Kyllä minä olisin valmis ajattelemaan myös irtisanomisjärjestystä ja sitä koskevia lakeja, mutta minä olen myös aika varma siitä, että vapaampi yksilöllinen palkanmuodostus edesauttaisi ikääntyneiden palkkaamista, koska silloin ei olisi enää pakko korottaa samalla nuorempien tuottavuuskasvuun perustuvalla yleiskorotuksella joka ikisen palkkaa. (Vartiainen 2017a.)

Tällä perusteella voidaankin sanoa Sipilän hallituksen omaksuneen tällaiset edellä käsitellyn ohjenuoran täysin. Tämän kehityskulun ymmärtäminen tämän tutkimuksen kontekstissa on erittäin tärkeää, sillä ilman näitä huomioita, emme voi hahmottaa Sipilän hallituksen käsitystä työn ja työnteon roolia palkkatyön lisäarvoa tuottavasta merkityksestä. Edellä olenkin todistanut sen, miten hallitus ymmärtää tehdyn työn olevan hyvinvoinnin kanssa läheisessä yhteydessä. Työ on keskeisin rakennusaine Sipilän hallituksen hyvinvointivaltiossa, mutta toisaalta työn laadusta hallitus ei puhu. Samaten hyvinvointivaltion määrittely heidän näkökulmastaan rajautuu ainoastaan ulkomaisten työvoimapolitiittisten toimenpiteiden luettelemiseen, eikä esimerkiksi tulonjako- tai oikeudenmukaisuusseikkoja edes nosteta esille.

6.3 Tee työtä jolla on tarkoitus

Ehkäpä kuitenkin kaikkein mielenkiintoisin havainto koko taloudellisen diskurssin puitteissa on keskustelu, joka käydään työn ja tuottavuuden suhteesta, tai tässä tapauksessa pikemminkin se, ettei kyseistä keskustelua edes käydä! Tuottavuuden ja työn suhteesta puhutaan aineistossa ainoastaan neljä kertaa ja näissä kaikissa työn ja tuottavuuden suhde yhdistetään työmarkkinoiden joustamattomuuteen ja siihen, ettei Suomessa voi maksaa työntekijöille heidän tuottavuuteensa suhteutettua palkkaa. Sen taas koetaan aiheuttavan työmarkkinoille erilaisia jäykkyyksiä ja tilanteita, joissa esimerkiksi maahanmuuttajaa tai osatyökykyistä kannata työehtosopimuksesta johtuen kannata palkata. Tämä jos mikä on uusliberalismia aidoimmillaan. Työstä saatava palkan tulee määräytyä markkinaehtoisesti, eikä sosiaalipoliittisia, tai muitakaan tekijöitä, saa missään nimessä ottaa mukaan sotkemaan tätä kuvioita:

Toinen asia on se, että emme kaikki ihmiset ole samanlaisia: jotkut sopivat toisiin tehtäviin paremmin kuin toisiin tehtäviin. Mutta työnantaja periaatteessa, jos on yksityinen yritys, lähtee siitä lähtökohdasta, että työntekijän pitää olla tuottavuudeltaan sellainen, että hänen aiheuttamansa kustannukset ja tuottavuus ovat vähintään tasapainossa, mieluummin voitollisia. Jos näin ei käy, ennen pitkää se työsuhde loppuu. -- jos tämä työmarkkinoiden yleissitovuus olisi niin tehokas kuin luullaan, niin meillä ei olisi lainkaan työttömiä. Epäilen, että tässä on suuri ongelma, että tämän yleissitovuuden lainsäädännön takaa eivät kaikki pysty tulemaan TESin tuottavuustasolle, jolloin he jäävät helposti lyhytaikaisesti, ennen pitkää myös pitkäaikaisesti työttömäksi. (Lehti 2017b.)

Mutta sen sijaan voisi olla jonkin verran enemmän vapautta semmoisten ihmisten tapauksessa, joiden tuottavuus on alhaisempi, jotka muuten jäävät työttömäksi — täytyyhän nyt semmoisia [Puhemies koputtaa] saada miettiä — niin kuin Ruotsin metalliliitto juuri sopi maahanmuuttajanuorien osalta. (Vartiainen 2017a.)

Taloukasvua voidaan selittää kaikessa yksinkertaisuudessaan tuotannontekijöiden määrän lisääntymisellä; yksi perustava periaate bruttokansantuotteen kasvun mittareissa onkin se, kuinka paljon kansantaloudessa tehdään töitä. Tämä ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen

asia, eikä esimerkiksi voida sanoa tässä aktiivimallikontekstissa, että työllisyysasteen noustessa X:n verran Suomen tasavallan talous kasvaa suoraan verrannollisesti Y:n verran. Talouskasvu on kaikkea muuta paitsi pelkästään määrällistä kasvua työ mukaan lukien. Työn määrä on itse asiassa näin teoreettiselta pohjalta tarkasteltuna rajallinen, sillä edes Koskelan Jussi ei voi kyntää suotaan vuorokauden aikana yli 24 tuntia. Talouskasvuun liittyy keskeisenä osana työn tuottavuuden kasvu, josta elintason kasvu kumpuaa tosiasiallisesti myös Suomessa. Vuosien 1900-2011 välillä elintaso on Suomessa kasvanut 14-kertaiseksi, vaikka tehtyjen työtuntien määrä on laskenut kymmenen prosenttia samana aikana. Elintason kasvu siis syntyy työn tuottavuuden kasvusta, joka taasen syntyy teknologian kehityksestä, pääomaintensiteetin kasvusta ja työvoiman koulutustason noususta. Eniten näistä kasvuun vaikuttaa teknologian kehittyminen, sillä se mahdollistaa mm. tehokkaampien tuotantoprosessien toteuttamisen. (Pohjola 2012, 151-156.)

Aktiivimallin puitteissa hallitus kuitenkin keskittyy vain talouskasvun yhteen puoleen, eli työn määrän lisäämiseen, eikä ainakaan tässä kontekstissa ota huomioon työn tuottavuuden kasvattamista. Koulutuksesta sentään puhutaan työvoiman uudelleen kouluttamisen tukemisen muodossa, mutta toisaalta Sipilän hallitus muistetaan elävästi koulutusleikkauksistaan ja koulutuslupauksensa rikkomisesta⁷. Samalla puheissa toistuu se, miten suomalaiseen työvoimapolitiikkaan pitää hakea oppia ulkomailta yhtenä esimerkkinä Saksa, jossa Hartz-reformien puitteissa työmarkkinat ovat jakautuneet vahvasti kahtia heikosti tuottavien matalapalkka-alojen ja muiden kesken (ks. luku 2).

Sipilän hallitus käsittääkin työn taloudellisessa mielessä vahvasti lineaariseksi muuttujaksi, jota lisäämällä X määrä kasvaa talous Y:n verran. Samaten työn tuottavuus kasvaa Sipilän hallituksen papereissa yksinkertaisesti käyttämällä enemmän aikaa työntekoon. Toisin sanoen työ tuottaa lisäarvoa sitä enemmän, mitä enemmän työtä tehdään. Kuten huomasimme asia ei kuitenkaan ole todellakaan näin yksioikoinen. Se on tietenkin tosiasia, että mitä enemmän Suomessa tehdään palkkatyötä sitä enemmän valtion kassaan kertyy verotuloja, joilla hyvinvointiyhteiskuntaa rahoitetaan. Hyvinvointiyhteiskunta rahoitetaan siis välillisesti juurikin tuottamalla lisää pääomaa. Suomen kaltainen korkean teknologian sekä

⁷ IS 28.5.2015

koulutustason maa kuitenkin elää korkean tuottavuuden työpaikoista, eli paljon lisää pääomaa tuottavista työpaikoista, joten onkin mielenkiintoista, miksi Sipilän hallitus näkee työn määrän eikä sen tuottavuuden ensisijaisena keinona ”pelastaa” hyvinvointiyhteiskunta.

Työ käyttöarvoja tuottavana aktiviteettina onkin vahvasti sisäistetty heidän puheissaan, mutta se kenelle näitä käyttöarvoja tulee allokoida ei suoraan tule ilmi. Diskurssintutkimuksen keinoin olen kuitenkin selvittänyt sen, ettei Sipilän hallituksen tosiasialliset käsitykset oikeudenmukaisesta tulonjaosta, eli ”työn hedelmien” jakamisesta ole sama, kuin voisi suoraan puheista uskoa. Jokaisen on kyllä tehtävä työtä leipomalla yhteistä ”kakkua”, mutta se, minkä kokosiin palasiin kakku jaetaan onkin erilainen riippuen siitä, mitä sanotaan suoraan. Hyvinvointiyhteiskunnan käsitettä jatkuvasti esillä pitämällä syntyy käsitys pyrkimyksestä mahdollisimman tasaiseen tulonjakoon ja vahvaan sosiaalivaltioon, mutta tosiasiasa tehty politiikka onkin täysin päinvastaista.

7. Paimentava diskurssi

Kolmas diskurssi käsittelee valtion roolia ja työn ja työnteon välineellistä roolia vallankäytön muotona. Vallankäytön muotojen analysoiminen palkkatyön näkökulmasta on luonnollista etenkin tässä kontekstissa, jossa tutkimuskohteena on valtion toimeenpanovaltaa käyttävä instituutio. Palkkatyö ei ole pohjimmiltaan ole vapaata, sillä solmiessaan työsuhteen työntekijä joutuu alistetuksi kurille sekä pakolle. Palkkatyöläiset ovat tietenkin esimerkiksi orjiin, pakkotyöläisiin tai sopimuspalvelijoihin verrattuna vapaammassa asemassa siten, että he voivat irtisanoa työsopimuksensa ilman talouden ulkoista pakkoa. Samaten työntekijä ei palkkatyösuhteessa täysin alistu työnantajan sanelemiin ehtoihin, vaan kyseessä on ainoastaan sovitun työpanoksen luovuttaminen työnantajan käyttöön. Vaikka siirtyminen palkkatyöhön oli työntekijöiden näkökulmasta suuri vapauttava askel, on otettava huomioon, että tämä vapaus on silti ainoastaan rajallista. Työnantajan ja työntekijän suhde on edelleen epätasapainoinen. (Kocka 2016, 127-128.)

Ensimmäisessä luvussa käsittelin työtä ja työntekoa yksilön näkökulmasta, joten tässä kolmannessa analyysiluvussani on huomioni kohteena Sipilän hallituksen käsitykset valtion

roolista työn ja työnteon näkökulmasta. Olen nimennyt tämän kolmannen diskurssin Michel Foucaultin hengessä paimentavaksi diskurssiksi, sillä valtion rooli hahmotetaan tässä kontekstissa paimentamaan ihmisiä kohti työnteoa. Koko aktiivimallin tarkoituksenakin on heidän itsensä parhaakseen, eli hyväntahtoisesti ohjata ihmisiä tekemään enemmän, joten kyseessä on paimentamisen muoto. (Foucault 2010, 129-132.) Toisaalta kyseessä on myös patistaminen, sillä hallitus pyrkii ohjaamaan kansalaisia haluamaansa suuntaan. Yhtä kaikki paimentavia elementtejä aktiivimallista käydystä keskustelusta on löydettävissä melko paljon, joten käynkin niitä läpi tässä luvussa tarkemmin.

7.1 Oman taloudellisen hyödyn maksimointi

Hallitus näkee valtion roolin työllisyyspolitiikan näkökulmasta olevan suuri ja sen velvollisuus sekä oikeus on ohjata ihmisiä työllistymään erilaisin keinoin. Yksilöt ovat rationaalisia ja omaa etuaan ajattelevia toimijoita, joten mm. erilaisten taloudellisten ohjauskeinojen käyttäminen on jopa välttämätöntä ihmisten käyttäytymisen ohjaamisen kannalta. Suomalainen järjestelmä nähdään passivoivana ja työhön kannustamattomana, ja hallituksen sisällä onkin vahva konsensus siitä, että aktivoivia toimenpiteitä tarvitaan juuri tästä syystä:

Mutta me tiedämme, miten ihmiset käyttäytyvät. Ihminen on rationaalinen olento. Työttömät ovat ihan yhtä viisaita kuin kaikki muutkin, enkä usko, että he ovat yhtään sen laiskempia, he ovat saattaneet olla huono-onnisempia, ja tällaisia käyttäytymisvaikutuksia on. Eli työttömyyden alenemisen vaikutusta tässä haetaan. (Vartiainen 2017a.)

Mutta itse tästä asiasta: Kun täällä on arvuuteltu hallituksen ihmiskuvan perään, niin oma ihmiskuvani on ainakin sellainen, että ihminen on rationaalinen olento, joka reagoi kannusteisiin ja toimii niiden mukaan, ja jos työn aktiivisempaan hakemiseen on olemassa taloudellisia kannusteita, todennäköisesti ne silloin vaikuttavat toimintaan ja ehkä sitten aika monessa tapauksessa aiempaa parempaan työllistymiseen johtavat. (Rydman 2017c.)

Vahva viesti, jonka hallitus nostaa esille ihmisten ohjaamisesta kohti työnteoa on se, että kaikki työ on yhtä lailla arvokasta ja yksilöllä on velvollisuus tehdä mitä tahansa työtä

elantonsa eteen. Samaten yksilön velvollisuutena on ottaa vastaan esimerkiksi osa-aikaista työtä tai lyhyitä keikkatöitä; tärkeintä kuitenkin on, että tekee edes jotain työtä. Työsuhteen laadulla tai yksilön koulutustaustalla ei niinkään ole väliä, vaan jotakin työtä on ylipäänsä tehtävä:

Aktiivimallin tarkoituksenaahan on, että työttömiä saa aiempaa enemmän hakeutumaan myös lyhytkestoiseen tai osa-aikaiseen työhön koko työttömyyden ajan, jos ja kun parempia työpaikkoja ei ole tarjolla. (Suutari 2017b.)

Te olette siis sitä mieltä, että ei ole mieltä tarjota esimerkiksi akateemiselle henkilölle ja edellyttää häntä vastaanottamaan jotakin työtä, joka ei vastaa hänen akateemista koulutustaan? Minä olen aivan eri mieltä. Minä olen samaa mieltä kuin edustaja Lohi, että kaikki työ on arvokasta, ja myös tälle teidän mainitsema akateemiselle ihmiselle on hyvä, että hän ei pelkästään kotiin jää odottamaan sitä oman alansa mukaista työpaikkaa, jos sellaista ei ole näköpiirissä, vaan hän ryhtyy muuhun työhön. (Zyskowicz 2017b.)

Yksilön käsittäminen rationaalisena toimijana on edellisessä luvussa käsitellyn uusliberaalin talousopin peruspilari. Ajattelun markkinaehtoistumisen johdosta tämä vaikutus näkyy työvoimapolitiisessa keskustelussa edellä mainitulla tavalla. Työmarkkinat ja hyödykemarkkinat nähdään samanlaisia periaatteita noudattavina markkinoina, joissa työn hinnan sopeutuminen, eli palkkataso, saa aikaan työn kysynnän ja tarjonnan välisen tasapainon. Rationaalinen yksilö siis tässä ajattelussa hakeutuu töihin siinä pisteessä, kun se on hänelle taloudellisesti kannattavaa. (Ahokas, Alaja & Eskelinen 2018, 28-29.)

Tästä onkin luonnollista siirtyä käsittelemään kannustinloukkuja, joiden poistamisen hallitus määrittelee yhdeksi päätehtävistään työllisyyspolitiikan kokonaisuutta hahmottaessaan. Kannustinloukut ovat suoraan yhteydessä ajatukseen ihmisestä rationaalisena ja omaa etuaan ajattelevana toimijana. Sivusin kannustinloukkuja jo taloudellista diskurssia käsittelevässä luvussa, mutta ilmiön huomioon ottaminen myös paimentavan diskurssin näkökulmasta on olennaista, sillä kyseessä on pyrkimys ohjata ihmisten käyttäytymistä taloudellisten ohjauseinojen avulla. Näiden ohjauseinojen avulla hallitus pyrkii tekemään työnteosta aina kannattavaa, jotta rationaalisesti toimivat yksilöt hakeutuisivat töihin. Tämä on koko

aktiivimallin yksi peruspilareista: ohjata ihmisiä aktivoitumaan taloudellisten ohjauskeinojen avulla:

Ei missään nimessä omaatuntoa kolkuta, päinvastoin tuntuu erittäin hyvältä, että hallitus edistää omaa työllisyyspoliittista ohjelmaansa, jonka kantava linja kuitenkin on ollut kaikissa esityksissä se, että pyritään purkamaan kannustinloukkuja sekä porkkanan että kepin kautta ja että varmistamme sen, että kaikissa tilanteissa työn tekeminen on aina joutenoloa kannattavampaa. (Rydman 2017a.)

Arvoisa puhemies! Minun linjani on kuulemma kylmä tai kova, mutta se niin kuin tämä aktiivimalliajattelukin perustuu kyllä vankkaan käyttäytymistieteelliseen tutkimukseen siitä, millä tavalla ihmiset oikeasti käyttäytyvät. Ilman että kenenkään siitä tarvitsee teatraalisesti tekoloukkaantua, taloudelliset kannustimet vaikuttavat työttömyysasteeseen eli se, miten houkuttelevaa on olla työn tulonsiirroilla taloudellisesti verrattuna siihen, että on töissä. Tästä on ihan valtava tutkimusnäyttö, ja siksi tämä puhe, että jollain tavalla ihminen on unohtunut tässä, on minusta ihan kaistapäistä. Minun mielestäni tämä perustuu nimenomaan siihen, että yritetään vähän ymmärtää, miten ihmiset toimivat, ja saada sitten aikaan käyttäytymismuutoksia, joilla me saamme työttömyyttä alas, tätä Pohjois-Euroopan korkeinta työttömyyttä alas. (Vartiainen 2018c.)

Erityisen huolissaan hallituksessa ollaan nuorista ja heidän passivoimisestaan, johon valtion ohjauskeinojen nähdään olevan avainasemassa. Nykyisenkaltainen politiikka on useaan kertaan todettu olevan hallituksen mielestä liian passiivista, mutta tässä yhteydessä ilmenee sen hahmottaminen väärydeksi nuoria kohtaan. Passivoiminen koetaan suorastaan moraalittomaksi teoksi tulevia sukupolvia kohtaan. Nuorten miesten syrjäytyminen nousee esiin toistuvasti ja tätä ryhmää käytetäänkin esimerkinomaisesti lukuisia kertoja puhuttaessa syrjäytymisen käytännön toteutumisesta:

Toinen suuri kuva on se, että nuoret miehet syrjäytyvät tänä päivänä erittäin pahasti. Meidän pitää tehdä enemmän, jotta heidät saadaan työelämään. Suuri kuva on se, että tässä pitää miettiä eri keinoja. (Ala-Nissilä 2017b.)

Tämä on ollut erityisesti, sanotaanko täysin moraalitonta meidän nuoria suomalaisia kohtaan siinä, että me emme ole kannustaneet nuoria työllistymään, vaan me tiedämme, että on aitoja tarinoita... Olen ollut todella läheisissä tekemisissä näitten työllisyshankkeitten ja työttömien kanssa, ja heidän kokemuksensa on ollut se, että ei, suomalainen yhteiskunta ei kannusta työntekoon, vaan nimenomaan jos nuori ihminen saa rahaa enemmän kotiin kuin sillä, että hän ottaa työtä vastaan, niin ei se voi olla oikein tätä nuorta kohtaan, ja tässä me olemme tehneet sen karhunpalveluksen. (Jarva 2017b.)

Tässä kohtaa voimme jälleen todeta sen, että työ on palkkatyön yhteiskunnassa keskeinen sosiaalisen suhteen muoto. Syrjäytyneet työttömät nuoret käsitetään automaattisesti yhteiskunnan ulkopuolisiksi jäseniksi, jos he eivät käy palkkatyössä. Hallituksen puheissa työnteko ja sosiaaliset suhteet korreloivat vahvasti, eikä etenään nuorilla työttömillä ole hallituksen puheissa kovinkaan mairittelevat tulevaisuudennäkymät edessään ilman työllistymistä.

Tässä ollaankin foucault'laisen paimenvallan määritelmän ytimessä. Paimenen tehtävä on ohjata laumaansa oikeaan suuntaan ja otettava huomioon paimennettavansa yksilöinä, jotka muodostavat kokonaisen lauman. Hänen velvollisuutenaan on tehdä kaikkensa koko lauman puolesta, mutta hänen on myös tehtävä kaikkensa lauman yhden jäsenen puolesta. Lisäksi paimenvalta on aina hyvää ja paimen ajattelee vain laumaansa ja sen hyvinvointia, eikä mitään ulkopuolista edunsaannin mahdollisuutta. Huonon paimenen ominaisuuksiin kuuluu ulkoinen hyödyntävoittelu laumansa kustannuksella. Paimenvallan hyvyys tulee sen välittävästä luonteesta, jossa paimenen tehtävä on tuoda laumansa jonkin hyvin äärelle, kuten Foucault itse kuvailee tätä lammaslauoman tuomisena laitumelle. Sipilän hallituksen näkökulmasta tämä tarkoittaa laumansa, eli kansalaisten, ohjaamista kohti hyvää, mikä on aktiivisempi osallistuminen työmarkkinoille ja siten yhteiskuntaan. (Foucault 2010, 132-133.)

7.2 Keppiä ja porkkanaa

Ihmisten toimintaa ohjallaan heidän motivaationsa kautta tehdä erilaisia asioita. Näitä keinoja on kahdenlaisia: positiivisia ja negatiivisia. Positiivisten kannustinten puolelle kuuluvat

mm. palkkiot, etuudet, bonukset ja optiot. Negatiivisten kannusteiden puolella taas kuuluvat uhkaukset, karenssit, sakot ja rangaistukset. Positiivisten ja negatiivisten kannusteiden käyttö on yleistä halki ihmiselämän eri osa-alueiden ja ihmiset jakavatkin niitä toisilleen eri muodoissa ja eri yhteyksissä. Yhteiskunta onkin suuri kannustinten verkko, jossa esimerkiksi opiskelijoita ohjataan kohti työelämää vähentämällä opintotukia tai vaihtoehtoisesti eläkeläisiä houkutellaan pysymään töissä pidempään eläkebonuksien avulla. (Björklund & Hallamaa, 151-152.)

Paimentava vallankäyttö ja sen ominaisuus sekä pyrkimys hyvään ilmenee siinä, miten hallitus puhuu keinoistaan ohjata kansalaisiaan kohti työelämää juurikin hyvän kautta. Tämä ilmenee paimentavan diskurssin koostumisesta lähinnä auttamisen ja kannustamisen kautta tapahtuvasta puheesta sekä toiminnasta kohdistuessa työttömiin. Valtion toimien käsittelyssä keskitytäänkin puhumaan lähinnä positiivisen kautta negatiiviseksi miellettyjen kuvauksien jäädessä taka-alalle, joskin niistäkin puhutaan, mutta yleensä sivulauseissa tai muuten ohimennen mainiten. Porkkanaa halutaan siis nostaa enemmän esille kuin keppiä:

Hyvät kansanedustajat! Aiemmissä debattipuheenvuoroissani olen lausunut kantani tästä aktiivimallista, joten tässä yhteydessä työdyn siltä osin toteamaan vain sen, että ymmärrän, että oppositio on ottanut tästä hallituksen esityksestä kaiken ilon irti [Eero Heinäluoma: Päinvastoin! — Välihuutoja vasemmalta] — tarkoitan poliittisessa mielessä — koska tässä esityksessä on myös kieltämättä tämä patisteluelementti. (Zyskowicz 2017b.)

Eli tavallaan se työllistymistodennäköisyys nousi jo ennen kuin harjoittelu tai aktivointijakso alkoi, eli ihmiset hakivat aktiivisemmin työtä, koska he halusivat välttää tällaiset toimenpiteet. Tämä oli tietysti pikkusen kiusallinen tulos sekä poliittiselle oikeistolle että vasemmistolle, koska oikeistonkaan ei ole kiva sanoa, että tämä meidän politiikka nyt perustuu tällaiseen keppiin tai patistukseen (Vartiainen 2107a.)

Hallituksen työllisyyspoliittinen linja on edelleen linjassa yleiseurooppalaisten trendien kanssa, sillä kannustinten ja sanktioiden kaltaisten toimenpiteiden käyttöönotto on nähty 90-luvun alusta alkaen enenevässä määrin työllisyyttä edistävinä toimenpiteinä. Taustalla tässä on 90-luvulla tapahtunut ajattelutavan muutos, jossa työttömyys nähtiin työvoiman

kysyntäpuolen häiriönä ja sitä voitiin korjata esimerkiksi vientiä elvyttävällä talouspolitiikalla. Laman aikana asetelma kuitenkin kääntyi pääläelleen ja kiinnostus siirtyi enemmänkin työnvoiman tarjontapuolelle, jolloin huomio kiinnittyi erityisesti *rakenteellisen työttömyyden* poistamiseen. Tällä tarkoitetaan työmarkkinoiden toimintaa vääristävien rakenteiden purkamista ja työttömien voimakkaampaa aktivointia, sillä rakennetyöttömyysteorian näkökulmasta vääristävät rakenteet ja työelämän muutokset yhdessä aiheuttavat työttömien passivoitumista. Keskiössä oli yksilöiden rationaaliseen kalkylointiin perustuva toiminta, eli työttömyysturvaa oli alennettava, jotta työttömänä oleminen olisi vähemmän kannattavaa verrattuna työn tekemiseen. (Ervasti 2018, 151-153.)

Mutta kuten jo mainitsin, aktiivisen työvoimapolitiikan perusteista huolimatta, on hallitus puheissaan etenemässä pääosin porkkana edellä. Aktiivimallin toimenpiteistä halutaan antaa positiivinen kuva, jolla nimenomaan tuetaan ja kannustetaan rationaalisia yksilöitä työllistymään, eikä suoranaisesti pakoteta. Jo muutamaan kertaan sivutut kannustinloukut ja niiden purkaminen ovat yksi tapa hallituksen mielestä lisätä työnteon kannustavuutta, kuten myös työttömyyspäivärahan suojaosan nostaminen sekä työn vastaanottaminen muualtakin kuin omalta kotiseudulta. Valtion näkökulmasta nämä ovat tärkeitä kannustimia, joilla työttömiä pyritään aktivoimaan ja siten saamaan palkkatyön piiriin. Tämä näkyy esimerkiksi seuraavassa puheenvuorossa:

Arvoisa puhemies! Täällä peräänkuulutettiin sitä, että tällaisen eräänlaisen sanktioinnin oheen tai edelle pitäisi asettaa palkitseminen työnteosta. No, näinhän juuri on tehty, kun jo muutama vuosi sitten säädettiin, että työtön voi ansaita 300 euroa kuukaudessa ilman, että se vähentää hänen työttömyysturvaansa. Ja vaikka tämäkään toimi ei luonut sinänsä yhtään ainoata uutta työpaikkaa, niin kummasti vain tuhannet ja kymmenentuhannet työttömät ovat voineet keikkatöitä saada niin, että ovat tämän 300 euroa kuukaudessa ilman työttömyysturvan menettämistä voineet tienata — ja tienanneet. (Zyskowicz 2017a.)

Kannustamisen lisäksi ihmisiä on valtion toimesta autettava työllistymään. Auttamisen teemat ovatkin vahvasti esillä valtion roolia työttömyyspolitiikan saralla käsiteltäessä ja erityisen huomion kohteena ovat erilaisten työllistämistä edistävien palveluiden, kuten TE-toimistojen

lisäresursointi. Yksilöiden erilaisten tarpeiden ja henkilökohtaisten ominaisuuksien huomioon ottaminen on hallituksen antaman viestin ytimessä. Jokainen työtön nähdään yksilönä ja omainlaisten palveluiden räätälöiminen henkilökohtaisen tarpeen mukaan on tärkeää aktivointitoimenpiteiden kannalta, jotta mahdollisimman moni voi mahdollisimman tehokkaasti hyötyä näistä palveluista. Tämä on jälleen esimerkki foucault’laisen paimenvallan käytöstä hallituksen toimesta kansalaisia kohtaan, sillä paimenvalta kohdistuu juurikin ”moneuteen” (Foucault 2010, 133–134).

Aktiivisen työnhaun tuen ja työnhakijoiden paremman palvelun toteuttamiseksi hallitus päätti viime viikolla kehysriihessä työministeri Jari Lindströmin esityksestä lisätä työ- ja elinkeinotoimistojen eli TE-toimistojen henkilöresursseja yli 200 henkilötyövuodella. Tämä on tärkeä toimenpide ja apu monelle työttömälle. Ensi vuonna lisähenkilöstön palkkaamista varten lisätään talousarvioon yli 10 miljoonaa lisämäärärahaa ja tänä vuonna tässä lisäpalkkauksessa hyödynnetään aiempia määrärahoja. Hyvä, että työtä etsivä saa entistä henkilökohtaisempaa apua ja tukea. (Heinonen 2018c.)

Aktiivisessa työvoimapolitiikassa, ja etenkin tanskalaisessa flexicurity-politiikassa työttömille tarjottujen henkilökohtaisten palveluiden merkitys on suuri (ks. luku 2). Sipilän hallitus kuitenkin jatkuvasta pohjoismaiseen viitekehykseen sitoutumisesta huolimatta on TE-palveluidensa uudistamisen suhteen seuraamassa jotain aivan muuta mallia. Hallitus alkoi vuonna 2016 valmistelemaan kasvupalvelulakiesitystä (aineistossa viitataan usein kasvupalvelupilottiin), jossa määriteltiin työvoimapalveluiden järjestämis- ja tuottamissuhteisiin. Tähän malliin siirtyminen olisi tarkoittanut käytännössä pohjoismaisen mallin hylkäämistä ja siirtymistä kohti australialaista mallia, jossa erinäisillä markkinamekanismeilla olisi enemmän roolia työllistämispalveluiden tuotannossa. Tämä kuitenkin kaatui SOTE-uudistuksen tapaan perustuslaillisten ongelmien vuoksi, joten julkisen sektorin rooli työvoimapalveluiden järjestävänä tahona säilyy suurempana, kuten vaikkapa Saksassa tai Hollannissa. (Arnkil & Spangar 2018, 253-254.)

Aktivointipolitiikassa porkkanan erottamaton kaveri on kuitenkin keppi, ja sen käyttöä perustellaan pakollisena pahana. Keppitoimia ei siis sinänsä haluttaisi käyttää, mutta tällainen patistamiseen perustava toimintatapa on välttämättömyys rationaalisten toimijoiden

ohjaamiseen. Sanktioinnista puhuessaan hallitus kuitenkin pyrkii lieventämään niiden vaikutuksia korostamalla niiden olevan melko lieviä toimenpiteitä ja ennen kaikkea välttämättömiä kokonaisuuden kannalta. Samalla tuodaan esille se, miten sanktioiden välttämiseen on helppo keino: aktivoituminen:

Pitää muistuttaa, mistä tässä on kysymys. Tässä on kyse tästä mahdollisesta sanktiosta. Jos aktiivisuutta ei riittävästi ole ollut tai sitten ei ole löytynyt muista syistä sitä työpaikkaa, niin kolmen kuukauden aikana per kuukausi 1,5 prosenttia pienennetään sitä työttömyysturvaa. [Eduskunnasta: 4,65!] — 4,65 kolmen kuukauden aikana. [Puhemies koputtaa] — Ei tämä niin dramaattinen asia ole, mutta uskon, että tällä on merkittävät työllisyysvaikutukset kuitenkin. (Turunen 2017b.)

Tämä on kaikissa Pohjoismaissa hyvin yleinen toimintatapa, joka vain nyt viiveellä on sitten tulossa Suomeen. Tanskassa on sellainenkin toimintatapa, että jos ihminen ei tartu niihin tilaisuuksiin, joita on tarjolla, niin voidaan uhata jopa kaikkien tulonsiirtojen eväämisellä kokonaan. Tässähän ei ole likimainkaan sellaisesta kysymys. (Vartiainen 2017a.)

Kepillä patistaessaankin hallitus on kuitenkin edelleen hyvän paimenen asemassa, sillä se haluaa toimia kokonaisuudessaan laumansa parhaaksi. Se haluaa patistaa etenkin nuoret miehet kotoaan sosiaalisen elämän, eli palkkatyön pariin. Rationaalisesti kalkyloivat yksilöt se haluaa patistaa palkkatyön piiriin tuottamaan lisää käyttöarvoja kansantalouteen passiivisen työttömyystukien nostamisen sijasta. Hyvä paimen ei tietenkään käytä pelkkää keppiä paimentamiseen, vaan ohjaa laumaansa oikealla, tässä tapauksessa palkkatyön, tielle myös laupeasti porkkanalla houkutellen.

8. Johtopäätökset

Olen tässä tutkimuksessa käsitellyt Sipilän hallituksen käsityksiä työstä ja työnteosta aktiivimallin kontekstissa ja havaintojeni perusteella olen koostanut kolme eri diskurssia, jotka ovat eettinen, taloudellinen ja paimentava. Minkälaisia johtopäätöksiä voimme sitten näiden havaintojeni perusteella tehdä? Ensinnäkin teoreettinen lähtökohta, jonka mukaan elämme palkkatyön yhteiskunnassa, jossa ihmiselämän perustava osa-alue on ansiotyö, ja sen kautta

osallistuminen yhteiskuntaan elää ja voi hyvin Sipilän hallituksen puheissa. Voimmekin siis alkuperäiseen tutkimuskysymykseemme heti alkuun vastata, että Sipilän hallituksen näkökulmasta palkkatyö on ihmiselämän perustava osa-alue ja tapa osallistua yhteiskuntaan. Tässä johtopäätösluvussa käyn läpi oman näkemykseni siitä, miksi asia on näin ja mistä seikoista tämä käsitys koostuu.

Väitän, että Sipilän hallitus puhuu työstä ja työnteosta käsittäen sen luonteen olevan edelleen samanlainen kuin vanhassa teollisuusyhteiskunnassa, vaikka Suomen kaltaisen korkean koulutusasteen ja kehittyneen teknologian yhteiskunnassa on jo siirrytty vahvasti jälkiteolliseen palveluyhteiskuntaan. Jo Simo Aho tämänkin tutkimuksen teoriaosuudessa vahvasti mukana olleessa teoksessaan *Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana* puhuu tähän liittyvästä ilmiöstä, eli palkkatyön normalisoinnin vaikeutumisesta *jälkifordistisessa yhteiskunnassa* – ja tästä on aikaa yli 30-vuotta. Hän väittää fordistisen, poikkeuksellisen talouskasvun ja hyvinvointivaltion laajentumisen ajan päättyneen joko toistaiseksi tai lopullisesti. Näin jälkikäteen voidaan sanoa, että se aika tuli päätökseen ja mitä luultavammin lopullisesti. (Aho 1988, 153.)

Ymmärtääksemme ilmiötä kokonaisvaltaisemmin meidän on palattava ajassa taaksepäin ja käsiteltävä sitä kehitystä, mikä johti teollisuusyhteiskunnasta jälkiteolliseen. Tällä hetkellä elämme murrosvaihetta, jossa työn luonteen muutosta ei aina ymmärretä, kuten Sipilän hallituksenkin tapauksessa. Yhtenä olennaisena osana tässä on jo edellisessä kappaleessa mainittu jälkifordismin käsite, jonka ymmärtääksemme meidän on luonnollisesti tunnettava fordismin käsite ja siihen sidottuna yhteiskunnan kehityskaari teollisesta jälkiteolliseen.

1700-luvulla alkaneen teollisen vallankumouksen johdosta teknologian kehitys ja sen aikaansaama koneiden kehittyminen synnytti uudenaikaisen tavan valmistaa kulutustuotteita, joka mullisti tavan käyttää ihmistyövoimaa. Teollisuuden massatuotanto mahdollisti tuotantoprosessin pilkkomisen pieniin osiin, jonka hallitsemiseen ei vaadittu juurikaan opettelua tai koulutusta. Ideaa kehitti Frederick W. Taylor, joka halusi rationalisoida tuotantoprosessia edellä mainituin keinoin. Hän teki suuren määrän erilaisia kokeita, joiden avulla hän pyrki saamaan kaiken hyödyn irti työprosessiin laitetusta työpanoksesta ja pääomasta saamalla esimerkiksi yksittäisen koneen toimimaan täydellä tehokkuudellaan.

Idea kehitti eteenpäin yhdysvaltalainen autotehtailija Henry Ford ja tällaista teollisen tuotteen valmistusfilosofiaa kutsutaan usein fordismiksi. Hän kehitti Taylorin ideoita käytäntöä varten Fordin legendaarisen T-mallin valmistusta silmällä pitäen Detroitin tehtaallaan 1900-luvun alussa. Usein sanotaan, että Henry Ford kehitti nykyaikaisen liukuhintaan perustuvan massavalmistuksen, jossa suuri joukko työntekijöitä suoritti yksittäisen toimenpiteen auton valmistusta varten ja josta liukuhinnalla valmistui valmis lopputuote, eli tässä tapauksessa auto. Fordin innovaatiot mullistivat autoteollisuuden ja niiden avulla T-mallin valmistusaika lyheni yhteen kymmenesosaan entisestään. Tämän lisäksi ennen kaikkea hinta laski ja tuotantomäärät nousivat, kumpikin merkittävästi ja täten auton hankinta tuli mahdolliseksi huomattavasti suuremmalle joukolle ihmisiä. (Strangleman & Warren 2008, 109-111).

Fordismi mahdollisti etenkin Toisen maailmansodan jälkeiselle yhteiskunnalle leimaa antaneen yhteiskuntakehityksen mallin, jonka peruspiirteitä on ”suhteellisen halpojen kestokulutustavaroiden teollinen massatuotanto ja työväestön kulutusmahdollisuuksien kohoaminen.” Työ ja kulutus alkoivat kulkea käsi kädessä, mikä mahdollisti kummankin yhtäaikaisen laajenemisen. (Aho 1988, 70-71.) Yhdistettynä aikaisemmin läpikäytyihin keynesiläisiin talouspolitiikan periaatteisiin voidaan sanoa, ettei ole ihme, miksi palkkatyöstä tuli niin keskeinen instituutio läntisissä teollisuusmaissa, kuten Suomessa Toisen maailmansodan jälkeen.

Pääsemme tästä jälleen työn perimmäisen olemuksen äärelle ja Hannah Arendtin ajatteluun. Kuten teorialuvussa tuli esille, on työstä tullut ihmisen aktiviteeteista kaikkein jaloin ja kaikista työn tuotteista teollisen valmistusprosessin kehittymisen johdosta työn tuotteita. Teollinen vallankumous on muuttanut täysin valmistamisen ja työn välisen suhteen ja se onkin korvannut valmistamistaidon työnteolla. Työn tuotteiden kohtalo on tulla kulutetuksi, toisin kuin valmistamisen tuotteiden, joiden on tarkoitus tulla käytettäväksi. Koneiden kehittymisen johdosta työprosessi on kiihtynyt luonnottoman nopeaksi ja työ on vallannut myös valmistamisen alueen, jolloin valmistamisen tuotteista on myös tullut kuluttamisen kohteita. Työn loppumattoman syklisen luonteen johdosta kaikesta tuotannosta tulee loppumatonta ja nykyään kulutammekin entisiä valmistamisen esineitä kulutustavaroiden tapaan. Kulutamme autoja, taloja ja huonekaluja samaan tapaan kuin luonnon antimia, jotka ehtivät pilaantua,

ellei niitä tarpeeksi nopeaan tahtiin syötetä takaisin elämänprosessiin. (Arendt 2017, 128-129.)

Arendtin mukaan elämmekin ”kuluttajien yhteiskunnassa”, jossa ”työ ja kuluttaminen ovat vain saman prosessin kaksi eri tasoa.” Taustalla tässä on juurikin työn kohoaminen kaikista arvostetuimmaksi aktiviteetiksi ja siten kaikkien aktiviteettien kohoamisesta yhteisen nimittäjän alle, jona toimii perustarpeiden turvaaminen ja niiden runsaudesta huolehtiminen. Kulutusyhteiskunnassa kaiken toiminnan tulee tähdätä elannon hankkimiseen. Moderneissa työn teorioissa työ lähes yksimielisesti määritellään leikin vastakohtaksi ja alennetaan kaikki vakavat aktiviteetit elannon hankkimiseen. Täten kaikki aktiviteetit, jotka eivät tähtää yksilön tai yhteiskunnan välttämättömän elämänprosessin ylläpitämiseen määritellään leikiksi riippumatta niiden tuotoksista. (Arendt 2018, 131.)

Emme voi olla näkemättä tätä käsitystä työstä Sipilän hallituksen puheissa. Analyysissä läpikäymieni seikkojen pohjalta voidaan nähdä se, miten kaiken vakavan toiminnan tulee tähdätä elannon hankkimiseen ja elannon hankkiminen on ihmiselämän keskeinen osa-alue. Lisäksi taloudellisesta näkökulmasta kulutusyhteiskunta toimii edellä mainituin periaattein, joten sen säilyminen vaatii työtä, jotta kuluttamisen ja työnteon välinen sykli jatkuu. Hallitus on myös siten omaksunut yhteiskunnan luonteen kulutusyhteiskuntana, jossa loputtaminen kuluttaminen pitää prosessin raiteillaan.

Pääomien liikkeiden kasvaessa ja täten globaalien markkinoiden kehittyessä teollisuutta on siirtynyt suuressa mittakaavassa halvemmän työvoiman perässä läntisistä teollisuusmaista, joissa teollisuus otti ensiaskeleensa, muihin maihin, kuten vaikkapa Kiinaan. Onkin alettu puhua jälkiteollistuneista maista, joissa teollisuuden suorittavat työpaikat eivät enää ole niin merkittävässä osassa niiden työpaikkarakenteessa, vaan painotus on enemmänkin esimerkiksi korkean teknologian ja muissa suurempaa ammattitaitoa ja koulutusta vaativissa työpaikoissa, kuten informaatioteknologian aloilla sekä palvelualoilla. Länsimaiselta työvoimalta vaaditaan entistä enemmän kouluttautumista edellytyksenä työn saamiselle, sillä sen painopiste on yksinkertaisesta teollisuustyöstä vaativammaksi. (Strangleman & Warren 2008, 125-128).

Tämä kehitys on vaikuttanut myös teollisen tuotannon prosessien muuttumiseen. Fordismista on siirrytty entistä joustavampiin tapoihin tuottaa teollisuus- ja muita tuotteita. Yrityksen pitää nykyään kyetä entistä joustavampaan tuotantokulttuuriin, jossa esimerkiksi raaka-aineiden ja työvoiman määrää pitää kyetä sääntelemään tehokkaasti. Tuotteiden jatkuva kehittäminen voimakkaampi yksilöllistäminen fordismien ihanteiden mukaisten suurten tuotantomäärien ja samanlaisten ”bulkkituotteiden” tuottaminen suurilla volyymeillä ei ole enää jälkiteollisen yhteiskunnan vaatimusten mukaista. Yritysten on kyettävä vastaamaan entistä joustavammin jatkuvasti muuttuvaan kysyntään ja tarjoamalla markkinoille tuotteita, jotka menevät kaupaksi tai ne kaatuvat. (Strangleman & Warren 2008, 128-129).

Työmarkkinoiden muutos on keskeisessä osassa jälkiteollista nyky-yhteiskuntaa. Epävarmuudesta on tullut oletus, eikä mikään ohimenevä vaihe työtä ja työmarkkinoita koskien. Se on läpileikkaava ilmiö liittyen työn tekemiseen ja siihen, miten käsitämme työn. Työelämä on sirpaloitunut ja nykyään on alettukin puhua prekaarista työstä tai prekariaatista. Jukka Peltokoski määrittelee prekaariutta seuraavalla tavalla:

Prekaarisuus viittaa sellaisiin moninaisiin elämäntilanteisiin, joissa ihmiset omasta halustaan ja/tai olosuhteiden pakottamina ajautuvat palkansaajan enemmistömallin sekä siihen sisältyvien normatiivisten odotusten ja sen tarjoaman oikeudellisen suojan rajamaille tai ulkopuolelle. Prekariaatista voidaan puhua taistelevana subjektina, joka vaatii palkansaajamallia pakenevalle elämän monimuotoisuudelle yhteiskunnallista oikeutta kyseenalaistamalla palkkatyön normin sekä vaatimalla materiaalista turvaa ainutkertaisen (singulaaristen) elämänmuotojen moneudelle ja niiden muodostamille, yhteiskunnallisesti tuottaville sommitelmille. Prekaarius on moneuden elämää sen elinvoimaa tyypistävän palkansaajamallin ja sitä ylläpitävien intressitahojen armoilla. (Peltokoski 2006, 21.)

Teollisuusyhteiskunnassa palkkatyö kehittyi yhteiskunnan perustavaksi rakenteeksi, jota se on edelleen. Samalla kaikki työelämän instituutiot, eläke- ja koulutusjärjestelmät mukaan lukien, ovat kehittyneet palkkatyötä tukeviksi instituutioiksi. Niiden ihmisten määrä, jotka elävät tällaisen palkkatyön varaan rakentuneen työelämän ulkopuolella, eli ns. prekaarin työn piirissä, on lisääntynyt jatkuvasti. Suomessa noin 1,5 miljoonaa ihmistä työskentelee vakituisessa ja kokoaikaisessa palkkatyösuhteessa vuonna 2016. Samaan aikaan muilla tavoin,

kuten määrä- tai osa-aikaisessa työsuhteessa, freelancerina, vuokratyössä, omalla toiminimellä tai muissa epämääräisemmin määritellyissä työnteon muodoissa työskentelee yli 700 000 ihmistä. Näitä 700 000 ihmistä suojelee huomattavasti hatarampi turvaverkko, sillä heillä ei ole samanlaisia oikeuksia esimerkiksi lomaan tai työterveyshuoltoon kuten vakituksessa palkkatyösuhteessa olevilla. (Suoranta & Leinikki 2018, 9.)

Palkkatyön ollessa edelleen yleisin tapa osallistua työmarkkinoille, ei ole ihme, että se edelleen käsitetään perustavanlaatuisesti tavaksi tehdä työtä ja käsitteistää siitä puhumista. Tosin kuten tilastoistakin huomaamme, ovat muutkin tavat tehdä työtä nykyään niin yleisiä, ettei niitä kerta kaikkiaan voi olla ottamatta huomioon. Tulkitsenkin Sipilän hallituksen aktiivimallin olevan eräänlainen työn murroksen aikakauden ”välimallin ratkaisu”, jossa valtaosa elementeistä on otettu teollisuusyhteiskunnan ja palkkatyön aikakaudelta, mutta jossain määrin on myös havaittavissa jälkiteollisen ja prekaarin työkäsityksen piirteitä. Väitän kuitenkin, ettei uudempia työnteon muotoja ole ymmärretty riittävän laajasti ja siten kyetty työvoimapolitiikassa vastaamaan aikakauden haasteisiin läheskään riittävästi. Sipilän hallituksessa elää vahva käsitys palkkatyöstä toimeentulon hankinnan ensisijaisena muotona, eikä muita tapoja yhteiskunnan järjestämiseen edes sinänsä harkita.

Työn saadessa yhä enemmän erilaisen silpputyön muotoja myös toimeentulon hankinnan on joustettava, mikä ei mahdu Sipilän hallituksen työkäsityksiin juuri lainkaan. Prekariaattikeskustelussa kyse on uudesta sosiaaliturvasta ja sen sopeutumisesta modernin ajan haasteisiin. Työmarkkinoiden ja työn muuttuessa vanhat jäykät sosiaaliturvan mallit ja siten yhteiskunnan tarjoamat tukiverkot yksilölle muuttuviin elämäntilanteisiin eivät enää vastaa ajan haasteisiin, vaan ovat liian jäykkiä joustaville työmarkkinoille. Prekariaatti on hyväksynyt tämän muutoksen ja se pikemminkin vaatii edellä mainittua sosiaaliturvan remonttia. Ratkaisuna tähän sosiaaliturvan jäykkyyteen se tarjoaa perustuloa. Perustulo on keino vapautua vanhasta ”palkkatyön orjuudesta” Peltokoski jatkaakin seuraavalla tavalla:

Prekariaatti on väen politiikkaa tavalla, joka tarkentaa tähtäimen taisteluun uudesta sosiaaliturvasta. Tätä sosiaaliturvaa voidaan kutsua perustuloksi. Perustulo on uusi oikeus, joka voidaan rinnastaa ihmisoikeuksiin ja aiempiin työvoimaa koskeneisiin oikeuksiin. Perustulo on prekariaatin materiaallinen *telos*, uusi työtaistelu, jonka

puolesta toimiminen tarkoittaa prekaarien elämäntilanteiden itsesuojelua ja vapauttamista palkansaajamallin armoilta. (Peltokoski 2006, 21.)

Perustulo sosiaaliturvan ja yhteiskunnan tarjoamana tukiverkkona loisi tarvittavaa joustavuutta moninaistuviin elämäntilanteisiin ja niiden muutoksiin, joita yhteiskunnan muuttuessa on lukemattomasti entistä enemmän. Samalla perustulo lisäisi oikeudenmukaisuutta yhteiskunnallistamalla yhteiskunnan luomia yksilön riskejä. Se olisi korvaus osallistumisesta yhteiskunnalliseen elämään ja tuottavuuteen. Samalla se vahvistaisi työntekijöiden asemaa työmarkkinoilla antamalla mahdollisuuden työstä kieltäytymiselle esimerkiksi huonoon palkkaan tai työehtoihin vedoten. Työelämän ja työn tekemisen muuttuessa entistä enemmän luovuutta vaativaksi tietotyöksi perustulo mahdollistaisi keinon vapautua perinteisistä palkkatyön malleista ja siten tilaa erilaisille ja moninaisemmille tavoille tehdä työtä. Se loisi mahdollisuuden moniarvoisempaan elämään ja työhön. (Peltokoski 2006, 25-26.)

Oikeastaan koko hallituksen käsityksen työstä ja työnteosta voi tiivistää aineistossa kaksi kertaa esiintyneeseen lausahdukseen: ”työ on parasta sosiaaliturvaa”. Tämä varsin paradoksaalinen lausahdus kuvaa mainiosti sitä, miten työ edelleen palkkatyön muodossa käsitetään toimeentulon- ja elannon hankkimisen ensisijaiseksi muodoksi ja sosiaaliturva lähinnä työhön mahdollisimman nopeaa paluuta varten luoduksi yhteiskunnan hätäavuksi. Sosiaaliturvaan liitetään edelleen vahva vastikkeellisuuden stigma, eikä mielestäni perustulon kaltaisen vastikkeettoman sosiaaliturvan mahdollisuuksia edes haluta hahmottaa, sillä kokonaisuudessaan työn ja toimeentulon välinen side on muodostunut niin vahvaksi. Suomen maailmallakin huomiota herättänyt perustulokokeilu osoitti, miten perustulo ei suoraan lisännyt työllisyyttä, mutta sen sijaan kokeiluun osallistuneet kokivat hyvinvointinsa parantuneen kokonaisvaltaisesti⁸. Väitänkin tutkimukseni perusteella, että joutilaisuuden pelko on työvoimapolitiisessa keskustelussa vahvempi voima, kuin uusien ajan haasteisiin vastaavampien sosiaaliturvamallien mahdollisuuksien tarkastelu puhtaalta pöydältä.

⁸ <https://www.kela.fi/perustulokokeilu> (haettu 26.4.2020)

Lähdekirjallisuus

Aho, Simo (1988) *Palkkatyö yhteiskunnallisen järjestyksen perustana*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.

Ahokas, Jussi; Alaja, Antti & Eskelinen, Teppo (2018) *Talousteoriat ja työllisyyspolitiikka*. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

Anthony, P. D. (1977) *The Ideology of Work*. Lontoo: Tavistock Publishing.

Arendt, Hannah (2017) *Vita activa – Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.

Arnkil, Robert & Spangar, Timo (2018) *Työvoimapalvelujen kokonaiskuvaa kansainvälisessä kehityksessä*. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

Bauman, Zygmunt (1998) *Work, Consumerism and the New Poor*. Maidenhead: Open University Press.

Björklund, Liisa & Hallamaa, Jaana (2013) *Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi?*. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! – Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Borg, Sami (2018) *Kuntavaalitutkimus 2017*. Helsinki: Kunnallisan Kehittämissäätö.

Davidson, James C. & Caddell, David P. (1994) Religion and the Meaning of Work. *Journal for the Scientific Study of Religion* 33:2, 135-147.

Eduskunta (2017) *HE124/2017*

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_124+2017.aspx

Erikson, Robert; Hansen, Erik Jørgen; Ringen, Stein & Uusitalo, Hannu (1987) Teoksessa Robert Erikson; Erik Jørgen Hansen; Stein Ringen & Hannu Uusitalo *The Scandinavian Model. Welfare States and Welfare Research*. New York: M. E. Sharpe.

Ervasti, Heikki (2018) *Poistavatko kannustimet ja sanktiot työttömyyttä?*. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

- Fairclough, Norman (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity.
- Foucault, Michel (1994) *The Archaeology of Knowledge*. Lontoo: Routledge.
- Foucault, Michel (2010) *Turvallisuus, alue, väestö*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Furnham, Adrian (1990) *The protestant work ethic : the psychology of work-related beliefs and behaviours*. Lontoo: Routledge.
- Grint, Keith (1991) *The Sociology of Work: An Introduction*. Cambridge: Polity Press.
- Harvey, David (2005) *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford: Oxford University Press.
- Hellsten, Katri (2011) Onko puhe Suomesta pohjoismaisena hyvinvointivaltiona perusteltua? Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä?*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Honkanen, Pertti (2018) Kannustinloukku – työmarkkinoiden todellinen vai kuviteltu ongelma?. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.
- Huber, Joseph (1984) *Die zwei Gesichter der Arbeit - Ungenutzte Möglichkeiten der Dualwirtschaft*. Frankfurt am Main: S. Fischer.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (2016) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, Peruskäsitteet Ja Käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Joergensen, Marianne & Phillips, Louise (2002) *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE Publications.
- Julkunen, Raija (2013) Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksena. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! – Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Keskitalo, Elsa (2013) Tavoitteena aktiivinen kansalaisuus. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! – Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.

Keskitalo, Elsa & Karjalainen, Vappu (2013) Mitä on aktivointi ja aktiivipolitiikka?. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! – Työttömien aktiivipolitiikkaa Suomessa*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kocka, Jürgen (2016) *Kapitalismin lyhyt historia*. Helsinki: Gaudeamus.

Koistinen, Pertti (2014) *Työ, työvoima & politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Locke, John (1995) *Tutkielma hallitusvallasta: tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta*. Helsinki: Gaudeamus.

Luukka, Minna-Riitta (2000) Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa Nuolijärvi, Pirkko, et al. (toim.) *Kieli, Diskurssi & Yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Marx, Karl (1979) *Pääoma*. Petroskoi: Karjalan ASNT:n kustannusliike.

Mickelsson, Rauli (2015) *Suomen puoleet: vapauden ajasta maailmantuskaan*. Tampere: Vastapaino.

Miltton (2015) *Miltton-analyysi: Sipilän ja Soinin näkemykset erottuvat selvästi Keskustan ja Perussuomalaisten eduskuntaryhmien valtavirrasta*. <https://www.miltton.fi/fi/miltton-analyysi-sipilan-ja-soinin-nakemykset-erottuvat-selvasti-keskustan-ja-perussuomalaisten-eduskuntaryhmien-valtavirrasta/> (Haettu 19.4.2020).

Morse, Nancy C. & Weiss, Robert S. (1955) The Function and Meaning of Work and the Job. *American Sociological Review* 20:2, 191-198.

Noon, Mike & Blyton, Paul (1997) *The Realities of Work*. Lontoo: Macmillan Press.

Nousiainen, Jaakko (1998) *Suomen poliittinen järjestelmä*. Helsinki: WSOY.

Nygård, Mikael (2015) Hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon?. Teoksessa Janne Autto & Mikael Nygård (toim.) *Hyvinvointivaltion kulttuurintutkimus*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Nygård, Mikael (2003) *Välfärdsstaten, partierna och marknaden. Den välfärdsideologiska förändringen inom fyra finländska partier under 1990-talet*. Turku: Åbo Akademis förlag.

Pakarinen, Jaana (2018) Työttömyys osallisuuden ja toimintakyvyn menetyksenä. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

Peltokoski, Jukka (2006) Prekariaatti, palkitsematon elämä. Teoksessa Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo (toim.) *Prekaariuoska? Portfoliosukupolvi, Perustulo ja Kansalaistoiminta*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura

Pietikäinen, Sari (2000) Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa Nuolijärvi, Pirkko, et al. (toim.) *Kieli, Diskurssi & Yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Pohjola, Matti (2012) *Taloustieteen oppikirja*. Helsinki: Sanoma Pro.

Pulkka, Ville-Veikko (2018) Joutilaisuuden ylistys digitaalisessa taloudessa. Teoksessa Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Suoranta, Anu & Leinikki, Sikke (2018) Ihmiskoe luottamuksesta. Teoksessa Anu Suoranta & Sikke Leinikki (toim.) *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

Riihinen, Olavi (2011) Keskiluokkaistuva ja eriarvoistuva Suomi – hyvinvointivaltio koetuksella. Teoksessa Elina Palola & Vappu Karjalainen (toim.) *Sosiaalipolitiikka – Hukassa vai uuden jäljillä?*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Russell, Bertrand (1932) *In Praise of Idleness*.

Sihto, Matti (2018) Aktiivinen työvoimapolitiikka. Teoksessa Jouko Kajanoja (toim.) *Työllisyyskysymys*. Helsinki: Into.

Smith Adam (suom. Kankaanpää Jaakko) (2015) *Kansojen varallisuus: Tutkimus sen luonteesta ja syistä*. Helsinki: WSOY.

Stam, Kristen; Verbakel, Ellen; De Graaf, Paul M. (2013) Explaining variation in work ethic in Europe. *European Societies* 15:2, 268-289.

Strangleman, Tim & Warren, Tracey (2008) *Work and Society – Sociological Approaches, themes and methods*. Milton Park: Routledge

Susiluoto, Ilkka (2015) *Toimialojen kasautumistekijöistä kaupunkiseuduilla*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Tilastokeskus (2019) *Suomi lukuina 2019*. Helsinki: Tilastokeskus

ter Bogt, Tom (2005) Socialization and development of the work ethic among adolescents and young adults. *Journal of Vocational Behavior* 66, 420-437.

Weber, Max (2011) *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. Washington DC: Intercultural Publishing

Aineistolähteet:

2017a: Eduskunta, Täysistunto perjantai 8.12.2017 PTK134/2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_134+2017.pdf

2017b: Eduskunta, Täysistunto maanantai 11.12.2017 PTK135/2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_135+2017.pdf

2017c: Eduskunta, Täysistunto maanantai 18.12.2017 PTK144/2017,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_144+2017.pdf

2018a: Eduskunta, Täysistunto torstai 8.2.2018 PTK3/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_3+2018.pdf

2018b: Eduskunta, Täysistunto torstai 5.4.2018 PTK30/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_30+2018.pdf

2018c: Eduskunta, Täysistunto torstai 19.4.2018 PTK38/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_38+2018.pdf

2018d: Eduskunta, Täysistunto torstai 28.6.2018 PTK76/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_76+2018.pdf

2018e: Eduskunta, Täysistunto torstai 28.6.2018 PTK76/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_76+2018.pdf

2018f: Eduskunta, Täysistunto torstai 28.6.2018 PTK76/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_76+2018.pdf

2018g: Eduskunta, Täysistunto tiistai 19.2.2019 PTK161/2018,

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_161+2018.pdf

2018h: Eduskunta, Täysistunto tiistai 26.2.2019 PTK165/2018,
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Poytakirja/Documents/PTK_165+2018.pdf